ARCHITEKTŪRA

Kazlų Rūdos apylinkių sakralinių pastatų ir parapijų trobesių architektūra

Marija Rupeikienė, Antanas Rupeika

Šio straipsnio *tyrimų tikslas ir uždaviniai* – ištirti visų Kazlų Rūdos apylinkių sakralinių pastatų, parapijos trobesių bei smulkiųjų sakralinių statinių architektūrą, nustatyti jų urbanistinius ryšius, remiantis archyviniais šaltiniais ir istoriniais duomenimis, ikonografine medžiaga bei natūros tyrimais, atlikti objektų formų analizę, nustatyti jų vertę bei atskleisti savitus bruožus; nustatyti išnykusių pastatų stovėjimo vietas ir iš istorinių nuotraukų ar projektų atkurti jų architektūrą.

Tyrimų metodai: istorinis-ikonografinis, aprašomasis-analitinis, lyginamasis, rekonstrukcinis. *Papildomi specifiniai tyrimo metodai:* pastatų dokumentavimas ir fotofiksacija.

Raktiniai žodžiai: bažnyčia, koplyčia, varpinė, šventorius, parapijos trobesiai, sinagoga.

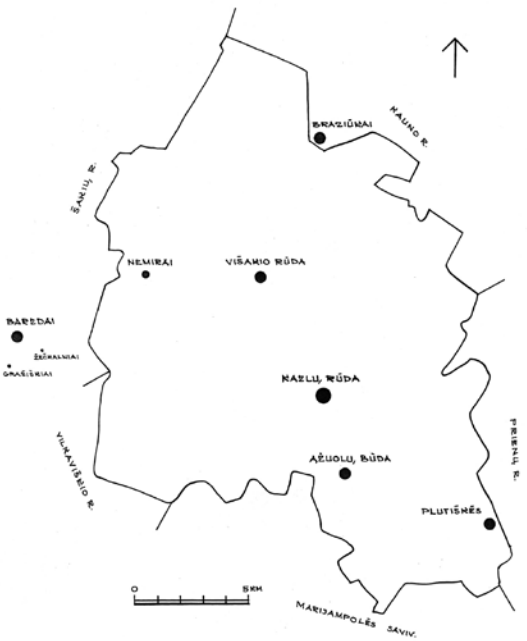

1 pav. Kazlų Rūdos apylinkių tyrinėtų vietovių plano schema. Sudarė A. Rupeika

Kazlų Rūdos buvęs valsčius ir savivaldybė šiaurėje ir šiaurės rytuose ribojasi su Kauno rajonu, rytuose su Prienų rajonu, vakaruose – su Šakių ir Vilkaviškio rajonais, o pietuose su Marijampolės savivaldybe. Tarpukariu egzistavusio valsčiaus ribos keitėsi, o šiuo metu pietryčių kryptimi jas praplėtė esanti seniūnijos teritorija. Straipsnyje tyrinėtos buvusio Kazlų Rūdos valsčiaus (jo ribos nebuvo pastovios), seniūnijos apylinkėse esančios vietovės: Kazlų Rūdà, Ąžuolų Būdà, Barzdaĩ, Braziūkaĩ, Gražìškių kaimas, Nemiraĩ-Jankaĩ, Plùtiškės, Vìšakio Rūdà, Žečkalniaĩ – ir jose esantys (ar išnykę) sakraliniai pastatai, parapijų trobesiai, smulkieji sakraliniai statiniai (1 pav.).

Straipsnis leidyklai įteiktas 2022 09 02, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2022 09 20, pirmą kartą paskelbtas 2023 05 04 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visatekstėje svetainėje www.llt.lt. Straipsnio kodas elektroniniame serialiniame leidinyje yra LLT:2023-12/117-346/HI.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos ir jos apylinkių sakraliniai pastatai bei klebonijų trobesiai kompleksiškai netyrinėti. Pagrindiniai leidiniai, kuriuose pateiktos trumpos istorinės žinios apie Kazlų Rūdos ir apylinkių bažnyčias, yra B. Kviklio knygos[1] ir Lietuvos katalikų bažnyčių žinynas[2]. Bažnyčių istorinės žinios kartu su sakralinės dailės kūrinių, saugomų bažnyčiose, tyrimais bei trumpi bažnyčių architektūros apibūdinimai pateikti „Lietuvos sakralinės dailės“ katalogo I tomo 1-ojoje knygoje ir leidiniuose „Lietuvos sakralinė dailė“ I tomo, 4-ojoje ir 6-ojoje knygose[3]. Apie XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje kai kuriose bažnyčiose vykdytus remontus ir kai kurių istorinių žinių papildymus esama duomenų leidinyje „Vilkaviškio vyskupijos bažnyčios“[4]. Kazlų Rūdos miesto ir straipsnyje minimų vietovių istorinė urbanistinė raida neliečiama.

KAZLŲ RŪDÀ – miestas Marijampolės raj., nuo rajono centro nutolęs 24 km į šiaurės rytus, įsikūręs miškų masyvo pietinėje dalyje. Per miestą teka Jūrė, Pìlvė, Vìšakis, pietvakarine riba – Šešùpė, o šiaurės vakarų pakraščiu – Nóva. 1999 m. suformuota Kazlų Rūdos savivaldybė.

Kazlų Rūda pirmą kartą minima 1744 m. Pilviškių parapijos kaimų sąraše. 1827 m. Kazlų Rūdoje buvo 21 kiemas ir 233 gyventojai. Gyvenvietė pradėjo augti nutiesus geležinkelį ir joje įsteigus geležinkelio stotį. 1883 m. joje buvo 39 kiemai ir 445 gyventojai, 1897 m. – 771 gyventojas, o 1923 m. jau buvo 115 kiemų ir 1 338 gyventojai. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje vyko dideli turgūs ir prekymečiai. Tarpukariu, vykdant žemės reformą, 1925 m. miestui praplėsti buvo paskirta 300 naujų žemės sklypų; 1927 m. įsteigta vasarvietė[5]. Kitais duomenimis, 1862–1865 m. nutiesus geležinkelį, pradėta įvežti pigi ir gera užsieninė geležis – taip suduotas smūgis miestelio geležies kalyklai, tačiau kartu atsirado galimybė verstis prekyba; čia pradėjo kurtis žydai: statėsi namus ir steigė krautuves. Teigiama, kad iki Pirmojo pasaulinio karo Kazlų Rūdoje buvo tik 10 sodybų, kurių trys priklausė lietuviams, o septynios – žydams. Tuo metu vietovė priklausė Antanãvo valsčiui ir Vìšakio Rūdõs parapijai. 1921 m. miškų urėdija iškirto mišką ir suformavo kelias dešimtis sklypų, kuriuos pardavė iš varžytinių gyventojams. Atsirado dvi pirmosios miestelio gatvės: Kauno ir Sodo. 1925–1926 m. panašiai sudaryta dar 250 sklypų. Iš viso būsimam miestui paskirta 190 hektarų; prie stoties palikta žemė geležinkelininkų namų statybai. 1930 m. sudarytas Kazlų Rūdos valsčius ir 1931 m. čia atkelta buvusi Višakio Rūdos valsčiaus įstaiga[6]. Leidinyje „Užnemunės miestai ir miesteliai“ Kazlų Rūda priskirta prie vietovių, kurios neturi kultūros vertybės statuso, tačiau turi tik kultūros vertės požymių; knygoje pateikti tik Kazlų Rūdos kartografinės medžiagos fragmentai[7].

Kazlų Rūdoje yra katalikų bažnyčia, senosios ir naujosios kapinės, parapijai priklausantys statiniai. Buvu-

[1] Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, t. 2, 1982; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, V., „Mintis“, 1991, t. 3, 2-oji (fotogr.) laida.

[2] Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios: žinynas*, V., „Pradai“, 1993.

[3] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, *Vilkaviškio vyskupija*, I knyga: *Marijampolės dekanatas*, V., „Gervelė“, 1996, t. 3; *Lietuvos sakralinė dailė*, *Vilkaviškio vyskupija*, IV knyga: *Aleksoto dekanatas*, V., „Gervelė“, 2000, t. 1; *Lietuvos sakralinė dailė*, *Vilkaviškio vyskupija*, VI knyga: *Šakių dekanatas*, I dalis, V., 2006, t. 1; *Lietuvos sakralinė dailė*, *Vilkaviškio vyskupija*, VI knyga: *Šakių dekanatas*, II dalis, V., 2007, t. 1.

[4] *Vilkaviškio vyskupijos bažnyčios*, Terra Publica, 2011.

[5] *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* (toliau – *MLTE*), V., „Mintis“, 1968, t. 2, p. 109.

[6] Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, *ten pat*, p. 247–248.

[7] Miškinis A. *Užnemunės miestai ir miesteliai, Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, V., „Savastis“, 1999, p. 464–466.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

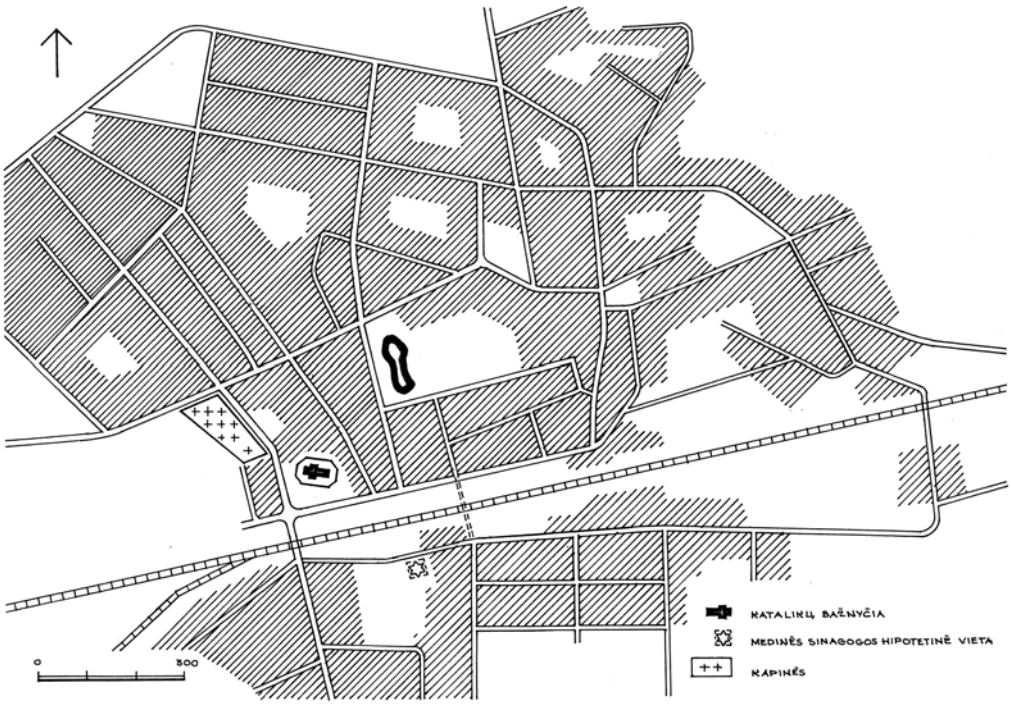

2 pav. Kazlų Rūdos tyrinėtų sakralinių objektų plano schema. Sudarė A. Rupeika

sieji senieji bažnyčiai priklausę trobesiai ir miestelyje stovėjusi sinagoga – neišliko. *Bažnyčia ir senosios kapinės* įsikūrę pietvakarinėje Kazlų Rūdos dalyje, šiaurinėje geležinkelio pusėje. Senosios kapinės įkurtos netoli bažnyčios, tarp Gedimino ir Valančiaus gatvių. *Naujosios kapinės* įrengtos šiaurės rytiniame miesto pakraštyje, kiek nutolusios į rytus nuo Vytauto gatvės. Žydų bendruomenei priklausę trobesiai: *sinagoga, pirtis ir ūkiniai statiniai* buvo nutolę į pietryčius nuo bažnyčios, stovėjo pietinėje geležinkelio linijų pusėje, prie Esperanto gatvės (2 pav.).

Teigiama, kad 1922 m. vikaro Jurgio Krokininko pastangomis įsteigta bažnyčia; pirmuoju klebonu paskirtas Kazys Bičkauskas. Geležinkelių administracija laikinajai bažnyčiai užleido mūrinį pastatą. Bažnyčiai paskirtas ir 6 ha žemės sklypas. Klebonas aptvėrė naujas kapines. Geležinkelių valdybai pareikalavus grąžinti mūrinį pastatą, iš Krašto apsaugos ministerijos buvo nupirkti trys buvusios karo stovyklos barakai, už kuriuos sumokėta 1 000 litų. 1923 m. Alytuje nupirktas buvęs rusų Saratovo kareivinių pastatas, atgabentas į Kazlų Rūdą ir perstatytas kaip bažnyčia. Ją pastatė marijampolietis meistras Juozas Plepys, o vidų įrengė ir stogą uždengė Antanas Bebeckis. Nuo 1925 11 08 bažnyčioje jau laikomos pamaldos. 1929 m. galutinai sutvarkyti parapijos žemės sklypo reikalai[8].

Esama teiginių, kad Kazlų Rūdos parapija įkurta 1922 m., o laikina bažnyčia įrengta buvusioje geležinkelininkų mokykloje. 1923 m. parapijai perduota buvusi Alytaus rusų kariuomenės cerkvė, iš kurios rąstų 1924–1925 m. pastatyta bažnyčia[9]. Kazlų Rūdos bažnyčios architektūrą tyrinėjusi A. Jankevičienė taip

[8] Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, *ten pat*, p. 248–249. Kitame (vėliau parengtame) Br. Kviklio leidinyje teigiama, kad bažnyčia įsteigta ne Jurgio, bet Jono Krokininko pastangomis. Kviklys B. Chicago, 1982, t. 2, p. 169.

[9] Misius K., Šinkūnas R. *Ten pat*, p. 480–481.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

pat pakartoja informaciją, kad bažnyčios statybai panaudoti Alytaus kariuomenės dalinio medinės cerkvės rąstai. Bažnyčios pamatai pašventinti 1924 06 19; ji baigta statyti 1925 m. pagal inžinieriaus Stasio Kimono projektą[10]. Detaliau Kazlų Rūdos bažnyčios statybos istorija aprašyta byloje, kuri saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve[11]. Seinų vyskupijos kurija 1924 04 25 siuntė prašymą Lietuvos Atstatymo komisariatui leisti statyti Kazlų Rūdoje medinę bažnyčią, kuri reikalinga vietos katalikams; statybos darbus prižiūrėti įgaliojo Kazlų Rūdos kleboną Petrą Balasevičių. 1924 05 05 Kazlų Rūdos parapijos bažnyčios komitetas pranešė Lietuvos atstatymo komisarui, kad dėl naujai nutiesto Alytaus–Kazlų Rūdos geležinkelio bažnyčia privalo grąžinti stoties depo pastatą, kuriame ji buvo įsikūrusi. Ministrų kabineto posėdžio nutarta Kazlų Rūdos parapijai perduoti Alytuje esančią Saratovo kareivinių medinę cerkvę, kad iš jos būtų pastatyta bažnyčia, o depo pastatą būtų galima grąžinti. Cerkvė iš Alytaus veltui pervežta, prašoma leidimo statyti bažnyčią. Lietuvos atstatymo komisariatas 1924 05 14 siuntė Marijampolės apskrities atstatymo komisijai patvirtintą Kazlų Rūdos bažnyčios projektą ir leidimą su nuorašais ir prašė originalus įteikti parapijos bažnyčios komitetui, o nuorašus palikti Atstatymo komisijai. Prie leidimo yra prierašas, kad leidžiama statyti su sąlyga, kad statybos darbus prižiūrėtų inžinierius ar statybos technikas[12].

St. Kimono 1924 m. parengtame projekte pateikti keli brėžiniai: *bažnyčios planas, pagrindinis ir šoninis fasadai, išilginis ir du skersiniai pjūviai bei situacijos planelis*[13]. Parodytas daugiakampis kryžiaus formos planas, kuriame bokštai išsikiša į priekį ir šonus; kryžmos galuose yra koplyčios, o vidurinė nava gerokai platesnė už šonines. Presbiterija užbaigta tiesia apside, o šonuose suprojektuotos erdvios zakristijos; šalia dešiniosios parodytas nedidelis prieangis ardo plano simetriją. Viduje parodyti trys altoriai (3a pav.).

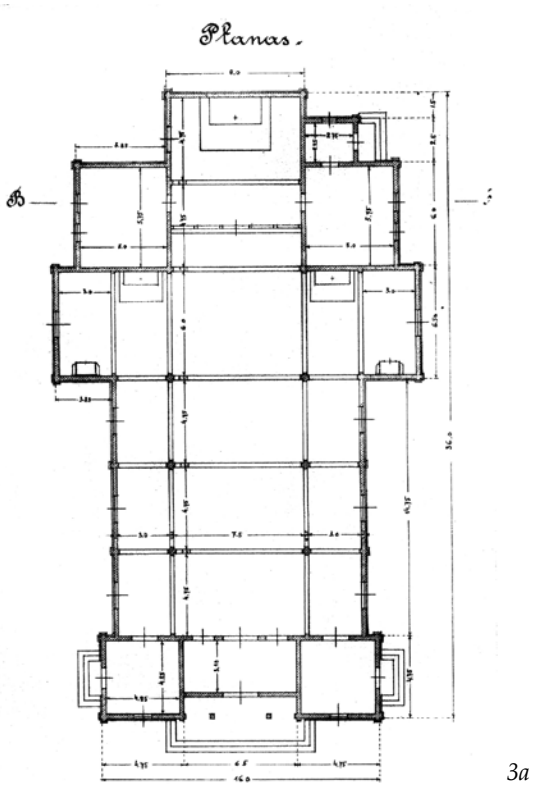

3a

3 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios projektas:
a – planas. St. Kimono projektas

Pagrindinis fasadas su dviem fachverko konstrukcijų dviejų tarpsnių bokštais (jie sudalyti horizontaliais, vertikaliais ir kryžmais stulpeliais), užbaigtais aukštomis keturšlaitėmis viršūnėmis, virš kurių kyla aštuonkampiai bokšteliai su kryžiais. Bokštų pirmojo tarpsnio langai stačiakampiai, o antrajame parodytos smailėjančių arkų

[10] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija*, 1 knyga: *Marijampolės dekanatas*, ... p. 27.
[11] *Lietuvos valstybės centrinis archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 1622, ap. 4, b. 1119.
[12] *Ten pat*, l. 1–4.
[13] *Ten pat*, l. 5.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

akustinės angos. Vidurinėje dalyje akcentuotas portalas, paremtas dviem stulpeliais, dominuoja platus vargonų choro langas, vainikuotas vos siaurėjančia sąrama. Vidurinę dalį užbaigia stačiašlaitis skydas, kuriame įkomponuotas stačiakampis langelis, viršuje kyla nedidelis bokštelis su kryžiumi (3b pav.).

Šoninis fasadas skaidomas vertikaliomis sąvaržomis, tarp kurių įkomponuoti stačiakampiai langai, akcentuoti laužytais viršutiniais apvadais ir palangių traukomis. Fasado gale išsikiša koplyčios tūris, vainikuotas stačiašlaičiu frontonu su kryžiumi. Prie žemesnės presbiterijos glaudžiasi dar žemesnė zakristija su dviem poriniais

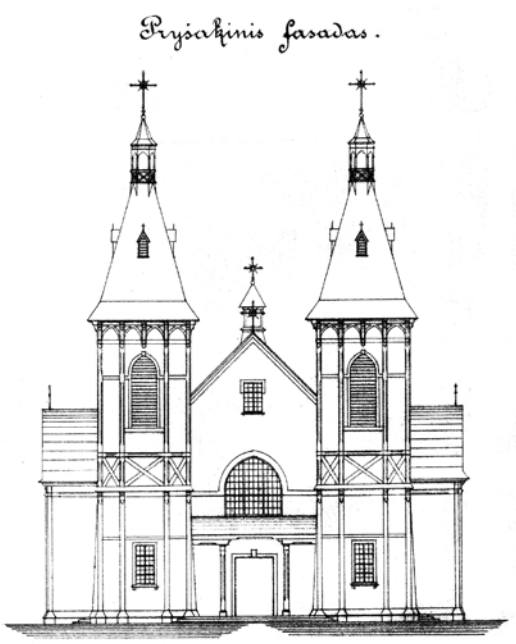

3b

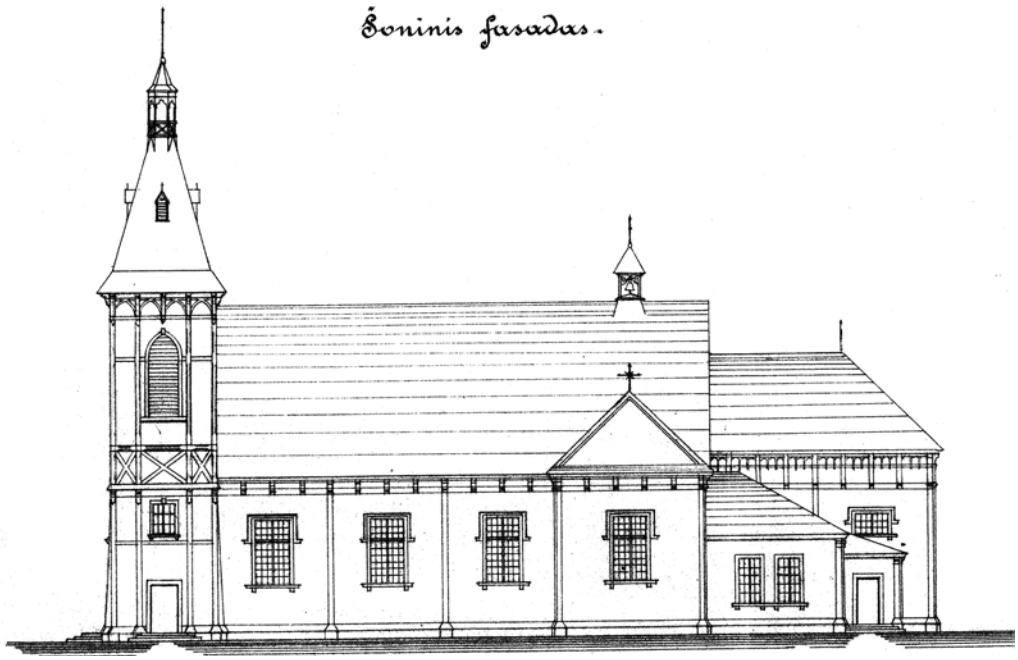

3c

3 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios projektas: b) pagrindinis fasadas; c) šoninis fasadas

stačiakampiais langeliais, išdėstytais ant bendros horizontalios traukos. Šoninį fasadą juosia frizas su stilizuotų „dantukų“ imitacija (3c pav.). Išilginiame pjūvyje parodytos bokštų perdangos, bažnyčios stogo konstrukcija, šoninių navų langai, piliorius jungiančios gembės (3d pav.). Pirmajame skersiniame pjūvyje matyti pseudobazilikinė bažnyčios erdvė su šonines navas skiriančiais pilioriais bei smailėjančios visų navų lubų skliautų formos; rodomi ir trys stilizuotų viduramžių architektūros formų altoriai (3e pav.). Antrajame skersiniame pjūvyje matyti vargonų

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

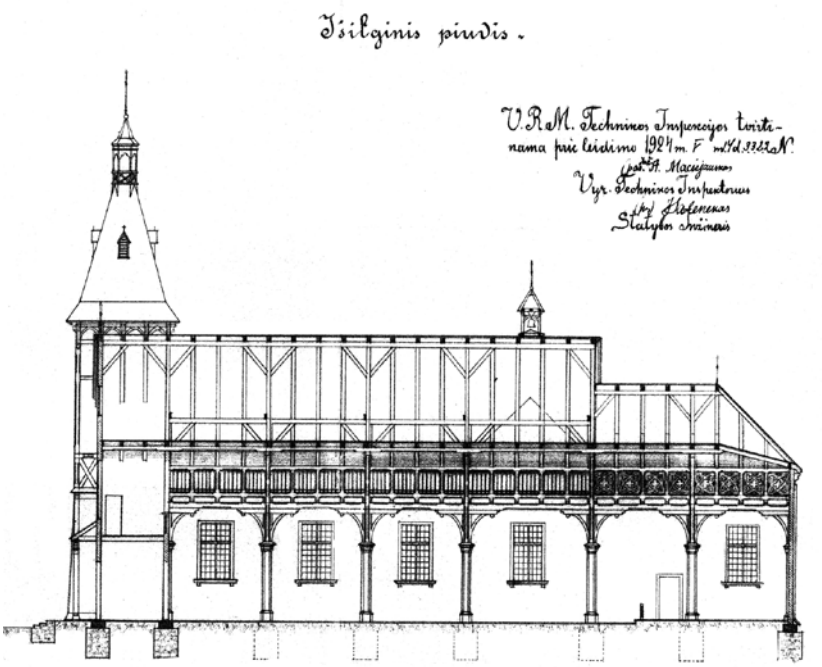

3d

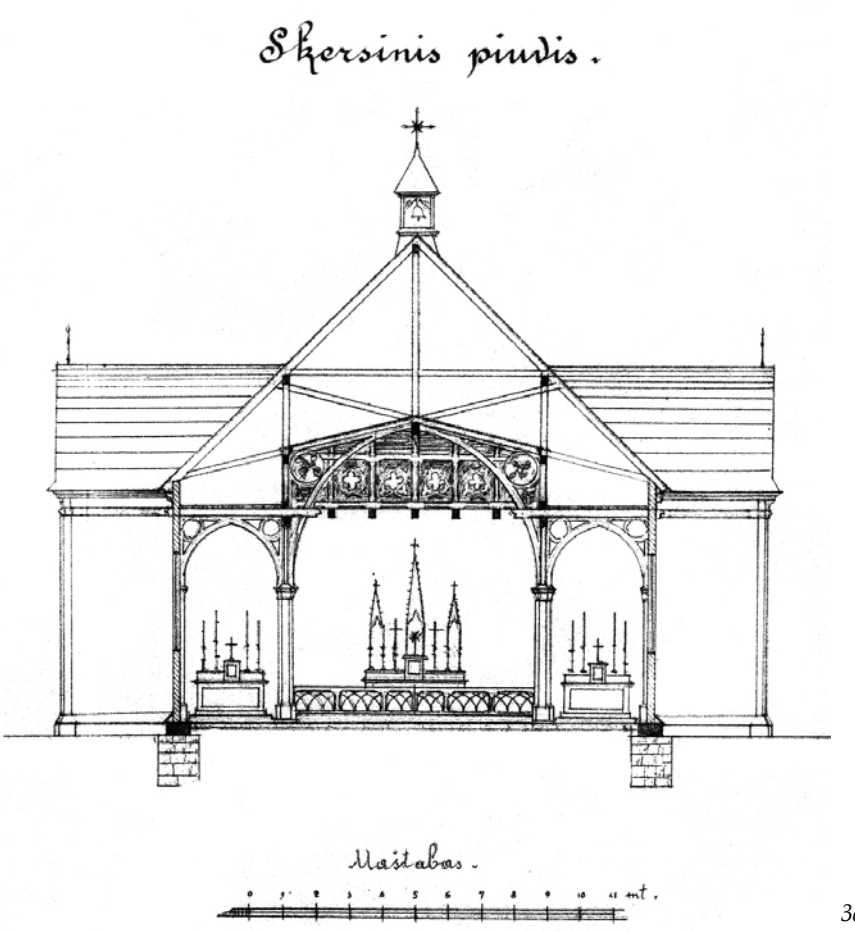

3e

3 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios projektas: d) išilginis pjūvis; e) pirmasis skersinis pjūvis. St. Kimono projektas

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

choro langas, aklina choro sienelė ir ją remiantys keturi stulpeliai (3f pav.).

Iki šių dienų Kazlų Rūdoje senųjų klebonijos trobesių neliko. Į šiaurę ir į šiaurės rytus nuo bažnyčios ir šventoriaus išsidėstę parapijai priklausantys statiniai: naujoji klebonija, ūkinis trobesys, šarvojimo namai, špitolė (4 pav.).

Dabartinė Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, apsupta šventoriumi, stovi Gedimino ir V. Borisevičiaus gatvių sankirtoje, į šiaurę nuo geležinkelio linijų. Bažnyčia pastatyta vidurinėje šventoriaus dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į rytus. Ji dvibokštė, trinavė, pseudobazilikinė. Planas daugiakampis, kryžminis, su išsikišusiais šoniniais bokštais; vidurinę navą tęsia tokio pat pločio presbiterija, užbaigta tiesia apsidės siena; presbiterijos šonuose įrengtos žemesnės zakristijos. Prienavis kiek siauresnis už vidurinę navą; laiptai į vargonų chorą įrengti kairiojo bokšto apatinėje patalpoje (5 pav.). Dabartinio plano struktūra tik nežymiai skiriasi nuo suprojektuotosios, tačiau ji tapo simetrinė: prie dešiniosios zakristijos nėra prieangio priestato, ardžiusio simetriją, o durys įrengtos ne šiaurinėje, bet vakarinėje zakristijos sienoje. Bažnyčia surėsta iš sienojų ir apkalta dviejų krypčių lentomis: iki langų – horizontaliai, o aukščiau – vertikaliai, cokolis tašytų akmenų, gana žemas (pakeltas per tris laiptų pakopas), stogai dengti skarda. Pagrindiniame fasade dominuoja stambūs, kvadratinio plano, kiek išsikišę priekin dviejų tarpsnių bokštai, dengti piramidinėmis viršūnėmis ir aštuonkampiais bokšteliais su metalo kryžiais. Bokštų tarpsniai beveik vienodo aukščio; apatinis tarpsnis vos platesnis, su žemai įstatytu stačiakampiu langu, kuris remiasi į siaurą horizontalią trauką, skiriančią vertikalią ir horizontalią sienų apkalas. Antrasis bokštų tarpsnis sudalytas vertikaliomis ir horizontaliomis traukomis, imituojančiomis būdingą fachverkui sienų skaidymą. Apatinė antrojo bokšto tarpsnio dalis, tarsi cokolis, atskirta dviem horizontaliomis traukomis ir sudalyta vertikaliomis lentjuostėmis į tris plokštumas, kurias pagyvina kryžmai sunertos lentelės. Aukščiau esančios antrojo tarpsnio bokštų sienos dalijamos dviem vertikaliomis sąvaržomis ir trimis horizontaliomis traukomis. Vertikalios sąvaržos rėmina bokštų kampus, pabrėžia vidurines bokštų plokštumas su aukštomis akustinėmis smailėjančių arkų angomis, tęsiasi iki karnizo ir atsiremia į drožinėtas

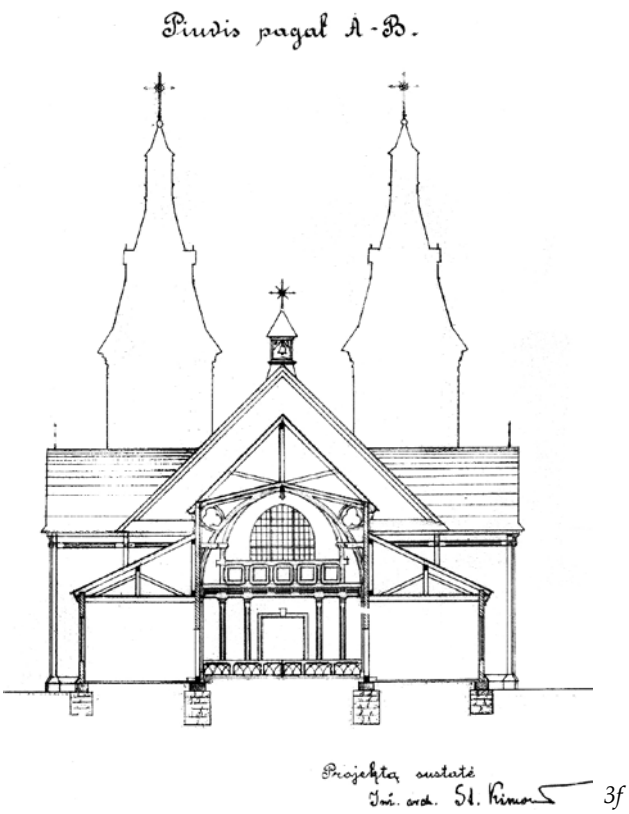

3f

3 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios projektas: f) antrasis skersinis pjūvis. St. Kimono projektas

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

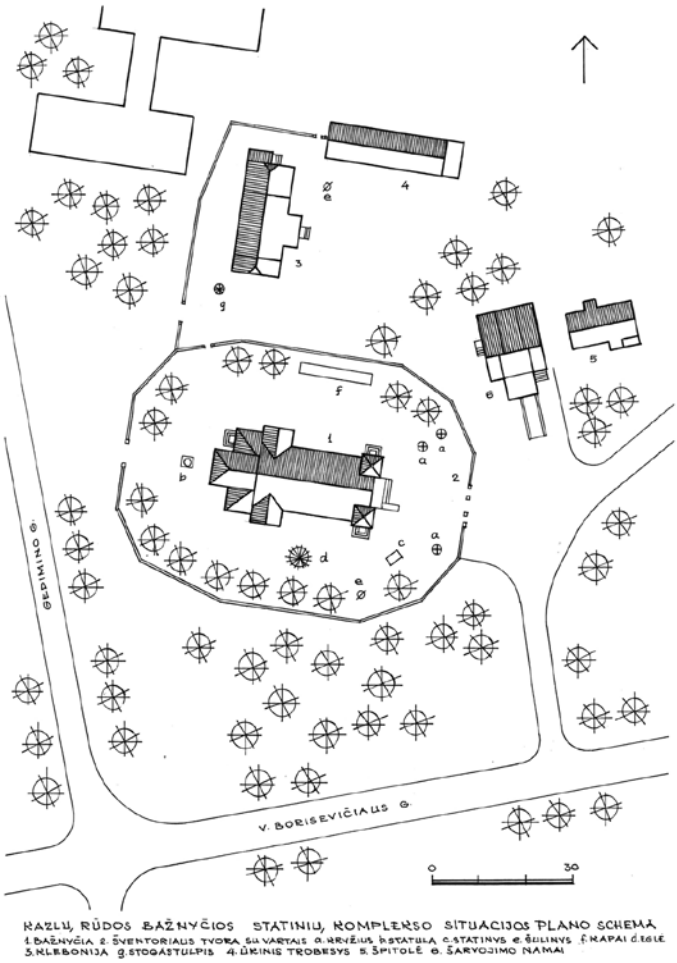

4 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

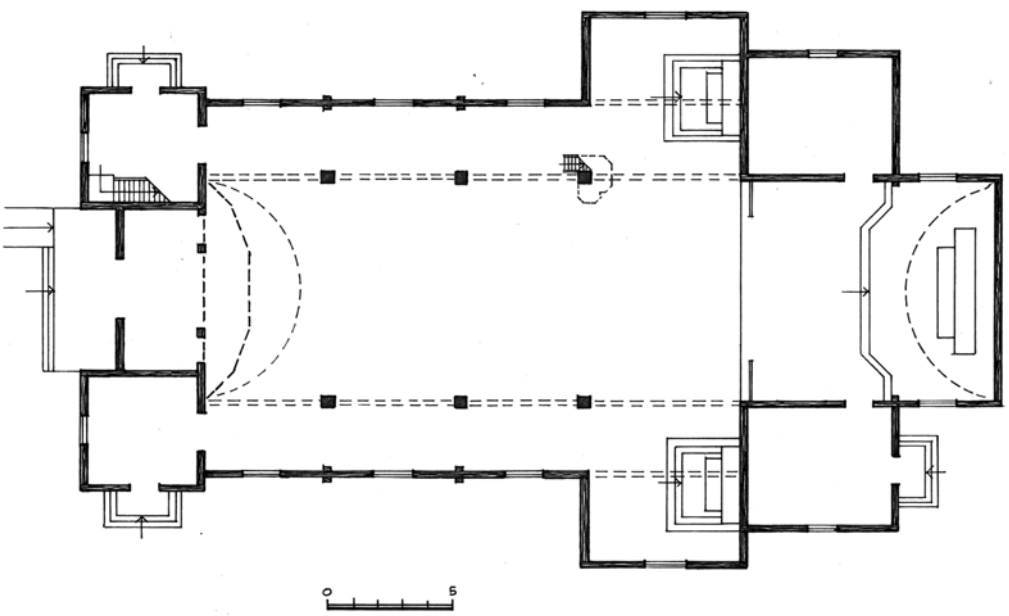

5 pav. Kazlų Rūdos bažnyčios dabartinis planas. Sudarė A. Rupeika

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

gembes, remiančias išsikišusius stogų šlaitus; horizontalios, fachverką imituojančios traukos, žymi akustinių angų apačią, paryškina jų arkinę dalį ir rėmina simbolinį frizą, kuris sudalytas smailiaarkėmis „nišelėmis“. Toks viršutinių bokštų tarpsnių skaidymas kiek „lengvina“ masyvų bokštų įvaizdį. Vidurinė pagrindinio bažnyčios fasado dalis suskaidyta į du tarpsnius: apatinė sienų plokštuma, kurioje yra portalas, įgilinta, formuoja atvirą su dvivėrėmis durimis prieangį, virš kurio tarsi konsolė kyla pagrindinis tūris, užbaigtas trikampiu skydu su metalo kryžiumi; vertikaliojoje ašyje įkomponuotas platus smailėjančios arkos langas, o virš jo – stačiakampis langelis. Lyginant dabartinį pagrindinį fasadą su projektu, matyti ryškūs struktūriniai skirtumai: bokštų pirmuosiuose tarpsniuose neliko fachverką imituojančių vertikalių ir horizontalių skaidymų, atsirado horizontali trauka, į kurią remiasi langai; pakeista ir vidurinės fasado dalies kompozicija – neliko ją akcentuojančio bokštelio (iškeltas tik kryžius), nėra portalo nišą remiančių stulpelių ir atsirado trikampio skydo vientisumą skaidanti horizontali trauka. Šoniniuose fasaduose išsikiša koplyčių tūriai, vainikuoti trikampiais frontonais ir dengti dvišlaičiais stogeliais su kryžiais. Navų sienas skaido vertikalios

Kazlų Rūdos bažnyčios pagrindinis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos bažnyčios šoninis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos bažnyčios apsidės fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos bažnyčios interjeras. Sakykla ir klausykla. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

sąvaržos, tarp kurių ant siaurų horizontalių traukų išdėstyti aukšti stačiakampiai langai su tiesiais sandrikais; pastogę juosia siauri karnizai. Zakristijose yra po vieną stačiakampį langą. Bokštų šoniniuose fasaduose yra durys ir virš jų nedideli stačiakampiai langai. Lyginant su projektu, matyti kai kurių neatitikimų: projekte nėra horizontalių traukų, į kurias remiasi langai, vietoj siaurų pastogės karnizų suprojektuoti puošnesni frizai, o zakristijas numatyta apšviesti ne vienu, bet dviem nedideliais langais. Apsidė užbaigta tiesia aklina siena ir dengta kiek žemesniu trišlaičiu stogu, virš kurio kyla ažūrinis metalo kryžius. Apsidės ir presbiterijos kampus rėmina vertikalios sąvaržos, viršų juosia frizas, aprėmintas dviem horizontaliomis traukomis ir dalomas vertikaliomis lentomis su arkučių imitacija (frizas panašus į suprojektuotąjį, tik stambesnis). Presbiterijos šonuose yra po stačiakampį langą, o jos kampuose simetriškai glaudžiasi žemi priestatai (zakristija ir prieangis). Pakeitus dalį projekte numatytų fasadų architektūros elementų, bažnyčios eksterjeras prarado kompozicijos logiškumą. Ypač nukentėjo bokštai, kurių stilistika tapo nevientisa: t. y. ant lygių pirmojo tarpsnio sienų buvo uždėta fachverką imituojanti antrojo tarpsnio konstrukcija. Panaikinus pagrindinio fasado vertikalią ašį užbaigiantį bokštelį, portalą akcentuojančius stulpelius ir suskaidžius vientisą, vidurinę dalį vainikuojantį skydą, nukentėjo ir bendra pagrindinio fasado architektūros kompozicija.

Interjere navas skiria trys poros kryžminio skerspjūvio stulpų, suskaidytų į du tarpsnius: apatinė jų dalis aukšta, stambių proporcijų, o viršus erdvinis: su siauresne kryžminio skerspjūvio vidurine dalimi ir prie jos priglaustomis šoninėmis išlenktomis konsolėmis, kurios remiasi į profiliuotus rąstelius, laikančius išilgines navų sijas. Didžiąją navą dengia cilindrinis skliautas, viršų juosia kelių traukų frizas. Šoninių navų sienas skaido vertikalios sąvaržos, viršų dengia lygios lubos ir juosia siauras karnizas. Kairėje pusėje prie pirmojo stulpo pritvirtinta puošnių formų aštuonkampio plano sakykla su balkonėliu ir baldakimu; į ją patenkama laipteliais, įrengtais kairiojoje navoje. Po balkonėliu originaliai sukonstruota jį laikanti klausykla.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos šventoriaus vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Bažnyčioje yra trys orderinių neobarokinių formų altoriai. Puošniausias – didysis dviejų tarpsnių altorius, kuriame dominuoja neobarokui būdingi orderio elementai. Vargonų choras, kaip konsolė, išsikiša priekin į centrinę navą; jo sienelė aklina, laužytų formų, apkalta vertikaliomis lentelėmis. Vargonų prospektas puošnių neobaroko formų.

Bažnyčios erdvės struktūra ir altoriai skiriasi nuo numatytų projekto brėžiniuose. Buvo suprojektuotos vidurinę ir šonines navas dengiančios smailėjančių arkų perdangos ir trys viduramžių architektūros formų altoriai. Bažnyčia – tarpukario laikotarpio originalus, netradicinės medinės architektūros, eklektinių formų statinys; interjere dominuoja orderinių formų įrangos elementai.

Šventorius daugiakampio formos, lygaus reljefo, aptvertas ažūrine metalinių strypų tvora. *Didieji vartai* įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą. Jie trijų

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos šventoriuje stovintis senas drožinėtas kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos šventoriaus kryžius, skirtas vyskupui V. Borisevičiui. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos šventoriaus kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

atvirų angų, kurias rėmina tinkuoti mūro stulpeliai; viduriniai, rėminantys dvivėrius vartus, aukštesni. Stulpelių fasadai vienodi, suskaidyti į tris dalis. Žema apatinė (cokolinė) dalis kiek platesnė, su stačiakampe nišele; vidurines stulpelių plokštumas (atgręžtas į gatvę) pagyvina kryžiaus formos įdubos, o viršų akcentuoja išsikišę dvitraukiai vienšlaičiai stogeliai. Pagalbiniai šventoriaus *varteliai* veda į klebonijos sodybą, o antrieji, platūs pagalbiniai, *vartai* įrengti priešais apsidės fasadą, nukreipti kapinių link. Šventoriaus pakraščiai apsodinti medžiais.

Rytų pusėje, tarp didžiųjų vartų ir pagrindinio fasado, stovi *trys mediniai kryžiai* ir atviras *medinis statinys*, prie šiaurinės tvoros linijos yra *palaidojimų*. Dešinėje pagrindinio tako pusėje stovintys kryžiai puošti drožiniais; vienas jų – senas, be įrašo. Kitas kryžius, pastatytas 2000 m., skirtas vyskupui V. Borisevičiui;

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos šventoriaus statinys. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos klebonijos šoninis ir galinis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

jame įrėžta: VYSKUPUI KANKINIUI VINCENTUI BORISEVIČIUI 2000. Kairėje vartų pusėje stovintis lakoniškų formų medinis kryžius pastatytas ant paaukštinto platesnio pagrindo. Šalimais stovi trisienis statinys, surėstas iš pusapvalių rąstelių, dengtas vos išlenktu stogu; viduje pritvirtinta lenta su įrašu: UAB „JŪRĖS MEDIS“ IR „JURES HOUSE“ DOVANA KAZLŲ RŪDOS BENDRUOMENEI. 2015 M. Už šio statinio, netoli tvoros, įrengtas *šulinys*. Priešais šoninį pietinį bažnyčios fasadą auga *eglė*, prie kurios pastatyta lenta su įrašu: POPIEŽIAUS JONO PAULIAUS II ATMINIMUI. Priešais apsidės fasadą ant aukšto postamento Švč. M. Marijos statula.

Klebonija su ūkiniu trobesiu stovi už šiaurinės šventoriaus tvoros. Klebonija atnaujinta. Ji sudėtinio tūrio, vienaukštė, su mezoninu ir dviaukščiu prieangiu. Pastato cokolis žemas, sienos surėstos iš sienojų ir horizontaliai apkaltos plastikinėmis lentelėmis; stogai pusvalminiai ir vienšlaičiai. Šoniniame pagrindiniame fasade

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos klebonijos kiemas su pavėsine. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Kazlų Rūdos šarvojimo namai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

dominuoja dviaukštis įstiklintas prieangis, dengtas vienšlaičiu stogeliu. Antrasis šoninis fasadas su vienšlaičiu mezoninu, kuriame išdėstyti keturi aukšti stačiakampiai langai, tęsia apatinių langų išdėstymo linijas; vidurinėje dalyje tarp jų įterptas mažas langelis. Galinis pietų fasadas simetriškas, su dviem stačiakampiais langais šonuose. Vidurinėje fasado plokštumoje pritvirtintas krucifiksas. Fasadą užbaigia trapecinis frontonas, kurio vidurinėje dalyje įkomponuoti du poriniai stačiakampiai langai. Klebonija monumentalaus tūrio, jos fasadai atnaujinti. Šalia galinio pietų fasado, kairėje pusėje, pastatytas *stogastulpis*, skirtas Šv. Pauliui, 2000-ųjų metų proga. Statmenai į kleboniją stovi ištęsto stačiakampio plano medinis *ūkinis trobesys*, dengtas dvišlaičiu stogu. Kieme įrengta pavėsinė.

Į šiaurės rytus nuo šventoriaus tvoros pastatyti mūriniai šarvojimo namai ir špitolė. *Šarvojimo namai* nauji, sudėtinio tūrio, dengti dvišlaičiais stogais.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Kazlų Rūdos špitolė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Lygiagrečiai su jais šalia stovi *špitolė* (dabar gyvenamasis namas). Ji medinė, ištęsto sudėtinio tūrio, su dviem prieangiais, dengta aukštu dvišlaičiu šiferio stogu. Fasadai apkalti horizontaliomis lentomis, stačiakampius dvieilius langus juosia siauri tiesūs apvadai. Trobesio architektūra nesudėtinga, būdinga etniniams statiniams.

Tarpukariu Kazlų Rūdoje gyveno 65 žydų šeimos, o kartu su artimiausiais miesteliais jų buvo daugiau nei 100 šeimų. Tokius duomenis 1932 m. perdavė Kazlų Rūdos rabinas ir sinagogos valdyba, teikdami prašymą Švietimo ministerijos Tikybų departamentui, kad leistų žydų bendruomenei mieste pasistatyti *pirtį – mikvą*, kuri būtina žydams, laikantis tikybos nuostatų. Jų teigimu, Kazlų Rūdoje gyveno mažai žydų (todėl jie nesikreipė anksčiau), o pastaraisiais metais jų skaičius vis didėja, tačiau be valdžios ir visuomenės pašalpos bendruomenė pirties nesugebės pastatyti. Praneša, kad paruošiamieji darbai pradėti: patvirtintas statybos planas ir inžinierius sudarė sąmatą, kiek reikia medienos. Prašo pagalbos Tikybų departamento, kuris rūpinasi gyventojų tikybos reikalais, kad nemokamai skirtų miško medžiagos, remiantis pridėta sąmata. Prašymą pasirašė Kazlų Rūdos rabinas ir Kazlų Rūdos sinagogos valdybos narys. Jų prašymą palaikė ir prašė patenkinti Lietuvos rabinų sąjungos centro komitetas (pasirašė pirmininkas rabinas B. Gurvičius), kadangi minėta įstaiga labai reikalinga tikybos atžvilgiu, ir vyriausias rabinas B. Šapiro, kurio teigimu, *„šiai bendruomenei kaipo vasarnamiui, kur vasaros metu susirenka labai daug žmonių, apart vietos gyventojų, ši įstaiga ypatingai reikalinga*“[14].

Žydų bendruomenė turėjo sklypą, nutolusį į pietryčius nuo bažnyčios, pietinėje geležinkelio pusėje, prie Esperanto gatvės. Jų sklypas buvo ištęsto stačiakampio formos, 50,0×18,20 m dydžio. Išliko sklype stovėjusios *pirties projektas*, kurį 1932 m. parengė diplomuotas statybos inžinierius iš Marijampolės J. Dragašius[15]. Projekte parodytas viso sklypo situacijos planas, su pažymėtomis jame stovėjusių trobesių vietomis ir jų matmenimis. Šiauriniame

[14] *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 147, l. 114-114v.
[15] *LCVA*, f. 1622, ap. 4, b. 165, l. 4.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

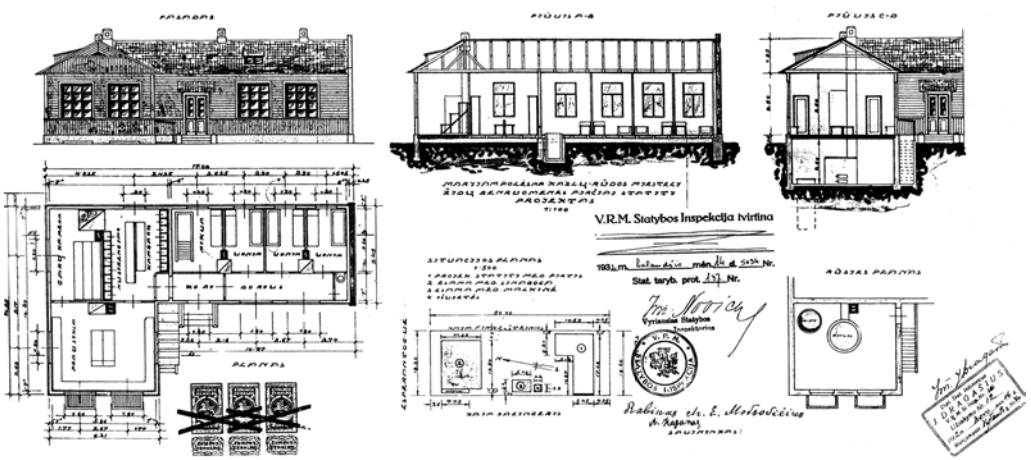

6 pav. Kazlų Rūdos žydų bendruomenės pirties projektas. LCVA, f. 1622, ap. 4, b. 165, l. 4

sklypo gale stovėjo medinė, 13,50×11,00 m dydžio, *sinagoga;* prie jos pagrindinio (vakarų) fasado matyti siauras, gana ištęstas (1,20×7,75 m) priestatas, kuriame greičiausiai buvo įrengti išoriniai laiptai į moterų galeriją. Pietiniame sklypo gale parodyta medinė *pirtis* su mūro ugniasiene galiniame vakarų fasade. Tarp sinagogos ir pirties, prie vakarinės sklypo teritorijos linijos, stovėjo malkinė, o šalia jos – išvietės (6 pav.). Suprojektuota medinė, stambaus tūrio, kampinio plano, vienaukštė su rūsiu pirtis. Rūsyje buvo įrengtas šulinys ir stovėjo katilas. Pirmajame aukšte, ištęsto plano korpuse, iš koridoriaus buvo patenkama į keturias vonių patalpas, mikvą[16] ir į nusirengimo kambarį, iš kurio durys vedė į prausyklą, įrengtą platesniame kampiniame korpuse; dešiniajame koridoriaus gale atitverta nedidelė WC patalpa. Iš prausyklos buvo galima patekti ne tik į nusirengimo kambarį, bet ir į vadinamąją garų kamerą.

Be sklypo situacijos plano ir pirties pirmojo aukšto bei rūsio planų, projekte parodytas pagrindinis pirties fasadas ir du pjūviai: išilginis ir skersinis. Pagrindinio (šiaurės) fasado kairėje pusėje priekin išsikiša platesnis trumpas korpusas (prausyklos patalpa) su dviem plačiais, stačiakampiais, smulkiai sudalytais langais, užbaigtas trikampiu plokščiu frontonu. Ilgajame korpuse yra du tokie pat langai, apšviečiantys koridorių, ir dvivėrės durys su įstiklinta viršutine dalimi. Apatinė fasado dalis atskirta siaura horizontalia trauka, į kurią remiasi langai, ir apkalta lentelėmis vertikaliai, o aukščiau – horizontaliai. Trikampis frontonas apdailintas vertikaliomis ir įžambiomis lentelėmis. Išilginiame pjūvyje matyti, kad šoninio (pietų) fasado langai mažesni nei pagrindinio fasado. *Malkinė* – stačiakampio plano, 5,40×3,60 m dydžio; *išvietės* – kvadratinio plano, 2,2×2,2 m dydžio. Sinagogos projekto ir fotografijų rasti nepavyko.

ĄŽUOLŲ BŪDÀ – kaimas Marijampolės rajono rytuose, nuo rajono centro nutolęs 22 km į šiaurės rytus ir 6 km į pietryčius nuo Kazlų Rūdos. Kaimas įsikūręs abipus Kauno–Marijampolės plento; vakariniu kaimo pakraščiu teka Vabaĺkšnė (kairysis Pìlvės–Šešùpės intakas), iš šiaurės – Ąžuolų Būdos miškas. Ąžuolų Būdà įsikūrė XVIII amžiuje. Nuo senų

[16] Mikva (hebr. baseinas) – skirtas apsivalymo ritualams.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

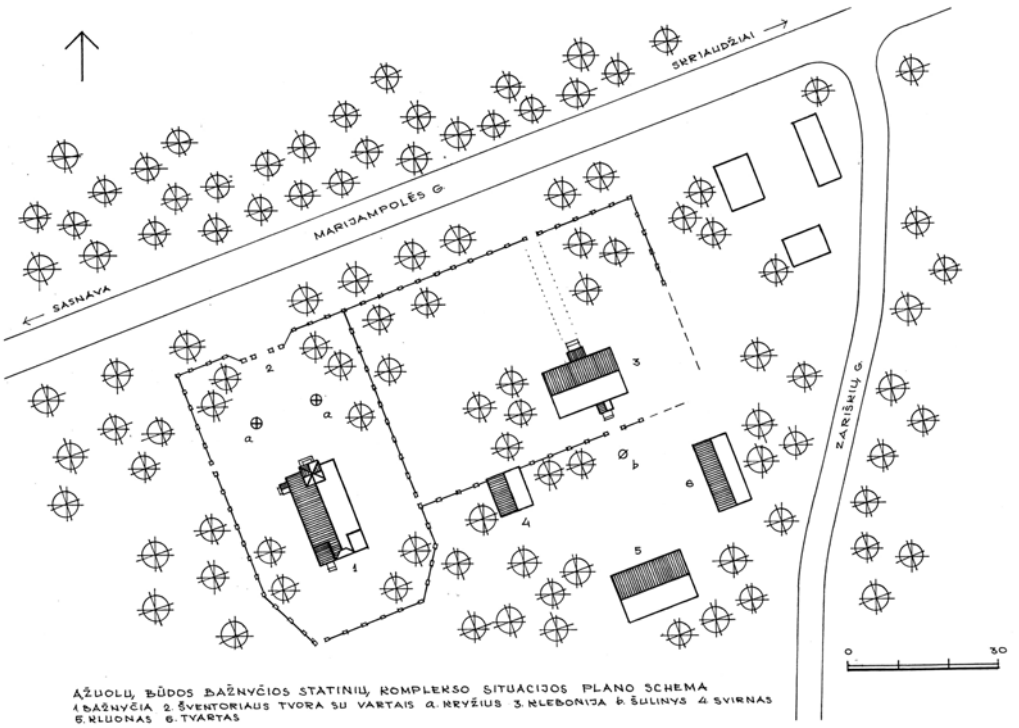

7 pav. Ąžuolų Būdos bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

laikų čia buvo pašto arklių keitimo stotis. Vietovė pradėjo augti Nepriklausomybės metais. 1923 m. buvo 50 sodybų ir 380 gyventojų; tuo metu ji priklausė Gudėlių I valsčiui. 1936 m. šaulių pastangomis miško pakraštyje pastatyta medinė bažnytėlė ir įsteigta parapija. Vietovė priklausė Kazlų Rūdos valsčiui. Ąžuolų Būdos miške yra senos kapinės[17]. Kitais duomenimis, parapija įkurta 1938 m.[18] A. Jankevičienės tyrimų duomenimis, Ąžuolų Būdos bažnyčia pastatyta 1937 m. pagal techniko Žitkaus projektą[19]. 1967 m. bažnyčios bokštas apdengtas skarda ir įkeltas varpas, kurį padovanojo Aukštosios Panemunės klebonas Andrius Gustaitis. Sovietmečiu bažnyčia ir klebonijos turtas buvo suvalstybinti, o 1991 m. grąžinti parapijai[20].

Išliko dokumentai apie Ažuolų Būdos parapijai priklausiusį turtą. 1958 04 14 Ąžuolų Būdos kunigas Šlapkauskas išsiuntė pranešimą Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos kurijai. Pranešime išvardintas 1940 m. Ąžuolų Būdos parapijos turėtas nekilnojamasis turtas: 1) du žemės sklypai – Didžiųjų Zarìškių kaime – 37 arai ir Guobų kaime (iš Mikalajãvo dvaro) – 4 ha; 2) bažnyčia, statyta 1934 m., 17,85×10,2×4 m dydžio, 3) gyvenamasis namas – špitolė, 13,5×9 m, 4) svirnas 7×6 m, 5) kluonas 14,2×8,7 m, 6) tvartas 10,5×6 m. Visi pastatai mediniai, statyti 1934–1937 m. Rašoma, kad nuosavybės dokumentų nėra; turtas suvalstybintas. Pranešama, kad turtą valdo Kazlų Rūdos rajono Ąžuolų Būdos apylinkės kolūkis „Šviesusis kelias“[21].

Ąžuolų Būdoje (Didžiųjų Zariškių kaime) dabar yra katalikų bažnyčia,

[17] Kviklys B. *Mūsų Lietuva. Ten pat*, p. 217.
[18] Misius K., Šinkūnas R. *Ten pat*, p. 476.
[19] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija, I knyga: Marijampolės dekanatas*; t. 1, p. 27.
[20] *Vilkaviškio vyskupijos... Ten pat*, p. 85.
[21] *LCVA*, f. R181, ap. 1, b. 109, l. 110.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

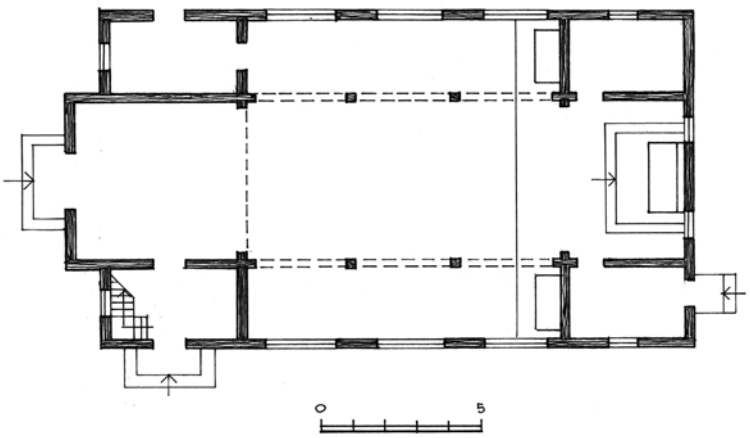

8 pav. Ąžuolų Būdos bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

kapinės, klebonija (buvusi špitolė) – Ąžuolų Būdos bendruomenės centras ir trys ūkiniai klebonijos trobesiai. Bažnyčia, apsupta šventoriumi, ir prie jo rytų pusėje prisišliejusi klebonijos sodyba su ūkiniais trobesiais įkurtos erdviame sklype tarp Marijampolės ir Zariškių gatvių (7 pav.).

Šv. Antano Paduviečio bažnyčia stovi arčiau pietinės šventoriaus tvoros linijos, atokiau nuo pagrindinių šventoriaus vartų ir nuo Marijampolės gatvės (plento, vedančio iš Sasnavõs į Skriaudžiùs), atgręžta į ją pagrindiniu šiaurės vakarų fasadu. Bažnyčia su vienu bokštu, trinavė, pseudobazilikinė, suręsta iš sienojų ir apkalta horizontaliomis lentomis. Stogai dengti skarda, įvairių formų: pagrindinį tūrį dengia aukštas, pusvalminis stogas, bokštą – kryžmos formos stogelis su trikampiais frontonėliais, o zakristijų stogai – vienšlaičiai. Bažnyčios planas stačiakampis, simetrinis, su kiek išsikišusiu priekin bokštu, užbaigtas tiesia apsidės siena. Suplanavimas labai lakoniškas: prienavis ir presbiterija sujungti su plačia vidurine nava, kuri yra daugiau nei du kartus platesnė už šonines navas. Abipus prienavio ir presbiterijos įrengtos vienodo pločio pagalbinės patalpos (prienavio šonuose ir zakristijos), tęsiančios šoninių navų sienas. Dešinėje prienavio patalpoje įrengti laiptai į vargonų chorą (8 pav.).

Pagrindiniame fasade dominuoja aukštas, monumentalus, nežymiai išsikišęs priekin ir nesuskaidytas tarpsniais bokštas. Bokšto sienos vientisos, be horizontalių dalijimų, skaidomos tik angomis. Pagrindinio fasado vertikalioje ašyje, virš dvivėrių stačiakampių durų, keturiomis eilėmis išdėstytos stačiakampės angos: tarp porinių, smulkiai sudalytų langų įterpta aukšta akustinė (porinė), horizontaliomis grotelėmis pridengta anga, o pačiame bokšto viršuje, trapecijos formos skyde, yra mažas stačiakampis langelis. Virš trapecijos formos skydo visus bokšto fasadus užbaigia trikampiai frontonėliai, kurių dvišlaičiai stogeliai, kartu su trapecinio skydo šoniniais stogų šlaitais, formuoja bokštą vainikuojančio kryžminio stogo formą; jo centre kyla metalo kryžius. Pagrindinio fasado šonines sienas skaido aukšti, siauresni nei bokšto, dvieiliai stačiakampiai langai, apšviečiantys pagalbines prienavio patalpas. Šoniniuose fasaduose aukštai išdėstyti platūs poriniai stačiakampiai, smulkiai sudalyti navų langai su siaurais, tiesiais apvadais; langai tokio pat aukščio kaip pagrindinio fasado šoninėse plokštumose, tik dvigubai platesni. Šoninius fasadus dengia aukšti dvišlaičiai stogai, o sienų plokštumas

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Ąžuolų Būdos bažnyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

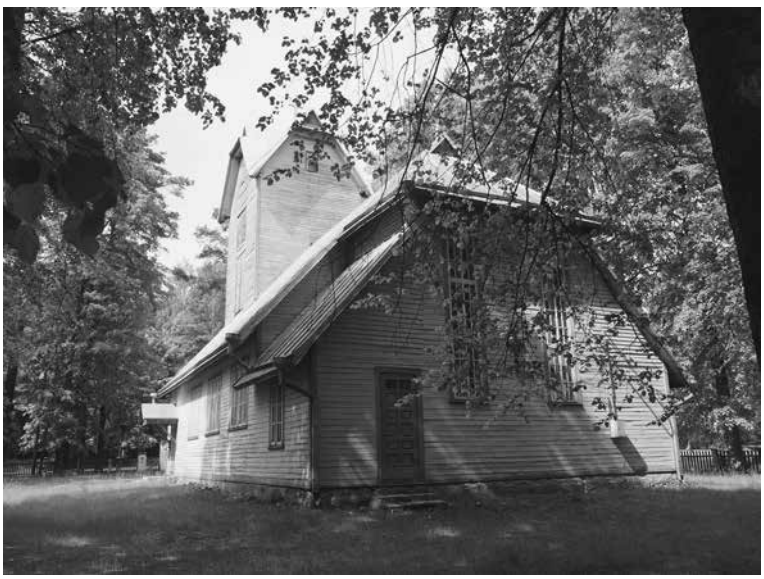

Ąžuolų Būdos bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

tęsia žemos šoninės zakristijos ir prieangio sienos, dengtos vienšlaičiais stogais. Šoniniame pietvakarių fasade, virš apatiniame bokšto tarpsnyje esančių durų, įrengtas kabantis dvišlaitis prieangis, paremtas gembėmis. Apsidės fasadas užbaigtas tiesia siena ir trapecijos formos skydu, virš kurio, dvišlaičio vidurinės navos stogo šlaitų sankirtoje, iškeltas trikampis frontonėlis su kryžiumi kartoja bokšto fasadų vainikavimo kompoziciją; apsidės sieną skaido labai aukšti (vidurinės navos aukščio) stačiakampiai dvieiliai langai. Kairiajame fasado šone yra prieangio durys, o vidurinėje plokštumoje pritvirtintas medinis kryžius su Nukryžiuotuoju.

Interjero erdvė trinavė, dengta lygiomis perdangomis, apkaltomis smulkiomis lentelėmis. Navas skiria dvi poros kvadratinio skerspjūvio stulpų, užbaigtų įžambiais spyriais, atremtais į profiliuotus rąstelius, laikančius galerijas, įrengtas virš šoninių navų. Vidurinė nava gerokai aukštesnė už šonines, tačiau dėl viršutinių

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Ąžuolų Būdos bažnyčios interjeras. Antrojo aukšto galerijos. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Ąžuolų Būdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

galerijų išorėje aukščių skirtumai stogų formose neatsispindi. Galerijas pagyvina arkados, sudarytos iš kvadratinio skerspjūvio stulpų, viršuje sujungtų plačiomis segmentinėmis arkomis; tarp stulpų esanti apatinė galerijų sienelė apkalta vertikaliomis lentelėmis.

Yra trys altoriai. Šoniniai altoriai lakoniški: su mediniais stalais (mensomis) ir paveikslais ant sienų. Didysis altorius stilizuotų orderinių formų (klasicizmo imitacija), vainikuotas trikampiu frontonu su kryžiumi. Virš prienavio įrengtas vargonų

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

choras, aptvertas aklina tvorele, apkalta vertikaliomis lentelėmis (kaip galerijų). Bažnyčios sienos apkaltos lentelėmis: iki langų – vertikaliai, viršutinė dalis – horizontaliai; grindys – lentų. Bažnyčios plano struktūra lakoniška, eksterjeras nesudėtingos primityvios architektūros su monumentalių proporcijų bokštu. Viduje dominuoja originalios arkadų galerijos, įrengtos virš šoninių navų.

Ąžuolų Būdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Šventorius taisyklingos šešiakampio formos, aptvertas žema medinių lentelių tvora, įterpta tarp tinkuotų mūro stulpelių. *Didieji vartai* įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą. Jie trijų atvirų angų, rėminamų tinkuotais mūro stulpeliais, dengtais žemais kryžminiais skardos stogeliais (kartojančiais bažnyčios bokšto stogų formą). Vidurinius dvivėrius vartus rėminantys stulpai aukštesni, su viršuje kylančiais kryžiais; šoniniai stulpeliai kiek aukštesni už tvorą; visų stulpų priekiniuose fasaduose padarytos kryžiaus formos įdubos (stulpelių fasadai vienodi iš lauko ir šventoriaus pusių). Vieni pagalbiniai šventoriaus *varteliai*, įrengti priešais šoninį šiaurės rytų bažnyčios fasadą, veda į kleboniją, o *antrieji varteliai* įrengti pietiniame šventoriaus tvoros kampe.

Šventoriuje, tarp didžiųjų vartų ir pagrindinio bažnyčios fasado, simetriškai pastatyti *du mediniai kryžiai.* Pagrindinio fasado dešinėje pusėje stovi gana kresnų

Ąžuolų Būdos šventoriaus vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Ąžuolų Būdos šventoriaus kryžius, skirtas Krikščionybės 2000 m. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

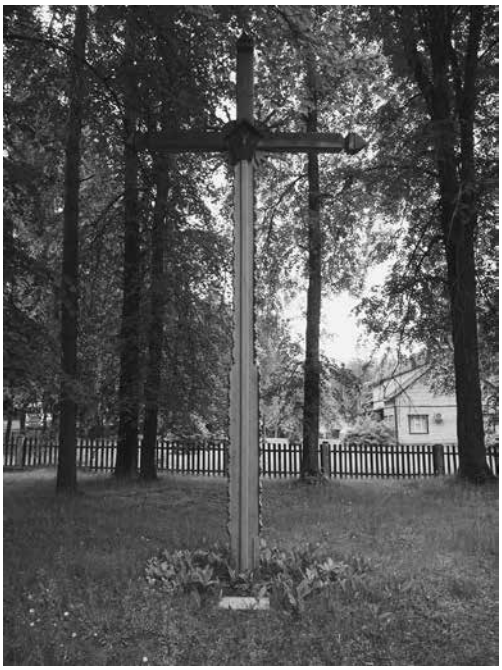

Ąžuolų Būdos šventoriaus kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

proporcijų *kryžius* su saulės spinduliais, imituojančiais stilizuotas tulpes, ir Nukryžiuotuoju prie kryžmos. Vidurinėje stiebo dalyje pritvirtinta koplytėlė, dengta dvišlaičiu stogeliu, joje patalpinta Švč. M. Marijos statula. Prie kryžiaus pritvirtinta lentelė su įrašu: MARIJA MELSK UŽ MUS, UŽTARK PAS VISAGALĮ, TU SKAISČIĄ PADARYKI MŪSŲ ŠALĮ! KRIKŠČIONYBEI 2000 METŲ. Pagrindinio fasado kairėje pusėje stovintis *kryžius* aukštesnis, lieknų proporcijų, su Nukryžiuotuoju, pritvirtintu prie kryžmos, apgaubtu šešiakampiu skardos stogeliu (koplytėlės imitacija) ir drožinėtais saulės spinduliais.

Klebonijos sodyba yra į rytus nuo bažnyčios. Ją sudaro klebonija, šulinys ir trys ūkiniai trobesiai: svirnas, kluonas ir tvartas. Visi statiniai išdėstyti taip, kad sudarytų erdvų uždarą kiemą. *Klebonija* – buvusi špitolė, dabar – Ąžuolų Būdos bendruomenės centras, pastatyta statmenai bažnyčiai erdviame, aptvertame sklype, priglaustame prie rytinės šventoriaus tvoros. Ji yra atokiau nuo Marijampolės gatvės, atgręžta į gatvę pagrindiniu šiaurės vakarų fasadu. Pastato tūris sudėtinis, su dviem prieangiais, dengtas dvišlaičiu skardos stogu; sienos rąstų, apkaltos dviejų krypčių lentomis. Pagrindinis fasadas su atviru vienšlaičiu prieangiu ir vienšlaičiu mezoninu vidurinėje stogo šlaito dalyje. Abipus prieangio išdėstyta po du plačius stačiakampius langus; fasado siena apkalta horizontaliai, o viršutinė juosta – nuo prieangio stogelio iki pastogės ir mezonino apmušta vertikaliomis lentelėmis. Antrasis šoninis, atgręžtas į vidaus kiemą, fasadas su nedideliu uždaru dvišlaičiu prieangiu apkaltas taip pat kaip pagrindinis fasadas, tik prieangio stogelio trikampis skydas apdailintas įstrižomis lentelėmis. Abu galiniai fasadai apmušti

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Ąžuolų Būdos klebonijos pagrindinis ir galinis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Ąžuolų Būdos klebonijos kluonas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Ąžuolų Būdos klebonijos svirnas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Ąžuolų Būdos klebonijos tvartas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

horizontaliomis lentelėmis. Namo architektūra paprasta, tūris nedidelis, labiau būdingas buvusių špitolių tūriams. Priešais namą, lygiagrečiai su juo, pastatytas *kluonas* uždaro pietinę sodybos kiemo pusę. Jis monumentalaus tūrio, karkasinės konstrukcijos, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Pagrindiniame fasade yra dveji vartai, kiti fasadai be angų. Statmenai namui ir kluonui vakarinėje kiemo pusėje pastatytas *svirnas*. Jis šoninis, dviejų patalpų; sienos surėstos iš sienojų, dvišlaitis stogas dengtas šiferiu, po kuriuo matyti buvusių skiedrų likučiai. Pagrindinis šiaurės rytų fasadas su atviru priesvirniu, paremtu kvadratinio skerspjūvio stulpais; fasade yra dvejos durys, apkaltos horizontaliomis lentelėmis. Galinis šiaurės vakarų fasadas su nedideliu stačiakampiu langu ir didesniu taip pat stačiakampiu langu trikampiame skyde. Kiti fasadai aklini. Priešais svirną, rytinėje sodybos kiemo pusėje, stovi *tvartas*. Jis surėstas iš sienojų, suleistų į sąsparas, ištęsto stačiakampio plano, dengtas dvišlaičiu šiferio stogu. Pagrindiniame fasade yra dvivėriai vartai ir nedideli horizontalūs stačiakampiai langeliai. Kairioji tvarto pusė (greičiausiai pristatyta vėliau) yra karkasinės konstrukcijos.

BARZDAĨ – miestelis Šakių raj., 21 km į pietryčius nutolęs nuo Šakių ir 18 km į vakarus nuo Kazlų Rūdos. Per Barzdùs eina Šakių–Pilviškių kelias; pietiniu miestelio pakraščiu teka Vañdupė (dešinysis Šešupės intakas). Barzdų kaimas minimas 1688 m.; tuo metu kaime buvo 40 valstiečių kiemų. 1861 m. Barzduose buvo medinė koplyčia. Tik po Pirmojo pasaulinio karo Seinų vyskupas Antanas Karosas miestelyje leido įkurti parapiją. Klebonas Antanas Petrauskas, remiamas parapijiečių, koplyčią padidino, pastatė dviejų aukštų kleboniją, įrengė parapijos ūkinius trobesius, įveisė sodą. Tarpukariu Barzdai buvo valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 92 sodybos ir 542 gyventojai (1939 m. – per 600 gyventojų)[22].

Literatūroje esama duomenų, kad Barzduose apie 1796 m. pastatyta medinė koplyčia ir po Pirmojo pasaulinio karo įkurta parapija. 1920 m. pirmasis klebonas koplyčią padidino, 1921–1922 m.

[22] *MLTE*, V., „Mintis“, 1966, t. 1, p. 189; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, *ten pat*, p. 331--332.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

pastatė dviaukštę kleboniją ir ūkinius pastatus; iki 1924 m. buvo pastatyti parapijos namai su sale. Dabartinę mūrinę bažnyčią 1931–1934 m. baigė statyti klebonas Stanislovas Mikelkevičius. Iš koplyčios medžiagos pastatyta medinė prieglauda. Po Antrojo pasaulinio karo klebonas Vincas Čėsna bažnyčią suremontavo, perdažė ir išpuošė[23]. Barzdų bažnyčios statybos istoriją išsamiausiai tyrinėjo L. Jovaiša, remdamasis Jono Totoraičio teiginiais ir dokumentais, saugomais Lomžos diacezijos archyve. Kai kurie duomenys sutampa su kitų istorikų pateiktomis žiniomis. Teigiama, kad koplyčia Barzduose pirmą kartą minima 1797 m. kaip Grìškabūdžio filija. Apie 1796 m. Griškabūdžio administratoriaus karmelito Jeronimo Šateikos rūpesčiu į Barzdus iš Griškabūdžio perkelta ten stovėjusi pirmoji medinė bažnyčia. 1828 m. vasarą parapijiečių ir maršalkos Florijonavičiaus lėšomis Barzdų koplyčia daugiau nei dvigubai padidinta. 1832 m. ji buvo labai geros būklės ir be titulo. 1919 m. įkurta Barzdų parapija. XX a. III dešimtmetyje koplyčia jau minima Švč. Mergelės Marijos Maloningosios titulu. 1920 m. pirmasis klebonas Antanas Petrauskas koplyčią padidino, 1921–1922 m. pastatė kleboniją ir ūkinius statinius; iki 1924 m. buvo pastatyti parapijos namai su sale. Tas pats klebonas pastatė plytinę ir pradėjo degti plytas naujos mūrinės bažnyčios statybai. 1928 m. architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis parengė mūrinės bažnyčios projektą. 1929 m. statybos inspekcija projektą patvirtino, tačiau dėl lėšų stokos tais metais statybos darbai nepradėti. 1930 m. inžinierius Vaclovas Michnevičius parengė naują mūrinės bažnyčios projektą, buvo pašventintas kertinis naujosios bažnyčios akmuo, tačiau darbai vyko sunkiai. 1931 m. sienos buvo beveik sumūrytos, bet parapiją slėgė skolos ir statybinių medžiagų stygius; klebonas Stanislovas Mikelkevičius bandė prašyti paramos medienai gauti, bet jam nepavyko. Matyt, suprojektuota bažnyčia pasirodė per brangi, nes 1931 m. V. Michnevičius parengė paprastesnį projektą. Statybos darbų rangovu buvo meistras Motiejus Andriušis iš Antanavo. 1934 m. bažnyčia pašventinta, o iš medinės koplyčios medžiagų pastatyta parapijos prieglauda. 1935 m. bažnyčios vidų dekoravo Juozas Dapkevičius (ir galbūt padarė didįjį altorių). Interjero medžio apdailos darbus atliko Petras Tamašauskas. Vargonai pagaminti Jurgio Astrausko dirbtuvėje Kaune, Šančiuose. 1956 m. Barzdų parapijos komitetas nutarė remontuoti bažnyčios stogą ir įstiklinti langus. Vėliau bažnyčia buvo kapitaliai remontuota klebonų Vinco Čėsnos (1969–1971) ir Viktoro Jurčiukonio (2002–2004) pastangomis, o klebonas Jonas Būga (1971–2002) sudėjo naujas grindis zakristijoje ir prie didžiojo bei Šv. Jono altorių. V. Čėsna šventoriuje pastatė du P. Tamašausko darbo kryžius ir du stogastulpius, kurie 1989 ir 2003 m. restauruoti klebonų J. Būgos ir V. Jurčiukonio pastangomis[24].

Išliko susirašinėjimas, pradėtas 1929 02 19, kai Barzdų bažnyčios klebonas siuntė raštą Šakių apskrities valdybai ir prašė leidimo statyti bažnyčią pagal architekto Landsbergio projektą; jis rašė, kad siunčiant projekto originalą, jis būtų ne lankstomas, o susukamas. Šakių apskrities valdybos statybos komisija 1929 04 27 surengė posėdį, kuriame nutarta leisti statyti mūrinę bažnyčią su sąlyga, jei statybos specialistai pripažins, kad 0,40 m sienų storis yra pakankamas. 1929 04 30 Šakių apskrities valdyba brėžinius išsiuntė statybos inspekcijai; po kelių dienų (1929 05 03) vyriausiasis statybos

[23] Misius K., Šinkūnas R., *ten pat*, p. 491.
[24] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, VI knyga: Šakių dekanatas.* I dalis, V., 2006, t. 1, p. 35, 37.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

inspektorius A. Macijauskas pareikalavo, kad būtų atsiųstas architekto ar inžinieriaus pasižadėjimas prižiūrėti statybos darbus. 1929 05 18 projektas patvirtintas ir gegužės 23 d. duotas leidimas statyti, tačiau primenama, kad jis nustos galioti, jeigu nebus pristatytas pasižadėjimas prižiūrėti statybos darbus. Barzdų bažnyčios klebonas pranešė statybos inspekcijai, kad 1929 m. dėl lėšų trūkumo statybos nepradės, todėl pasižadėjimą pateiks prieš pradedant darbus, ir prašė atsiųsti patvirtintą projektą, nes jo reikės sudarant sutartį su inžinieriumi[25].

1930 m. susirašinėjimas buvo tęsiamas, bet jau prašoma leidimo statyti Barzdų bažnyčią pagal inžinieriaus Vaclovo Michnevičiaus projektą. Prašo greičiau atlikti visus formalumus, nes jau šį pavasarį nori pradėti darbus, ir siunčia V. Michnevičiaus projektą ir 1930 03 18 rašytą pasižadėjimą vykdyti techninę statybos priežiūrą. 1930 04 16 projektas patvirtintas ir gautas leidimas statyti su sąlyga, kad darbus prižiūrės statybos technikas ar inžinierius[26]. 1931 m. vyko susirašinėjimas dėl bažnyčios statybai reikalingos medienos. Barzdų parapijos komitetas 1931 10 06 siuntė raštą Švietimo ministerijos Tikybų departamento direktoriui, kad be pagalbos negali užbaigti bažnyčios statybos ir prašo duoti nustatyta kaina ir išsimokėtinai 226,5 kietmetrių pušinės ir eglinės miško medžiagos iš Jankų girininkijos ir 17 kietmetrių ąžuolo iš Lekėčių girininkijos; pristatė Michnevičiaus parengtą sąmatą. 1931 10 15 Miškų departamentas atsiuntė (per Švietimo ministeriją) atsakymą, kad negali patenkinti parapijos komiteto prašymo, nes neturi skirtų kreditų, todėl nėra teisinio pagrindo duoti miško be viešo pardavimo ir išsimokėtinai; parapijos komitetas miško medžiagą turi pirkti bendra tvarka iš viešų pardavimų[27].

V. Landsbergio-Žemkalnio ir V. Michnevičiaus projektuose bažnyčios stilistika skiriasi. V. Landsbergis-Žemkalnis naudoja modernias lakoniškas ir monumentalias formas, būdingas tarpukariui, o V. Michnevičiaus (pirmajame 1930 m. projekte) vyrauja grakščios formos – viduramžių architektūros (gotikos) interpretacija, tęsianti istorizmo laikotarpiu plitusią stilistiką su įvairių detalių gausa.

V. Landsbergis-Žemkalnis suprojektavo asimetrinio plano, laiptuoto tūrio trinavę monumentalių formų bažnyčią su asimetriškai pristatytu aukštu kvadratinio plano varpinės bokštu, apjuostu galerija; centre kilo siauresnis dviejų tarpsnių bokštelis, vainikuotas lenktų formų šalmu su kupoliuku ir kryžiumi. Prie bokšto dešiniojo šono glaudėsi aukšta centrinė nava, dengta dvišlaičiu stogu, o prie jos – žemesnė šoninė nava, uždengta plokščiu stogu; dešiniosios navos šone pristatytas žemas priestatas, taip pat dengtas plokščiu stogu, o kairiosios navos gale – penkiakampis prieangis prie zakristijos. Vidurinė nava numatyta labai plati; ją užbaigė siauresnė apsidė, kuri išorėje suprojektuota penkiakampė, o viduje – lenktų formų. Navas skyrė keturios poros piliorių; kraštiniai – kvadratinio, o viduriniai – kryžminio skerspjūvio; prie dešiniojo pirmojo kvadratinio stulpo suprojektuota sakykla. Šoniniuose fasaduose atsispindėjo bazilikinė bažnyčios erdvė su aukštais, tankiai grupėmis išdėstytais, vos smailėjančiais arkiniais centrinės navos langais; šonines navas apšvietė penki retai išdėstyti ir užbaigti pusapskritėmis sąramomis langai. Iš projekte pateiktų skersinio ir išilginių pjūvių matyti, kad piliorius

[25] *LCVA*, f. 1622, ap. 4, b. 20, l. 1–8.
[26] *LCVA*, f. 1622, ap. 4, b. 58, l. 1–7.
[27] *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 155, l. 10–12.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

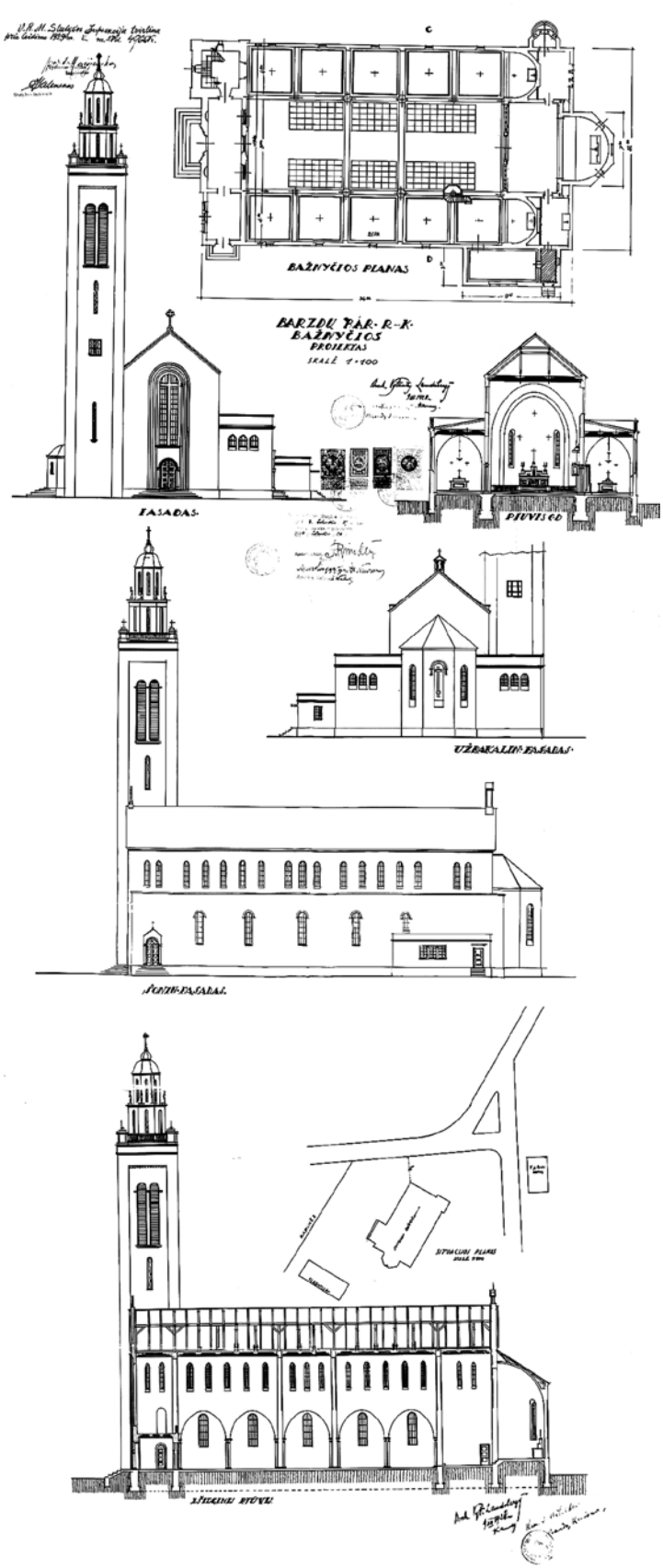

9 pav. Barzdų bažnyčios 1929 m. V. Landsbergio-Žemkalnio projektas

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

jungė ir navas dengė vos smailėjantys arkiniai skliautai; parodyti trys modernių formų altoriai (9 pav.).

Vaclovo Michnevičiaus projekte parodytas asimetriškas ir daugiakampis bažnyčios planas. Priekyje, iš bendro tūrio kiek išsikiša bokštas ir šoninės prienavio patalpos; dešiniajame presbiterijos šone pristatyta koplyčia su prieangiu, kairėje pusėje glaudžiasi zakristija, o išilginę bažnyčios ašį užbaigia trisienė apsidė. Vidaus erdvė vientisa, nesuskaidyta. Bažnyčios pagrindinio fasado šonus remia dviejų pakopų kontraforsai, užbaigti pinakliais, vertikalią ašį akcentuoja kvadratinio plano, grakščių proporcijų, trijų tarpsnių bokštas, užbaigtas aukšta smaile su ažūriniu metalo kryžiumi. Apatinį bokšto tarpsnį remia trijų pakopų laiptuoti kontraforsai, portalą akcentuoja smailiaarkis archivoltas ir stačiašlaitis skydas, virš kurio įkomponuotas aukštas vargonų choro langas su rože. Antrąjį bokšto tarpsnį rėmina kampiniai pinakliai ir dalija horizontali trauka, skirianti tris arkinius langelius nuo apskrito laikrodžio. Antrasis tarpsnis sudaro tarsi pagrindą viršutiniam bokšto tarpsniui, kurį skaido aukšta smailėjančios arkos anga, užbaigia trikampis skydas ir vainikuoja kampiniai pinakliai. Šoninius fasadus skaido dvipakopiai kontraforsai, beveik siekiantys langų viršų; virš kontraforsų iškyla tik smailiaarkiai viršutinės langų dalies apvadai. Šoninius fasadus ir apsidę juosia arkatūros. Šiame

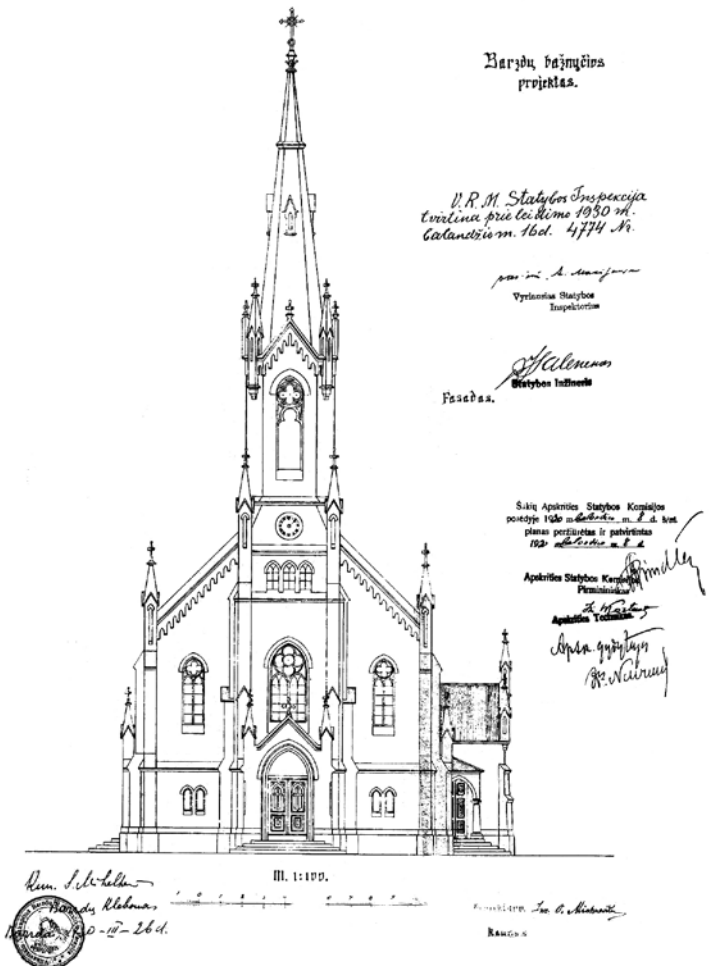

10 pav. Barzdų bažnyčios 1930 m. V. Michnevičiaus projektas (10 pav. tęsinį žr. 30 p.)

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

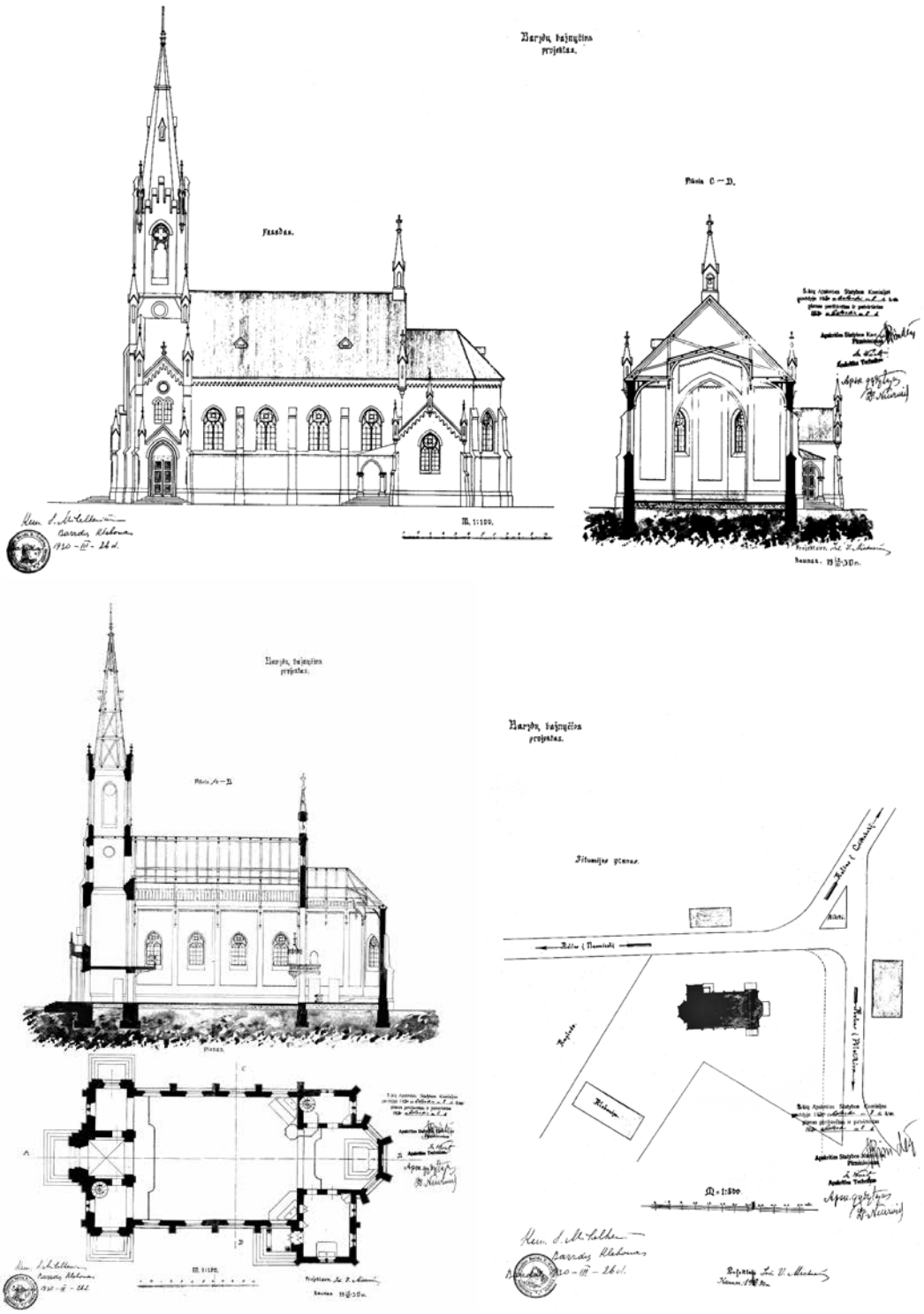

V. Michnevičiaus projekte dominuoja modifikuotos neogotikinės formos: atskirų fasado dalių kampus akcentuoja pinakliai, dominuoja smailėjančių arkų angos, langus dalija masverkai (10 pav.).

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

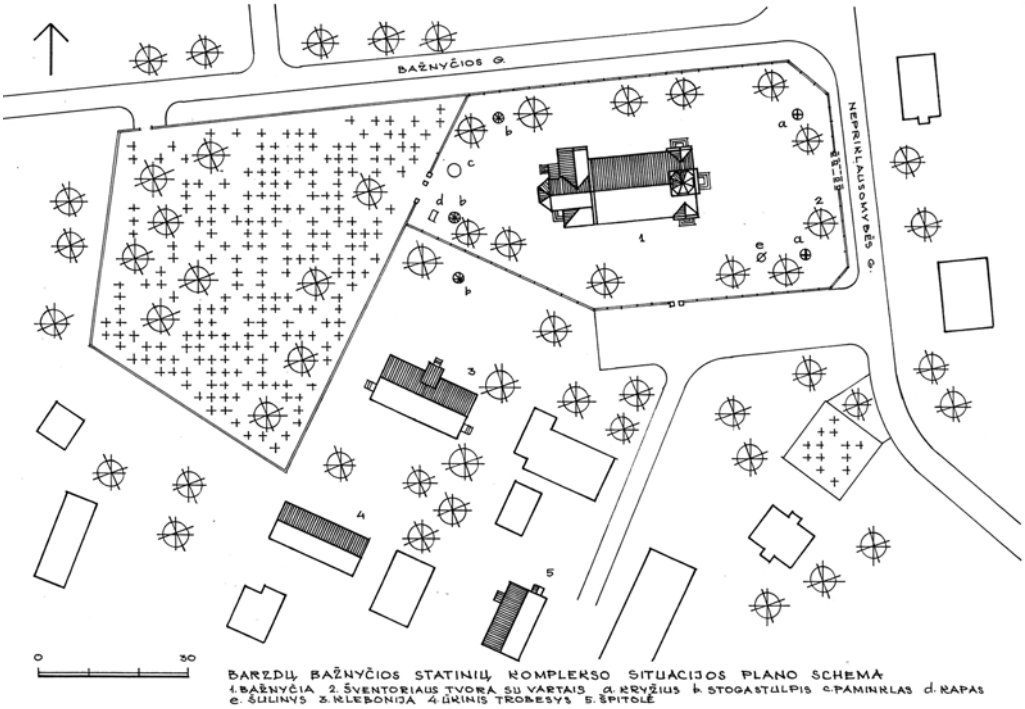

11 pav. Barzdų bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

Bažnyčia, apsupta šventoriumi, kapinės ir klebonijos sodyba įsikūrusios tarp Bažnyčios ir Nepriklausomybės gatvių. Šiaurinė šventoriaus tvoros linija atgręžta į Bažnyčios g., o rytinė su pagrindiniais vartais – į Nepriklausomybės g.; vakarų pusėje prie šventoriaus glaudžiasi kapinės, o pietuose išsidėstę klebonijos sodybos pastatai: klebonija, ūkinis trobesys ir špitolė (11 pav.).

Kristaus Karaliaus bažnyčia stovi šventoriaus vidurinėje dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į rytus (į Nepriklausomybės g.). Bažnyčia vienbokštė, vienos navos, pseudobazilikinė. Ji sumūryta iš plytų, tinkuota, dengta skarda.

Pastatytoji bažnyčia skiriasi nuo V. Michnevičiaus suprojektuotos. Jos planas pakito nežymiai: neliko prieangio prie koplyčios (zakristijos), pratęsta presbiterija ir prie apsidės pristatytas prieangis su sraigtiniais laiptais, padarytas įėjimas iš šventoriaus į kairiąją zakristiją (12 pav.). Išorės architektūra, lyginant su projektu, supaprastinta: eksterjere vyrauja stilizuoti viduramžių architektūros elementai, artimi neoromaniniam stiliui (buvo numatytos neogotikinės formos). Pagrindinio fasado kampus rėmina dviejų pakopų kontraforsai, užbaigti mentėmis su trikampiais frontonėliais; išnyko šoniniai apatiniai prienavio patalpų langeliai, o viršutinius langus juosia pusapskritės sąramos. Fasade dominuoja kvadratinio plano, trijų tarpsnių bokštas; jis sunkesnių proporcijų ir užbaigtas žemesne nei projekte smaile. Apatinio, kiek išsikišusio, bokšto tarpsnio kampus remia laiptuoti trijų pakopų kontraforsai, užsibaigiantys mentėmis su keturšlaičiais stogeliais; išnyko aukštas vargonų choro langas, o jo vietoje yra trys siauri pusapskričių arkų langeliai ir langas – rožė. Antrajame bokšto tarpsnyje neliko horizontalios padalos, o vietoje trijų smailėjančių

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

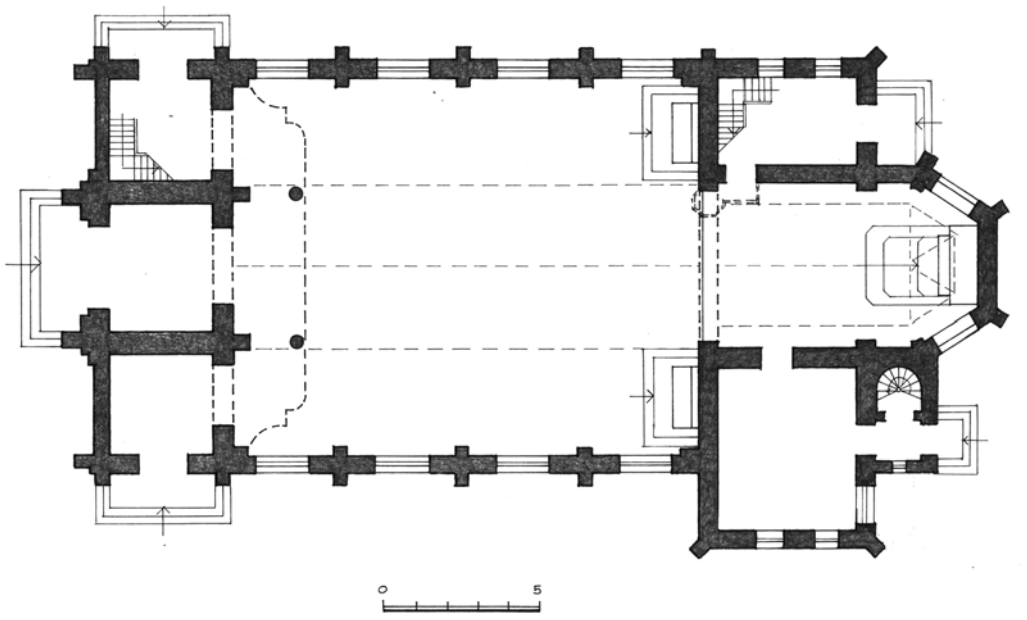

12 pav. Dabartinis Barzdų bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

arkų langelių yra trys atskiri langai su pusapskritėmis sąramomis. Viršutinio bokšto tarpsnio fasadus skaido aukšta akustinė anga užbaigta pusapskrite sąrama ir pridengta medinėmis horizontaliomis lentelėmis, viršų vainikuoja trikampiai skydai, pagyvinti arkatūromis. Šoninius fasadus skaido laiptuoti dviejų pakopų kontraforsai, tarp kurių išdėstyti pusapvalių arkų langai remiasi į horizontalias nuožulnias traukas, tęsiančias kontraforsų apatinių pakopų stogelių linijas. Šoniniame šiaurės fasade išsikiša aukšta dviaukštė zakristija (buvo numatyta įrengti koplyčią), vainikuota trikampiu skydu, puoštu arkatūromis. Šoniniame pietų fasade prie presbiterijos įrengta dviaukštė (žemesnė nei prie šiaurės fasado) zakristija. Apsidės fasadas asimetriškas, su skirtingo aukščio zakristijomis šonuose ir aklina vidurine siena, kurios kampus remia dviejų pakopų kontraforsai, o arkinėje nišoje patalpintas krucifiksas. Šonines apsidės sienas skaido aukšti arkiniai langai. Apsidę ir šoninius fasadus juosia frizai su arkatūromis ir profiliuoti karnizai. Visų fasadų apačią pabrėžia tinkuotos, kiek išsikišusios cokolių juostos ir siauros horizontalios traukos.

Barzdų bažnyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Barzdų bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Barzdų bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Interjero erdvė vientisa, dengta originaliu mediniu skliautu, suskaidytu išilginėmis briaunomis, kurios remiasi į stambias konsoles, pritvirtintas prie sienas skaidančių menčių. Presbiterija žemesnė už navą, atskirta nuo jos pusapskrite triumfo arka; jos lubas skaido iškilios briaunos, kartojančios navos sienų ir lubų linijų kryptis. Abipus presbiterijos įrengtos dviaukštės zakristijos. Presbiterijos priekyje, kairėje jos pusėje, aukštai prie sienos pritvirtinta originali sakykla, į kurią patenkama iš zakristijos antrojo aukšto. Sakykla su baldakimu, virš kurio

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

kyla bokštelis su kryžiumi; vieną jos sienelę pratęsia stačiakampis balkonėlis. Yra trys puošnūs altoriai, kurių stilistikoje dominuoja viduramžių architektūrai būdingi dekoro elementai; galima pastebėti ir orderiui artimų detalių. Vargonų choro balkonas išsikiša į navą ir paremtas dviem kolonomis su stilizuotais korintiniais kapiteliais. Balkonas aptvertas gana aukšta dviejų dalių sienele: jos apačia aklina, sudalyta piliastrais ir stačiakampėmis įdubomis, o viršus ažūrinis, sukaltas iš siaurų medinių, įstrižai sunertų juostų, sudarančių rombus. Sienas ir presbiteriją juosia lygus frizas, pagyvintas stilizuotais dantukais. Bažnyčios eksterjere vyrauja neoromanikai būdingos formos, o interjere dominuoja eklektinė viduramžių stilių (neogotikos ir neoromanikos) jungtis; esama ir stilizuotų dekoro elementų, artimų orderinei architektūrai.

Barzdų bažnyčios interjeras. Sakykla su balkonėliu. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Šventorius netaisyklingo daugiakampio plano, su didžiaisiais vartais priešais pagrindinį bažnyčios fasadą; kiti vartai įrengti vakarų pusėje veda į kapines, o pietų pusėje esantys varteliai – į klebonijos sodybą. Šventorius 1934 m. aptvertas medine tvora, įrengti mūriniai vartai su dvejais šoniniais varteliais. Naujai šventorių aptvėrė klebonas J. Būga (1971–2002), o klebonas V. Čėsna jame pastatydino du kryžius ir du stogastulpius,

Barzdų bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Barzdų šventoriaus vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Barzdų šventoriaus kryžius Misijoms atminti. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Barzdų šventoriaus kryžius. 1971 m. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

kurie 1989 ir 2003 m. restauruoti klebonų J. Būgos ir V. Jurčiukonio pastangomis[28]. *Didieji vartai* trijų uždarų angų, rėminamų kvadratinio skerspjūvio stulpais su arkinėmis įdubomis. Vidurinė anga plati, ją rėminantys stulpai sujungti segmentine sąrama, virš kurios kyla antstatas, užbaigtas stačiašlaičiu skydu su šoninėmis arkatūromis ir laiptuoto kontūro bokšteliu su kryžiumi. Vidurinėje angoje

[28] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, VI knyga: Šakių dekanatas. I dalis*, t. 1, p. 37.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Barzdų klebonijos pagrindinis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2006 m.

Barzdų klebonijos fasado fragmentas. M. Rupeikienės nuotr. 2006 m.

įtaisyti žemi šoniniai varteliai su nežymiai išlenktomis sąramomis, dengti dvišlaičiais stogeliais. Šventoriuje abipus didžiųjų vartų pastatyti du mediniai kryžiai. Jie panašūs, puošti drožiniais ir pakelti ant betono postamentų su priešais juos pastatytais betoniniais klauptais. Kairėje pusėje stovi *kryžius*, skirtas Misijoms atminti, su data 1934.X.30. Ant dešinėje pusėje stovinčio *kryžiaus* yra data: 1971. Pietinėje šventoriaus pusėje yra *šulinys*. Prie vakarinės šventoriaus tvoros, abipus apsidės fasado, pastatyti *du stogastulpiai*, o tarp jų – *paminklas*.

Klebonijos sodybos pastatai – klebonija, ūkinis trobesys ir špitolė – išsidėstę erdviame sklype tarp šventoriaus ir kapinių. *Klebonija* pagrindiniu šiaurės rytų fasadu atgręžta į šventorių, o galiniu, šiaurės vakarų, fasadu – į kapines. Ji vienaukštė, su mezoninu, ištęsto stačiakampio plano, su prieangiu. Sienos suręstos iš sienojų ir apkaltos horizontaliomis lentomis, aukštas dvišlaitis stogas dengtas šiferiu. Pagrindiniame fasade priekin išsikiša uždaras vienšlaitis prieangis, virš kurio kyla nedidelis mezonino tūris, dengtas vienšlaičiu stogu. Prieangio durys dvivėrės, paaukštintos langu ir pridengtos vienšlaičiu puošniu stogeliu – kabančiu prieangiu,

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

paremtu gembėmis, drožinėtomis pjūkliniu ornamentu. Abipus prieangio išdėstyti stačiakampiai dvieiliai langai, apjuosti profiliuotais apvadais. Šoninis pietvakarių fasadas su dviejų dydžių langais: viduriniai langai siauri, o šoniniai – tokie kaip pagrindiniame fasade. Galiniai fasadai panašūs, asimetriški, su durimis vidurinėje dalyje ir šalia jų vienoje pusėje išdėstytais dviem skirtingo pločio langais: siauru (prieangio) ir dvieiliu; durys vienvėrės, su įstiklinta viršutine dalimi, pridengtos vienšlaičiais stogeliais, paremtais gembėmis. Fasadai užbaigti aukštais trikampiais frontonais, kuriuose yra po platų trijų eilių langą. Į pietvakarius nuo klebonijos, lygiagrečiai su ja, stovi *ūkinis trobesys*. Jis vientiso tūrio, ištęsto stačiakampio plano, dengtas dvišlaičiu stogu. *Špitolė* pastatyta į pietryčius nuo klebonijos, statmenai jai. Ji vienaukštė, medinė, apstatyta įvairiais priestatais.

BRAZIŪKAĨ – kaimas Kauno raj., Kazlų Rūdos girių masyvo viduryje, 29 km į pietryčius nutolęs nuo Šakių ir 7 km į pietvakarius nuo Zapýškio, 8 km į vakarus nuo Ežerẽlio. Iš senų laikų Braziūkaĩ priklausė Zapyškio parapijai. Tarpukariu – Lekéčių valsčiui. Nepriklausomybės pabaigoje kaimo gyventojai pasistatė medinę koplyčią su klebonija[29]. Kitais duomenimis, Braziūkų gyventojai pasistatė medinę bažnyčią ir kleboniją 1932 m.; bažnyčia buvo pašventinta tų pačių metų gruodžio 6 dieną. 1934 m. įkurta parapija[30]. A. Jankevičienės duomenimis, 1932 m. Braziūkų bažnyčia pastatyta už V. Naujokaičio lėšas; statybai vadovavo P. Valaitis. 1991 m. ji suremontuota: nudažyta išorė ir vidus, pakeistos grindys; tais pačiais metais medine tvora aptvertas šventorius[31]. Vietinių gyventojų žiniomis, interjero ir altoriaus autorius – vietinis stalius B. Valaitis. Kita nuomonė, kad altorių dirbo iš svetur atvykęs meistras[32].

Dabar Braziūkuosė yra bažnyčia, kapinės ir klebonija; kompleksas įkurtas atokiau nuo gyvenvietės, pakilioje vietoje (13 pav.).

Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia stovi šalia kapinių, pietrytinėje jų pusėje, pagrindiniu fasadu atgręžta į kelią. Ji su dviem bokštais, trijų navų, pseudobazilikinės erdvės. Sienos surėstos iš sienojų ir apkaltos lentomis: pagrindinio fasado ir bokštų – vertikaliomis, o šoninių fasadų ir apsidės – vertikaliomis su lentjuostėmis; stogai dengti skarda. Bažnyčios planas simetrinis, su įgilinta vidurine dalimi ir išsikišusia stačiakampe apside, užbaigta tiesia siena. Presbiterija vienodo pločio su centrine nava. Abipus presbiterijos įrengtos vienodo dydžio zakristijos, kurių ilgis sutampa su šoninių navų pločiu (14 pav.). Pagrindiniame fasade dominuoja du monumentalūs trijų tarpsnių bokštai, užbaigti smailiais trikampiais frontonais ir kryžminiais skardos stogeliais; virš frontonų kyla metalo kryžiai. Pirmajame bokštų tarpsnyje yra aukšti stačiakampiai langai, apjuosti siaurais apvadais, antrasis tarpsnis – aklinas, o trečiajame – į siaurą horizontalią trauką remiasi siauros ir aukštos akustinės angos, pridengtos horizontaliomis medinėmis grotelėmis. Vidurinė pagrindinio fasado dalis įgilinta, su išsikišusiu (iki bokštų sienų) atviru prieangiu, paremtu dviem stulpeliais ir dengtu vienšlaičiu stogeliu, su priekin išsikišusiu erdviniu trikampiu frontonėliu, virš kurio kyla metalo kryžius. Vidurinę fasado dalį vainikuoja lėkštas trikampis frontonas; simetrijos ašį pabrėžia plačios dvivėrės

[29] Kviklys B. *Mūsų Lietuva, ten pat*, p. 329.
[30] Misius K., Šinkūnas R., *ten pat*, p. 444.
[31] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, IV knyga: Aleksoto dekanatas*, t. 1, p. 83.
[32] *Ten pat*, p. 16, 85.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

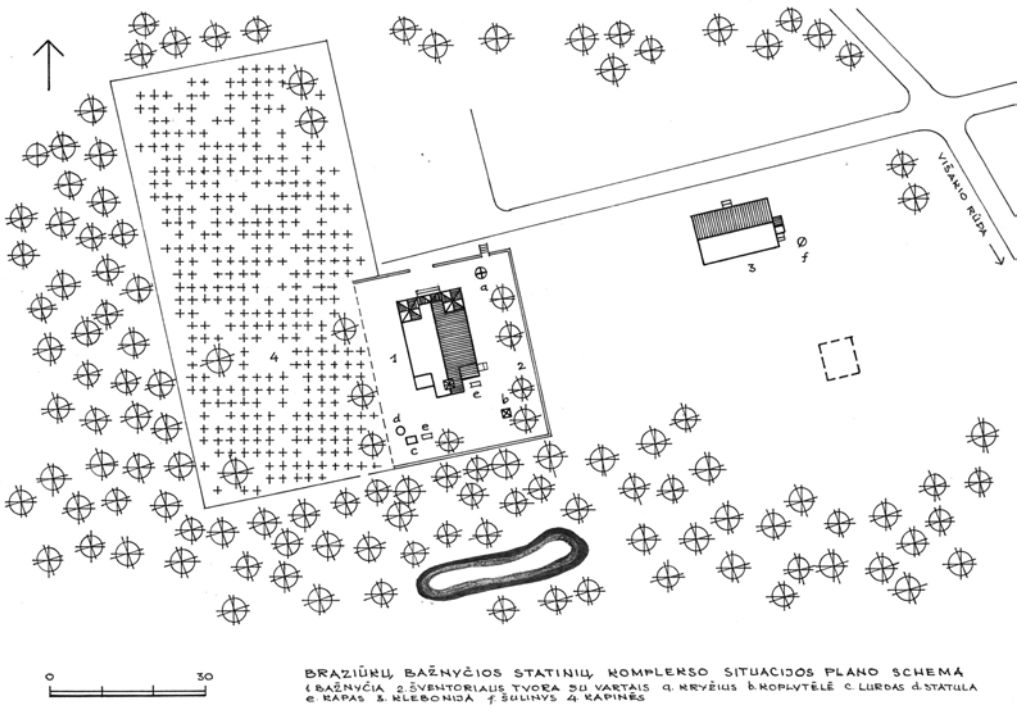

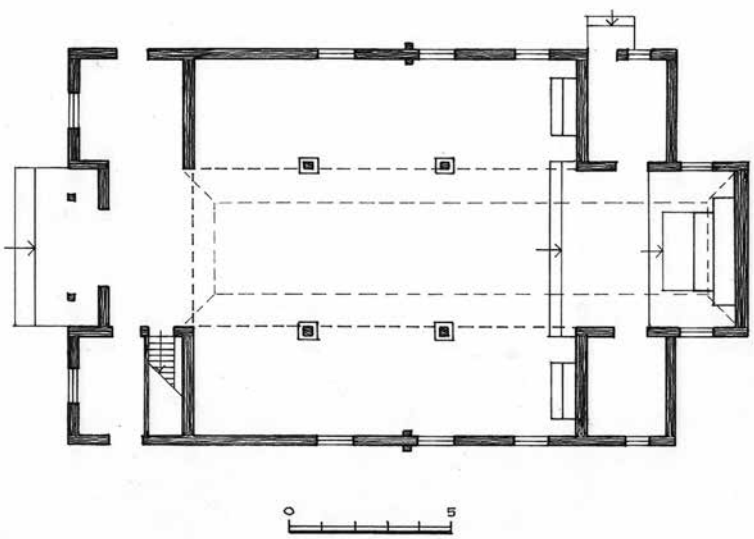

13 pav. Braziūkų bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

14 pav. Braziūkų bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

įsprūdinės durys ir platus vargonų choro langas, užbaigtas laužyta keturkampe sąrama. Šoninius fasadus skaido vertikali sąvarža ir aukšti dvieiliai stačiakampiai langai, apjuosti plačiais apvadais su įdubomis. Apsidės fasadas simetriškas, užbaigtas aklina siena ir vainikuotas plokščiu trikampiu frontonu; vidurinėje plokštumoje pritvirtintas krucifiksas, virš frontono kraigo kyla mažas erdvinis bokštelis, užbaigtas trikampiais frontonėliais ir dengtas kryžminiu stogeliu. Apsidės šonuose įrengtos žemos zakristijos, dengtos vienšlaičiais stogais.

Interjere dominuoja vidurinė nava, platesnė ir kiek aukštesnė už šonines, dengta laužyto skerspjūvio perdanga, apkalta išilginėmis lentelėmis. Šoninių navų

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Braziūkų bažnyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Braziūkų bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

lubos lygios, taip pat apkaltos išilgai. Navas skiria dvi poros kvadratinio skerspjūvio stulpų su įdubomis. Presbiterija nuo navos atskirta dviem laiptų pakopomis.

Bažnyčioje yra trys mediniai altoriai, įrengti pastačius bažnyčią. Jų kompozicijoje naudotos stilizuotos neogotikinės formos su pinaklių interpretacija; galima pastebėti ir neoklasicizmui artimų detalių, imituojančių kompozicinį orderį, naudojant etninį tulpių ir ąžuolo lapų motyvą. Virš prienavio įrengtas vargonų choras, aptvertas aklina medine tvorele. Bažnyčia lakoniškos architektūros; interjere susipina stilizuotos viduramžių ir naujųjų laikų orderinės formos su etninei kūrybai būdingomis detalėmis.

Šventorius aptvertas medinių statinių tvora iš trijų pusių; vakarų pusėje aptvaro nėra ir šventorius susijungia su kapinėmis. Tvoroje priešais pagrindinį bažnyčios fasadą įrengti *vartai.* Jie platūs, dvivėriai, ažūriniai. Sąvaros sudarytos iš vertikalių metalo strypų, aukštėjančių centro kryptimi ir užbaigtų smailėmis,

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Braziūkų bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Braziūkų bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

horizontalių apatinių metalo strypų ir viršutinių formų jungčių, išlenktų pagal vertikaliųjų strypų aukštį. Antrieji, siauri, vienos angos, mediniai *varteliai* įrengti šiaurės rytiniame tvoros kampe; nuo gatvės prie jų veda šlaite įrengti laiptai. Dar vieni vienos angos mediniai *varteliai*, rėminami betono stulpelių, įrengti pietrytiniame kapinių kampe.

Šventoriuje, pagrindinio fasado kairėje pusėje, šalia vartelių stovi medinis, drožinėtas *kryžius*. Už apsidės fasado, netoli pietinės šventoriaus tvoros, yra *kop-*

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Braziūkų bažnyčios vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Braziūkų šventoriaus kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Braziūkų šventoriaus koplytėlė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

lytėlė. Ji pastatyta pietrytinėje šventoriaus pusėje, yra atvira, be sienų: sudaryta iš keturių medinių, drožiniais dekoruotų stulpų ir dengta keturšlaičiu skardos stogu su viršuje kylančia ažūrine saulute. Stulpus iš trijų pusių jungia apatiniai horizontalūs dviejų eilių mediniai tašai. Viduje ant aukšto trijų pakopų tinkuoto postamento pastatyta Kristaus statula. Ant postamento įrašyta: VISAIS LAIKAIS AŠ SAUGOJU JŪSŲ ŠEIMĄ. Pietvakarinėje šventoriaus dalyje yra kunigo Andriejaus Rimo *kapas*, šalia kurio įrengtas *Lurdas*, sumūrytas iš akmenų, dviejų tarpsnių.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Braziūkų šventoriaus „Lurdas“. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Braziūkų klebonijos šoninis ir galinis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Apatinis stačiakampis pagrindas žemas, o viršutinis – siauresnis ir aukštas tarpsnis užbaigtas segmento formos viršumi, virš kurio kyla ažūrinis kryžius. Įrengtoje arkinėje įstiklintoje nišoje patalpinta Švč. M. Marijos skulptūra. Šalia „Lurdo“, ant akmeninio stačiakampio postamento pastatyta besimeldžiančios mergaitės, vaizduojančios Bernadetą, *statula*; ją pridengia keturšlaitis skardos stogelis, paremtas metalo strypais.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Klebonija pastatyta atokiau nuo bažnyčios, į rytus nuo jos, išilgai kelio. Ji ištęsto plano, vienaukštė, su pastoge ir prieangiu. Trobesio cokolis žemas, sienos suręstos iš sienojų ir apkaltos horizontaliai lentomis, dvišlaitis stogas dengtas šiferiu. Pagrindinis šiaurės fasadas atgręžtas į kelią, asimetriškas, su durimis vidurinėje dalyje ir trieiliais langais šonuose: dešinėje pusėje yra du langai, o kairėje – vienas; durys paaukštintos (iki langų linijos) dviem įstiklintomis plokštumomis. Krucifiksas virš durų atspindi pastato paskirtį. Šoninis (pietų) fasadas su trimis trieiliais langais. Galiniai fasadai užbaigti trikampiais skydais, kuriuose įkomponuoti trieiliai langai, kiek mažesni nei pirmajame aukšte. Galiniame vakarų fasade simetriškai išdėstyti du trieiliai langai, o rytų fasade yra uždaras dvišlaitis prieangis su durimis ir langais šonuose. Klebonijos architektūra paprasta, būdinga provincijos miestelių namams.

Šalia klebonijos galinio rytų fasado yra *šulinys*. Į pietryčius nuo klebonijos stovėjo *ūkinis trobesys*. Atokiau, pietvakarių pusėje, už pietinės šventoriaus ir kapinių tvoros yra *tvenkinys*.

GRAŽÌŠKIAI – kaimas Šakių raj., nutolęs apie penkis km į pietvakarius nuo Barzdų. Kapinėse stovinti koplyčia greičiausiai statyta apie 1800 m. Grìškabūdžio filijos administratoriaus pastangomis, be fundacijos. 1826 m. jai suteikti Šv. Morkaus ir Švč. M. Marijos Gimimo atlaidai. 1829 m. koplyčioje buvo stalių darbo altorius[33]. 1832 m. jos būklė buvo gera. 1840 m. prie šoninio fasado pristatyta mūrinė zakristija, o kiek vėliau prie pagrindinio fasado atsirado medinis prieangis. Koplyčia priklausė Griškabūdžio filijai; buvo prašymų ją prijungti prie Pìlviškių parapijos, vėliau – steigti savarankišką parapiją ir padidinti koplyčią, po to (1905–1906 m.) – vėl nagrinėtas prašymas prisijungti prie Pilviškių parapijos. 1919 m. Gražìškių koplyčia priskirta naujai įsteigtai Barzdų parapijai[34]. 2010 m. buvo atnaujinti Šv. Morkaus ir Švč. Mergelės Marijos atlaidai[35].

Koplyčia stovi rytinėje kapinių dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į šiaurės vakarus (15 pav.). Ji sudėtinio tūrio, vienos navos, halinė, su nedideliu varpinės bokšteliu. Sienos sumūrytos iš plytų, baltintos kalkėmis, o priekyje pristatytas medinis prieangis. Koplyčią dengia dvišlaitis skardos stogas, kurio kairysis šlaitas jungiasi su vienšlaičiu zakristijos stogeliu. Planas asimetrinis, su žemu zakristijos priestatu prie šoninio šiaurės fasado, priekiniu stačiakampiu, kiek siauresniu už navą, prieangiu ir užbaigtas trisiene apside, vienodo aukščio su nava; laiptai į vargonų chorą įrengti dešinėje buvusio prienavio pusėje (16 pav.). Pagrindiniame fasade išsikiša siauresnis prieangis, apkaltas horizontaliai lentomis, užbaigtas lėkštu dvišlaičiu frontonu ir dengtas dvišlaičiu skardos stogu. Prieangio pagrindinis fasadas su dvivėrėmis durimis, be langų; šoninėse jo sienose yra po nedidelį stačiakampį dvieilį langą. Koplyčią vainikuoja aukštas trikampis frontonas, kuriame yra stačiakampė anga. Virš kraigo kyla nedidelis, kvadratinio skerspjūvio medinis, apkaltas gulsčiomis lentomis, bokštelis-varpinė, dengtas keturšlaičiu stogeliu su rutuliu ir ažūriniu kryžiumi-saulute; šoniniuose bokštelio fasaduose aukštai įkomponuotos nedidelės stačiakampės akustinės angos, pridengtos horizontaliomis medinėmis grotelėmis, o kiti

[33] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, VI knyga: Šakių dekanatas. I dalis*, t. 1, p. 101.
[34] *Ten pat*.
[35] *Vilkaviškio vyskupijos...*, *ten pat*, p. 148.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

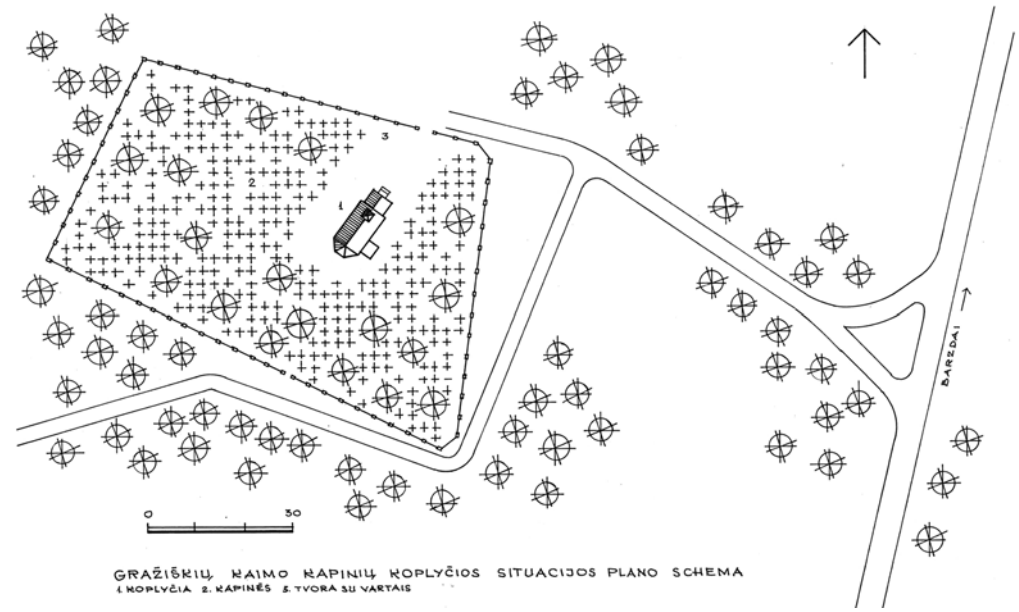

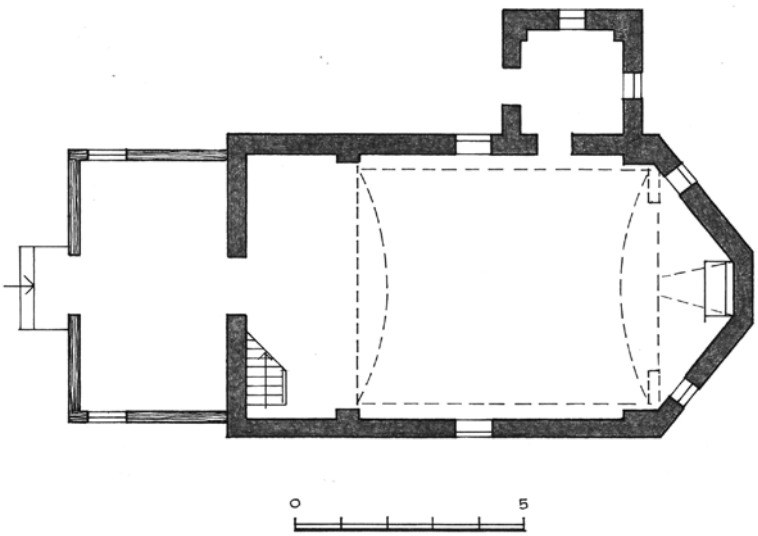

15 pav. Gražiškių kaimo kapinių koplyčios situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

16 pav. Gražiškių kaimo kapinių koplyčios planas. Sudarė A. Rupeika

du fasadai – aklini. Koplyčios šoniniame šiaurės vakarų fasade yra stačiakampis aukštas langas, sudarytas iš keturių vertikalių proporcijų stiklų. Antrojo šoninio šiaurės rytų fasado langas platus, artimas kvadratui: sujungtas iš keturių platesnių dvieilių langelių. Šalia lango yra prieangio priestatas su durimis pagrindiniame fasade, apkaltomis rombais, ir mažais stačiakampiais langeliais kituose dviejuose fasaduose. Apsidės fasado vidurinė tiesi siena aklina, o šoninėse įžulniose sienose yra po nedidelį, smulkiai sudalytą langą, užbaigtą segmentinėmis sąramomis. Šoninius ir apsidės fasadus juosia dviejų pakopų karnizas. Viduje susijungia vienodo aukščio navos ir apsidės erdvės, dengtos cilindriniu skliautu, apkaltu išilginėmis lentelėmis, viršų juosia profiliuotas karnizas. Virš prienavio įrengtas vargonų choras, aptvertas lentelių tvorele. Prie galinės apsidės sienos pastatytas dviejų tarpsnių altorius. Jis puošnių modifikuotų neobarokinių formų, su orderio

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Gražiškių kaimo kapinių koplyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Gražiškių kaimo kapinių koplyčios šoninis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Gražiškių koplyčios altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

elementais ir ažūriniais drožiniais. Koplyčios architektūroje susipina liaudiškos vėlyvojo baroko ir ankstyvojo klasicizmo formos.

Kapinių vartai įrengti priešais koplyčios pagrindinį fasadą. Jie vienos atviros angos, platūs, sudaryti iš dviejų ažūrinių metalinių sąvarų, įterptų tarp kvadratinio skerspjūvio betono stulpelių.

NEMIRAĨ – nedidelis Šakių raj. kaimas, nutolęs 7 km į vakarus nuo Vìšakio Rūdõs. 1942 m. Vilkaviškio vyskupas leido Nemiruosè steigti parapiją. Parapijos steigimo reikalais rūpinosi klebonas Labanauskas, žemės skyrė ūkininkai Tilmonas ir Kudirka, aukomis bei darbu prisidėjo parapijiečiai. 1943 m. pavasarį bažnyčia baigta statyti ir buvo pašventinta kartu su kapinėmis. Iki rudens buvo pastatyti beveik visi ūkio trobesiai[36]. Kitais duomenimis, bažnyčia pastatyta kunigo Alekso Labanausko iniciatyva[37]. A. Jankevičienės tyrimų duomenimis, 1942 m. ūkininkas Tilmonas skyrė žemės bažnyčios statybai, o Sasnavõs lentpjūvės ir malūno savininkas Juozas Urbonas davė miško medžiagos, nupirko varpą; prisidėjo ir kiti apylinkės gyventojai. Bažnyčia pastatyta 1943 m. pagal Šakių gyventojo inžinieriaus J. E. Kvedaravičiaus projektą[38]. Esama duomenų, kad bažnyčios vidų ir altorius įrengė meistras Juozas Dabkevičius iš Sintautų[39].

Dabar Nemiruose yra bažnyčia, kapinės, klebonijos svirnas ir špitolės tvartas. Klebonija ir špitolė – neišliko. Bažnyčia, kapinės ir ūkiniai parapijos trobesiai įkurti atokiau nuo kaimo, lygioje vietoje (17 pav.).

Šv. Dvasios bažnyčia stovi atokiau nuo kapinių, šventoriaus pietų pusėje, pagrindiniu fasadu atgręžta į vakarus. Šventorius ir kapinės aptverti bendra tvora. Bažnyčia su vienu bokštu, trinavė, pseudobazilikinė. Ji su žemu plytų cokoliu, sienos suręstos iš sienojų ir apkaltos gulsčiomis lentomis, stogai dengti šiferiu. Planas simetriškas, su išsikišusiu priekin bokštu, užbaigtas stačiakampe apsidės iškyša su tiesia siena. Bokštas, vidurinė nava ir presbiterija – vienodo pločio; abipus presbiterijos įrengtos vienodos zakristijos; kairiosios šoninės navos gale yra laiptai į vargonų chorą (18 pav.). Pagrindiniame fasade dominuoja išsikišęs priekin kvadratinio plano bokštas, kurio keturis ryškiai siaurėjančius tarpsnius skiria stogeliai, o viršų užbaigia piramidinis skardos stogas su metalo kryžiumi. Priekyje gana smarkiai išsikiša atviras prieangis, dengtas dvišlaičiu stogeliu; plokščią trikampį prieangio frontoną remia ploni stulpeliai. Prieangis, kurio plotis sutampa su bokšto apatinio tarpsnio pločiu, pridengia plačias dvivėres įsprūdines duris. Bokšto apatinio tarpsnio viršuje įkomponuoti du nedideli vertikalūs stačiakampiai langai, apšviečiantys vargonų chorą. Antrasis (žemiausias) ir trečiasis, gana aukštas, bokšto tarpsniai aklini. Viršutiniame tarpsnyje išdėstytos siauros akustinės angos, pridengtos horizontaliomis grotelėmis, tęsiasi iki keturšlaičio stogelio. Pagrindinio fasado šonai užbaigti nuožulniomis aklinomis navų sienomis. Šoninių fasadų sienose išdėstyti gana siauri, aukšti smulkiai sudalyti langai, užbaigti pusapskritėmis arkomis, kurių viršus remiasi į pastogę juosiantį karnizą; langus rėmina lygūs lentų apvadai. Prie pietų fasado sienos pritvirtinta medinė, drožinėtu stogeliu dengta lentelė su įrašu: KUN. FELIKSAS KONSTANTINAS KUDIRKA GIMĘS 1870 NEMIRŲ KAIME MI-

[36] Kviklys B. *Mūsų Lietuva, ten pat*, p. 331.
[37] Misius K., Šinkūnas R., *ten pat*, p. 497.
[38] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, VI knyga: Šakių dekanatas,* II dalis, t. 1, p. 33.
[39] *Vilkaviškio vyskupijos..., ten pat*, p. 163.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

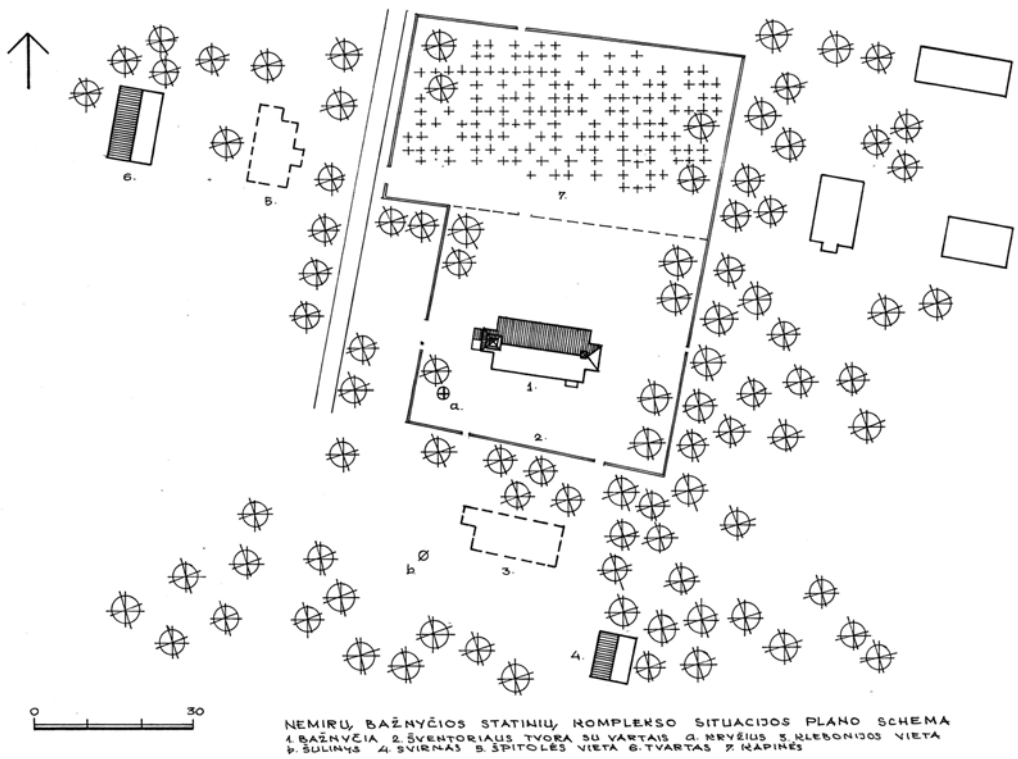

17 pav. Nemirų bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

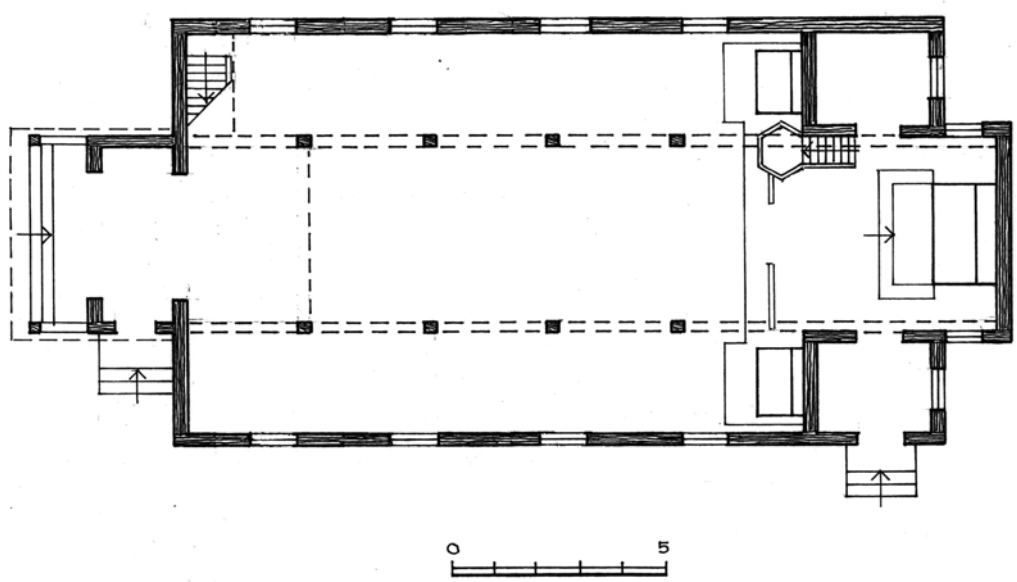

18 pav. Nemirų bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

RĘS 1932 ČIKAGOJE. Apsidė vienodo aukščio su centrine nava, dengta trišlaičiu stogu, virš kraigo kyla nedidelis ažūrinis bokštelis, sukonstruotas iš keturių kvadratinio skerspjūvio stulpelių, sujungtų segmentinėmis arkomis, ir dengtas keturšlaičiu skardos stogeliu su metalo kryžiumi. Fasadas užbaigtas tiesia siena; jos viršuje yra nedidelis aštuonkampis, sudalytas spinduliais langelis, apjuostas lentų apvadais.

Nemirų bažnyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Interjere navas skaido keturios poros kvadratinio skerspjūvio stulpų. Vidurinė nava aukštesnė ir platesnė už šonines; visas navas dengia lygios išilginių lentelių lubos. Kairiajame presbiterijos kampe pritvirtinta šešiakampė, pakelta nuo grindų sakykla, į kurią patenkama laipteliais iš presbiterijos. Sakykla paprastų formų, be baldakimo. Presbiteriją nuo navos skiria viena laiptelių pakopa ir ažūrinė tvorelė, sudaryta iš žemų stulpelių, sujungtų trilapių arkatūromis.

Bažnyčioje yra trys altoriai. Didžiajame altoriuje persipina supaprastinta viduramžių stilistika ir orderinei architektūrai būdingos formos. Šoniniuose altoriuose dominuoja stilizuotos neogotikinės formos. Vargonų choras smarkiai išsikiša į centrinę navą ir tęsiasi iki paskutinės navas skiriančios stulpų poros. Choras aptvertas ažūrine tekintų baliustrų tvorele. Bažnyčios grindys lentų.

Nemirų bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Nemirų bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Bažnyčia su grakščių proporcijų bokštu, modernių, tarpukariui būdingų formų, su ryškiomis stilizuotomis neobaroko architektūros detalėmis; išskirtinis bruožas – labai aukštas atviras prieangis, kurio stogelis siekia vargonų choro langus. Interjero erdvė lakoniška, be išskirtinių detalių.

Šventorius netaisyklingo keturkampio plano, iš trijų pusių (rytų, vakarų ir pietų) aptvertas lentų tvora. Šventoriaus plotas šiaurės pusėje susijungia su kapinėmis. Pagrindiniai vartai įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą; dveji varteliai yra pietinėje tvoros linijoje ir vieni – už apsidės fasado. *Pagrindiniai vartai* asimetriniai, sudaryti iš dviejų angų: plačiõs dvivėrės ir siaurų vartelių. Vartai mediniai, sukalti iš tokių pat kaip šventoriaus tvora lentelių, tik kiek aukštesni už tvorą. Dvivėrių vartų lentelės skirtingo ilgio ir išdėstytos taip, kad aukštėtų centro kryptimi; sąvarų sankirta centre akcentuota mediniu kryžiumi. Vienõs sąvaros *vartelių* vertikalios lentelės taip pat aukštėja jų vidurio kryptimi. Vertikalias vartų ir vartelių sąvaras jungia apatinės ir viršutinės horizontalios lentelės bei įstrižos jungtys. Šventoriaus pietvakarių kampe, pagrindinio fasado šone, stovi medinis drožinėtas *kryžius*.

Nemirų bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Klebonijos sodyba įkurta už pietinės šventoriaus tvoros, kurioje simetriškai įrengti dveji varteliai vedė prie klebonijos ir svirno. *Klebonija* stovėjo lygiagrečiai su bažnyčia; į pietvakarius nuo klebonijos sodybos kieme yra *šulinys*. *Svirnas* pastatytas statmenai klebonijai, pietrytinėje kiemo dalyje. Jis šoninis, vientiso tūrio, su priesvirniu, dengtas aukštu dvišlaičiu šiferio stogu. Svirnas kiek pakeltas nuo žemės, sienos surėstos iš pjautų sienojų, suleistų į sąsparas. Planas stačiakampis, gana platus, 8,10×7,10 m dydžio, dviejų patalpų, su įgilintu atviru priesvirniu. Pagrindinis fasadas atgręžtas į vakarus – į vidaus kiemą. Vidurinėje fasado dalyje arti viena kitos yra dvejos durys, apkaltos įstrižomis lentomis – „eglute“. Priesvirnio viršų puošia puslankiais drožinėta lenta. Šoninis rytų fasadas aklinas. Galinių fasadų šonuose yra po nedidelį stačiakampį, artimą kvadratui, keturių dalių langą; fasadus užbaigia trikampiai skliautai, kuriuose įkomponuoti stačiakampiai pastogės langeliai. Svirnas nedidelis, bet gana platus, tradicinės nesudėtingos architektūros.

Nemirų šventoriaus kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Nemirų klebonijos svirnas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

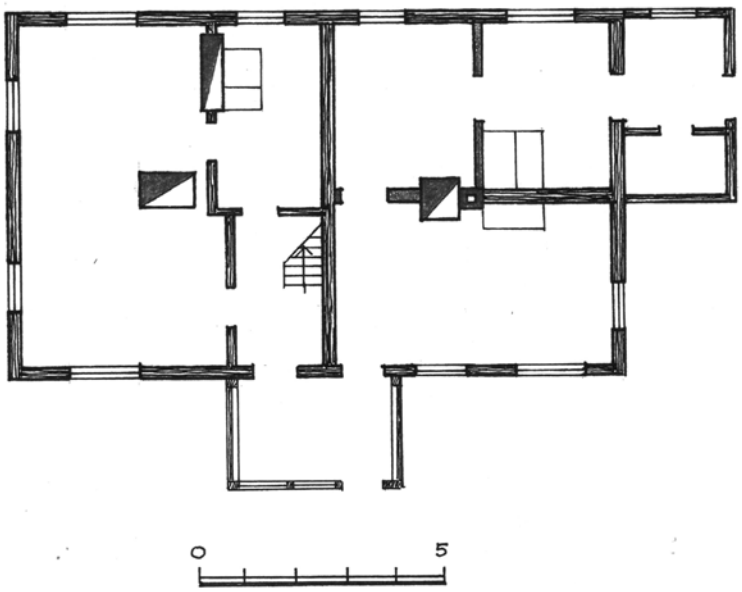

19 pav. Nemirų špitolės planas. Sudarė A. Rupeika

Nemirų špitolės tvartas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Špitolė stovėjo į vakarus nuo kapinių, šoniniu rytų fasadu atgręžta į kelią ir į kapines; 1990 m. ji sudegė. Špitolė buvo medinė, sudėtinio tūrio, su dviem prieangiais: vienas prieangis pristatytas prie šoninio (pagrindinio) fasado, o kitas – prie galinio šiaurės fasado. Skersinė siena dalijo planą į dvi atskiras patalpas. Pagrindiniame fasade per prieangį buvo galima patekti į abi patalpas. Prie galinio fasado pristatytas prieangis skirtas tik antrajai patalpai (19 pav.). Atokiau nuo kelio, į vakarus nuo buvusios špitolės (lygiagrečiai su ja), stovi *tvartas*. Jis su paaukštinta pastoge (*ertikiu*), vientiso tūrio, ištęsto stačiakampio plano (apie 13,0×8,0 m dydžio), dengtas aukštu dvišlaičiu šiferio stogu. Sienos suręstos iš pjautų sienojų, suleistų į sąsparas; ertikis ir galinių fasadų trikampiai skydai apkalti vertikaliomis lentomis. Pagrindiniame rytų fasade priekin išsikiša lentomis

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

apkalta ertikio sienelė, atremta į skersines pastogės sijas; dešiniajame šone yra dvivėriai vartai ir horizontalus stačiakampis langelis. Kairėje fasado pusėje yra toks pat horizontalus langelis ir naujai iškirstas platus dvieilis stačiakampis langas. Galiniame pietų fasade yra dvivėriai vartai. Tvartas įdomus retai pasitaikančiu konstrukciniu erdviniu sprendimu.

PLŪTIŠKĖS – kaimas Marijampolės raj., 14 km į pietryčius nutolęs nuo Kazlų Rūdos, 6 km į rytus nuo Kauno–Marijampolės plento. 1791 m. pastatyta medinė koplyčia, priklausiusi Prienų parapijai ir 1801 m. tapusi jos filija. 1839 m. klebonas Simonas Mackevičius pastatė dabartinę medinę bažnyčią; 1841 m. ją konsekravo Seinų vyskupas Povilas Strašinskis[40]. A. Jankevičienės tyrimų duomenimis, bažnyčia pastatyta ne vėliau kaip 1793 m. (sprendžiant iš bokšte esančio įrašo). Per Pirmąjį pasaulinį karą bažnyčios viduje sprogo artilerijos sviedinys ir apgadino dalį sienos bei Švč. Mergelės Marijos altorių. Po karo bažnyčia suremontuota. 1960 m. padarytas kapitalinis remontas: pataisyti pamatai ir perstatytas bokštas; 1966 m. remontuotas stogas. 1970 m. atnaujintas interjeras ir didysis altorius. Spėjama, kad altoriai perkelti iš anksčiau statytos nežinomos bažnyčios[41]. Esama teiginių, kad bažnyčią 1793 m. pastatė Prienų seniūnas Povilas Sapiega[42].

Dabar Plutiškėse yra bažnyčia, varpinė, kapinės ir bendruomenės namai; buvusi klebonija neišliko. Bažnyčios statinių kompleksas ir bendruomenės namai įsikūrę gyvenvietės vidurinėje dalyje, tarp P. Sapiegos ir Mokyklos gatvių (20 pav.).

Bažnyčia ir varpinė stovi šiaurinėje šventoriaus pusėje, prie Mokyklos gatvės. *Šv. Juozapo bažnyčia* pastatyta aukščiausioje šventoriaus vietoje, pagrindiniu fasadu atgręžta į Mokyklos gatvę. Ji su nedideliu bokšteliu, trinavė, su vos paaukštinta vidurinės navos erdve. Bažnyčia su akmens mūro tinkuotu cokoliu, kiek aukštėjančiu apsidės kryptimi; sienos suręstos iš sienojų, išorėje apkaltos stačiomis lentomis, stogai dengti skarda. Planas simetrinis, su išsikišusia siauresne presbiterija, užbaigta dviem įstrižomis apsidės sienomis. Presbiterija vienodo pločio su centrine nava; abipus jos įrengtos dvi vienodo dydžio zakristijos. Priekyje, per visą bažnyčios plotį, atitvertas prienavis su dešiniajame kampe įrengtais laiptais į vargonų chorą (21 pav.). Pagrindinis šiaurės vakarų fasadas simetriškas, be šoninių langų; vidurinėje dalyje yra dvivėrės durys, apkaltos lentelėmis „eglute“. Fasadą juosia keturios horizontalios traukos: viena pridengia mūro cokolį, antroji, kiek pakelta virš jos, tarsi akcentuoja apatinę fasadų dalį, į trečiąją remiasi nedidelis stačiakampis dvieilis vargonų choro langas, kurio šoniniai apvadai dekoruoti ažūriniais drožiniais, o lango viršus paryškintas tiesia iškilia prikalte – sandriko užuomina, puošta ažūriniu kiaurapjūviu ornamentu. Viršutinė iškilesnė trauka skaido trikampį skydą, kurio vertikalioje ašyje pritvirtintas krucifiksas, o virš jo šonuose įkomponuotos dvi mažos apskritos angelės. Virš pagrindinį fasadą vainikuojančio stačiašlaičio skydo ant kraigo kyla kvadratinio plano, vieno tarpsnio, su kiek platesniu cokoliu, gana siauras bokštelis, dengtas plokščiu keturšlaičiu stogeliu su rutuliu ir metalo kryžiumi-saulute. Bokštelio (buvusios varpinės) kampus žymi piliastrai, o visuose fasaduose išdėstytos aukštos stačiakampės akustinės angos, pridengtos horizontaliomis

[40] Kviklys B. *Mūsų Lietuva, ten pat*, p. 240–241; Misius K., Šinkūnas R., *ten pat*, p. 485.
[41] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija, I knyga: Marijampolės dekanatas*; t. 1, p. 237–238.
[42] *Vilkaviškio vyskupijos..., ten pat*, p. 115.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

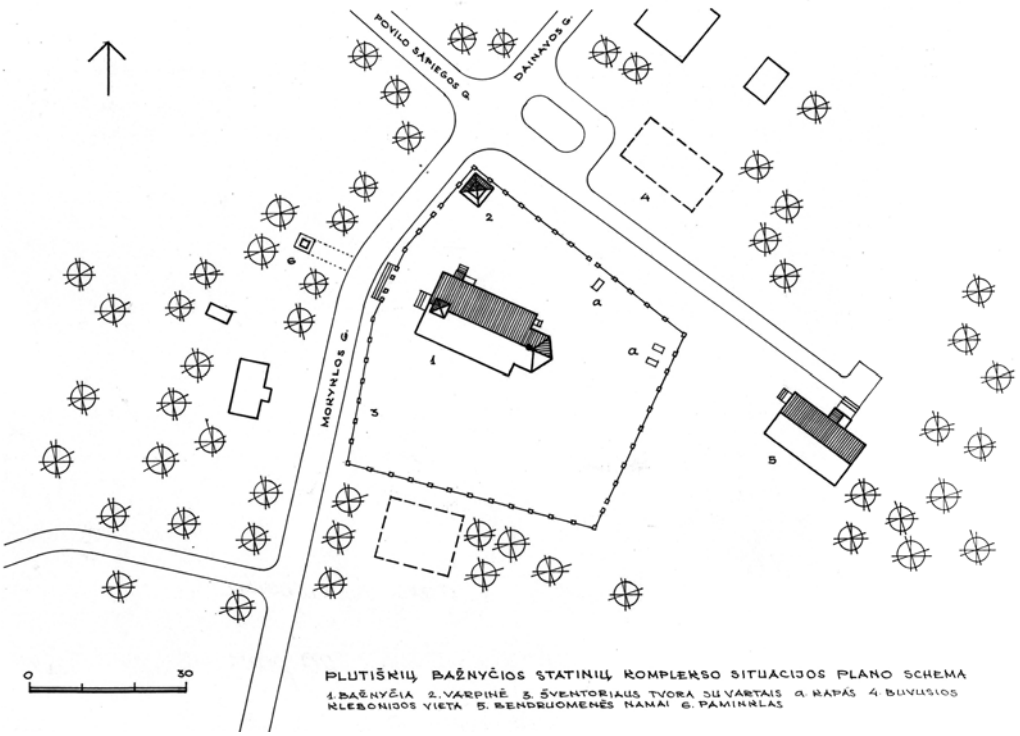

20 pav. Plutiškių bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

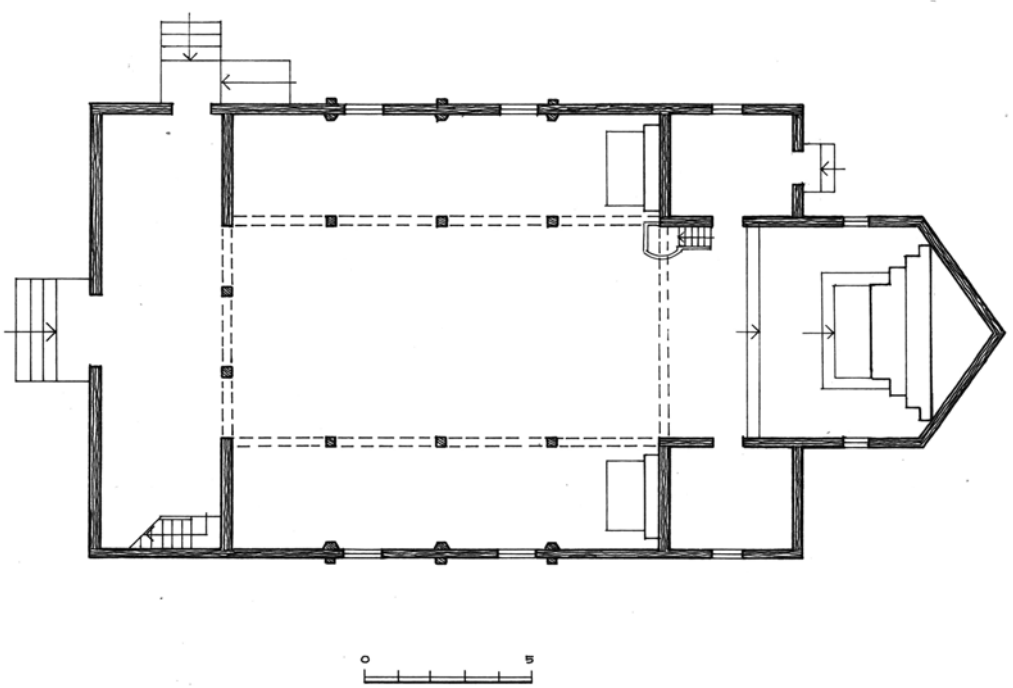

21 pav. Plutiškių bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Plutiškių bažnyčios pagrindinis fasadas ir šventoriaus vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Plutiškių bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

grotelėmis; angas vizualiai paaukština pusapskričiai archivoltai, kurie tęsiasi iki profiliuoto karnizo. Šoninius fasadus taip pat skaido dvi apatinės horizontalios traukos. Vidurinę fasadų dalį skaidančios vertikalios sąvaržos remiasi į antrąją horizontalią trauką; tarp sąvaržų įkomponuoti langai, užbaigti segmentinėmis sąramomis, apjuosti stačiakampiais drožinėtais apvadais ir puošti iškiliomis viršutinėmis prikaltėmis su ažūriniais drožiniais. Fasadų šonuose dviem lygiais išdėstyti maži stačiakampiai dviaukščių zakristijų langeliai, puošti drožiniais. Šiaurės rytų fasade įrengtos vienvėrės durys, vedančios į prienavį, apkaltos rombų raštu ir pridengtos smarkiai išsikišusiu vienšlaičiu stogeliu, paremtu gembėmis. Šoninius fasadus juosia siaura drožinėta frizo juosta ir išsikišęs kelių traukų karnizas. Apsidės fasadas simetriškas, su apatinėmis horizontaliomis traukomis ir dviem vidurinėmis aklinomis įstrižomis sienomis. Apsidę dengia keturšlaitis stogas, virš

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Plutiškių bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

kurio kyla siauras uždaras bokštelis, dengtas išlenkto profilio aštuonkampiu stogeliu, paaukštintu apskrito skerspjūvio vamzdžiu su metalo kryžiumi-saulute. Išsikišusiose šoninėse apsidės sienose įrengti presbiteriją apšviečiantys stačiakampiai langai, kurių dekoras kaip šoninių navų langų; vienvėrės zakristijos durys apkaltos rombų raštu. Apsidės pastogę juosia drožinėta frizo juosta ir kelių traukų karnizas.

Interjere navas skaido trys poros kvadratinio skerspjūvio dviejų tarpsnių stulpų, kurie remiasi į išilgines sijas; presbiteriją nuo navos skiria laužyto profilio sija su krucifiksu. Kairiajame presbiterijos kampe pakelta nuo grindų, prie sienos priglausta medinė, puošta drožiniais sakykla su baldakimu, kuris remiasi į presbiteriją skiriančią siją; į sakyklą patenkama laipteliais šalia kairiosios zakristijos durų. Presbiteriją nuo navos skiria laužyto perimetro ažūrinė metalo tvorelė, pridengianti ir šoninius altorius.

Vidurinės navos lubos kiek paaukštintos, lygios, apkaltos išilgai lentomis. Presbiterija ir šoninės navos vienodo aukščio; jų lubos taip pat apkaltos išilgai. Bažnyčioje yra trys mediniai altoriai. Didysis altorius puošniausias; jame dominuoja vėlyvojo baroko formos. Šoniniai altoriai lakoniškų orderinių formų, artimesnių klasicizmo stiliui. Virš prienavio įrengtas vargonų choras, aptvertas tekintų baliustrų tvorele. Bažnyčia pasižymi netradiciškai sukonstruota dvisiene apsidės erdve ir originaliais interjero įrangos komponentais.

Varpinė stovi šiauriniame šventoriaus kampe. Ji stulpinė, stačiomis sienomis, sudaryta iš dviejų skirtingo pločio ir aukščio tūrių. Varpinė karkasinės konstrukcijos,

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Plutiškių bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

kvadratinio plano, 4,5×4,5 m dydžio, be perdangos, išorėje apkalta vertikaliomis lentomis, dengta keturšlaičiu skardos stogu su ažūriniu kryžiumi – saulute; visus varpinės fasadus juosia dvi horizontalios apatinės traukos (tokios kaip bažnyčios) (22 pav.) Varpinės kompozicijoje dominuoja aukštas ir platus apatinis tarpsnis aklinomis sienomis; tik pagrindiniame pietvakarių fasade yra vienvėrės durys, apkaltos vertikaliomis lentomis. Pirmojo tarpsnio fasadus juosia drožinėta juosta, išsikišęs karnizas ir dengia keturšlaitis skardos stogelis, virš kurio kyla gerokai siauresnis ir žemas antrojo tarpsnio tūris. Visuose viršutinio tarpsnio fasaduose išdėstytos stačiakampės akustinės angos, pridengtos horizontaliomis grotelėmis. Pagrindiniame ir šiaurės rytų fasade yra po nedidelį stačiakampį, artimą kvadratui, langą, o šoniniuose (šiaurės vakarų ir pietryčių) fasaduose išdėstyta po tris stačiakampius skirtingo dydžio langus: vidurinis – aukščiausias ir plačiausias remiasi į pastogę juosiančią drožinėtą lentą, o šoniniai langeliai žemesni ir siauri; viršų juosia drožinėta juosta ir išsikišęs kelių traukų karnizas. Varpinė tradicinės etninės architektūros; jos detalės – apatinės horizontalios traukos, drožinėtos tarpsnius juosiančios lentos derintos prie bažnyčios architektūros ir dekoro elementų.

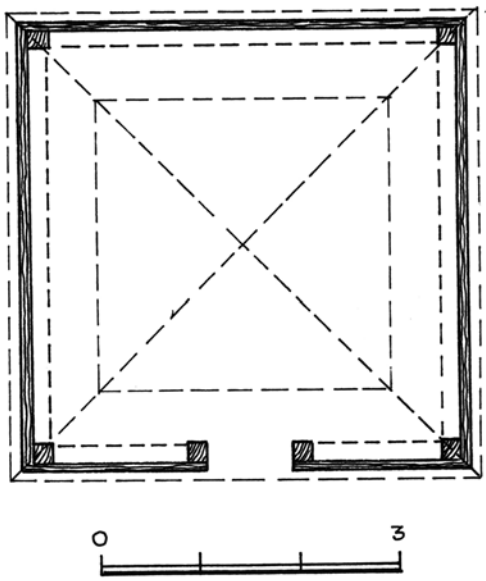

22 pav. Plutiškių varpinės planas. Sudarė A. Rupeika

Šventorius aptvertas ažūrine metalo tvora, įterpta tarp tolygiai išdėstytų mūro stulpelių; jie kvadratinio skers-

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Plutiškių varpinė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Plutiškių paminklas už šventoriaus. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Plutiškių parapijos namai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

pjūvio, tinkuoti, sudalyti horizontaliomis įdubomis ir dengti platesnėmis plokščiomis viršūnėmis; tvoroje įrengti didieji vartai ir treji vienos angos varteliai. Nuo Mokyklos g. prie didžiųjų vartų veda šlaite įrengti platūs kelių pakopų laiptai. *Didieji vartai* įrengti priešais pagrindinį fasadą. Jie trijų atvirų angų, rėminamų mūro stulpais, tokiais kaip tvoros. Viduriniai stulpai aukštesni, skiria plačius dvivėrius vartus; kraštiniai žemesni stulpeliai žymi siaurų vartelių vietas. Vieni vienos angos *varteliai* įrengti šalia varpinės, prie Mokyklos gatvės. Kiti *varteliai* yra

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

šiaurės rytinėje tvoros kraštinėje, priešais buvusią kleboniją. Treti *varteliai*, įrengti pietiniame šventoriaus tvoros kampe, veda prie bendruomenės namų. Šventoriaus rytinėje dalyje prie tvoros yra trijų kunigų *kapai*. Už šventoriaus tvoros, vakarinėje Mokyklos g. pusėje, išilginėje bažnyčios ašyje, stovi *paminklas* – ant aukšto laiptuoto postamento pastatyta Švč. M. Marijos statula, su maldai sudėtomis rankomis.

Klebonija neišliko; ji stovėjo į šiaurės rytus nuo bažnyčios, kitoje keliuko pusėje. *Parapijos namai* pastatyti į pietryčius nuo bažnyčios, šalia keliuko. Jie sudėtinio tūrio, vieno aukšto, su pusrūsiu ir pastoge; sienos suręstos iš rąstų ir apkaltos horizontaliomis plastikinėmis lentelėmis, dvišlaitis stogas dengtas skarda. Pagrindinis šiaurės rytų fasadas su žemu cokoliu ir su asimetriškai pristatytu dvišlaičiu prieangiu; langai nedideli, plastikiniai. Dėl reljefo nuolydžio namo cokolis aukštėja rytų ir pietų kryptimis.

VÌŠAKIO RŪDÀ – kaimas Marijampolės raj., nutolęs 8 km į šiaurės vakarus nuo Kazlų Rūdos; įsikūręs Vìšakio ir Jùdrės santakoje. Višakio Rūdos kaimas įsikūrė XVIII a. I-ojoje pusėje prie senojo prekybos ir pašto kelio, einančio iš Kauno į Virbãlį. Miestelio plano struktūra radialinė. Iki XVIII a. vidurio Višakio Rūdoje buvo dvi geležies liejyklos, naudojančios vietinę geležies rūdą. Nutiesus Kauno–Virbalio geležinkelį (1862 m.) ir Kauno–Marijampolės plentą, liejyklos 1883 m. užsidarė – jų produkciją nukonkuravo atvežtinė; ėmė nykti ir miestelis. 1919–1929 m. buvo valsčiaus centras; 1923 m. miestelyje buvo 586 gyventojai[43]. Pirmoji medinė bažnyčia pastatyta 1817 m. Tai buvo Zapyškio parapijos filija. 1867 m. klebonu atkeltas Juozas Strimavičius rado bažnyčią apgriuvusią ir norėjo pastatyti naują, tačiau tuo metu caro valdžia neduodavo leidimų statyti medines bažnyčias. Statyti mūrinę bažnyčią galimybių nebuvo, nes apylinkėje trūko statybinių medžiagų (akmenų ir kalkių). Buvo gautas leidimas bažnyčią remontuoti. „Betaisydamas“ bažnyčią, klebonas pastatė naują, kurią 1885 m. konsekravo Seinų vyskupas Juozapas Oleka.

Kuriant nepriklausomą Lietuvą Višakio Rūda buvo valsčiaus centras. 1931 01 01 valsčiaus įstaiga perkelta į Kazlų Rūdą, o Višakio Rūda prijungta prie Kazlų Rūdos valsčiaus. Esama duomenų, kad Višakio Rūdoje buvo sinagoga[44]. Teigiama, kad bažnyčia pastatyta 1883 m., 1885 m. konsekruota, o po 1915 m. įkurta parapija. Rašoma, kad 1910 m. kunigas Feliksas Martišius pastatė parapijos salę. Po Antrojo pasaulinio karo bažnyčia buvo suremontuota, o klebonija nusavinta. 1978 m. klebonas Gvidonas Dovidaitis pastatė mūrinę kleboniją[45]. Esama duomenų, kad bažnyčia remontuota ir 1990 m.[46] Kitais duomenimis, bažnyčia konsekruota ne 1885 m., bet 1887 m. ir, statant naują bažnyčią (1883 m.), iš likusios senojo pastato medžiagos pastatyta koplytėlė prie *Stebuklingojo šaltinėlio*. 1927 m. virš šaltinėlio iškilo bokštelis su Švč. Mergelės Marijos statula. Esama duomenų, kad šoninių altorių autorius – vietinis dailidė Juozas Narbūda. Vargonai pastatyti 1902 m. Adolfo Homano iš Varšuvos[47].

1993 06 09 Višakio Rūdos kaimo istorinė dalis įrašyta į Kultūros vertybių registrą kaip regioninės reikšmės nekilnojama kultūros vertybė (k. 12712). 2008 12 10 Šv. Stanislovo bažnyčia

[43] *MLTE*, V., „Mintis“, 1971, t. III, p. 806.
[44] Kviklys B. *Mūsų Lietuva, ten pat*, p. 249–251.
[45] Misius K., Šinkūnas R., *ten pat*, p. 489.
[46] *Lietuvos sakralinės dailės katalogas, Vilkaviškio vyskupija, 1 knyga, ten pat*, t. I, p. 327.
[47] *Vilkaviškio vyskupijos..., ten pat*, p. 124.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

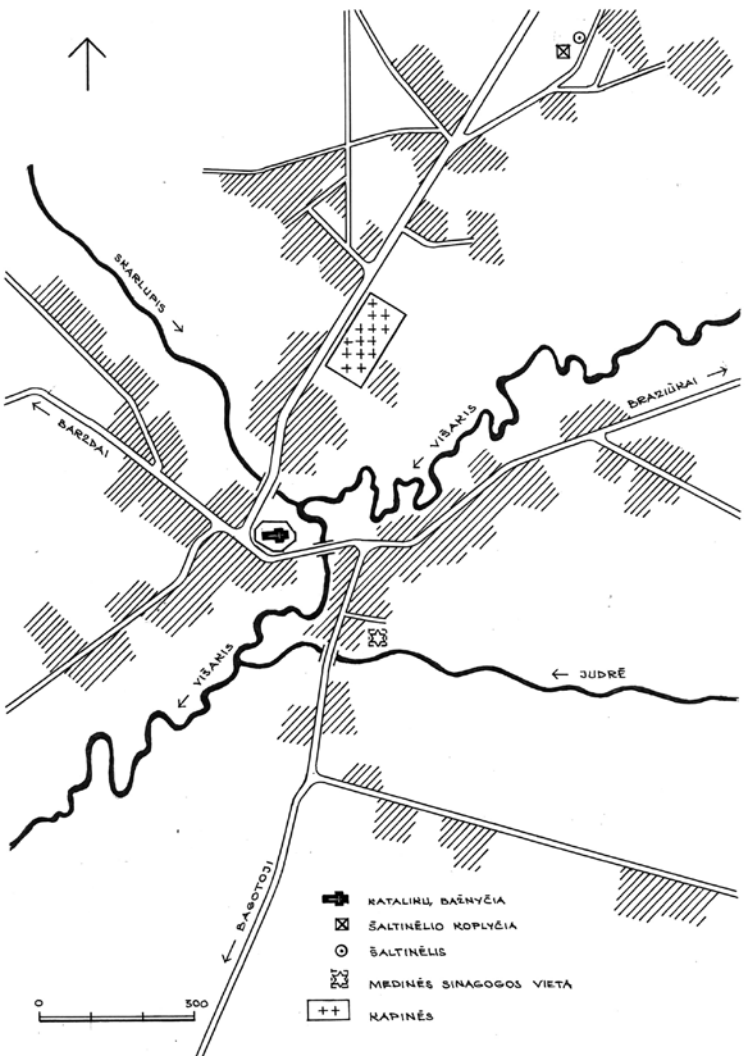

23 pav. Višakio Rūdos tyrinėtų sakralinių objektų plano schema. Sudarė A. Rupeika

taip pat įrašyta į Kultūros vertybių registrą kaip regioninės reikšmės nekilnojama kultūros vertybė (k. 32496).

Dabar Višakio Rūdoje yra bažnyčia, kapinės, šaltinėlis su šaltinėlio koplyčia; buvusi sinagoga neišliko (23 pav.).

Šaltinėlis ir šaltinėlio koplyčia yra šiaurinėje kaimo dalyje, Šaltinėlio gatvės rytų pusėje, miške. *Koplyčia* pastatyta į vakarus nuo miško tako, ant kalno; prie jos veda aukštame šlaite įrengti mediniai laiptai (24 pav.). Koplyčia vientiso tūrio, kvadratinio plano, 3,80×3,80 m dydžio; sienos suręstos iš pjautų rąstų, suleistų į sąsparas, keturšlaitis stogas dengtas skarda (25 pav.). Pagrindiniame rytų fasade yra durys, apkaltos lentomis rombų raštu. Durų šonuose pritvirtintos nedidelės lentynėlės, o viršuje – krucifiksas. Šiaurės ir pietų fasadų šonuose aukštai įkomponuoti maži rombų formos langeliai, o pastogėje matyti išlindę skersinių sijų galai. Vakarų fasadas aklinas. Koplyčia tradicinės etninės architektūros, su rombų formos langeliais.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

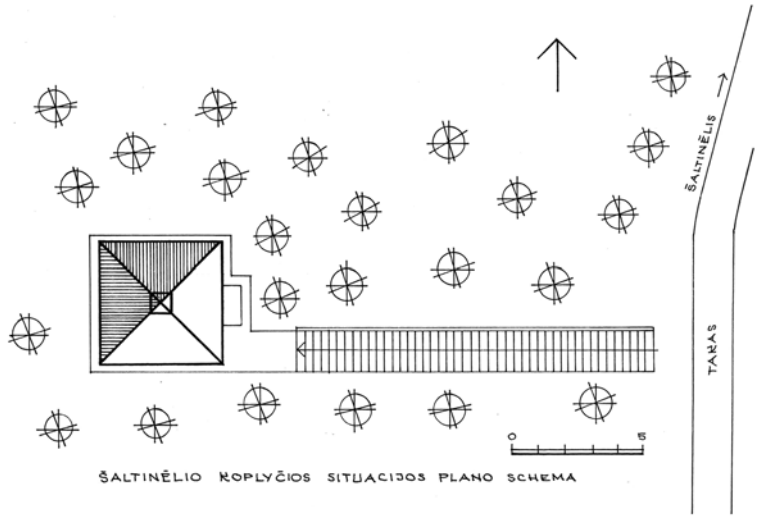

24 pav. Višakio Rūdos „Šaltinėlio“ koplyčios situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

Višakio Rūdos „Šaltinėlio“ koplyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Nusileidus laiptais, į šiaurės rytus nuo koplyčios lygioje vietoje yra *Šaltinėlis*. Miške ažūrine metalo tvorele su varteliais aptvertas gana erdvus stačiakampis plotas, kurio gale virš Šaltinėlio pastatyta erdvinė *koplytėlė.* Lentomis aptvertą šulinį supa keturi mediniai stulpai, dengti plačia perdanga, virš kurios kyla piramidinis stogelis su kupoliuku ir ažūriniu kryžiumi-saulute; stogelio šlaitus pridengia trikampiai frontonėliai. Koplytėlės viduje ant lentų pagrindo pastatyta Švč. M. Marijos statula.

Bažnyčios statinių kompleksas, *klebonijos sodyba* ir *parapijos trobesiai* įsikūrę centrinėje kaimo dalyje, tarp Bažnyčios ir Šaltinėlio gatvių (26 pav.).

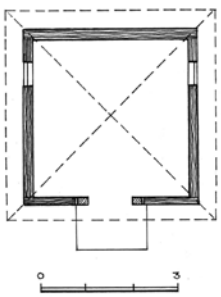

25 pav. Višakio Rūdos „Šaltinėlio“ koplyčios planas. Sudarė A. Rupeika

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos „Šaltinėlio“ koplytėlė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

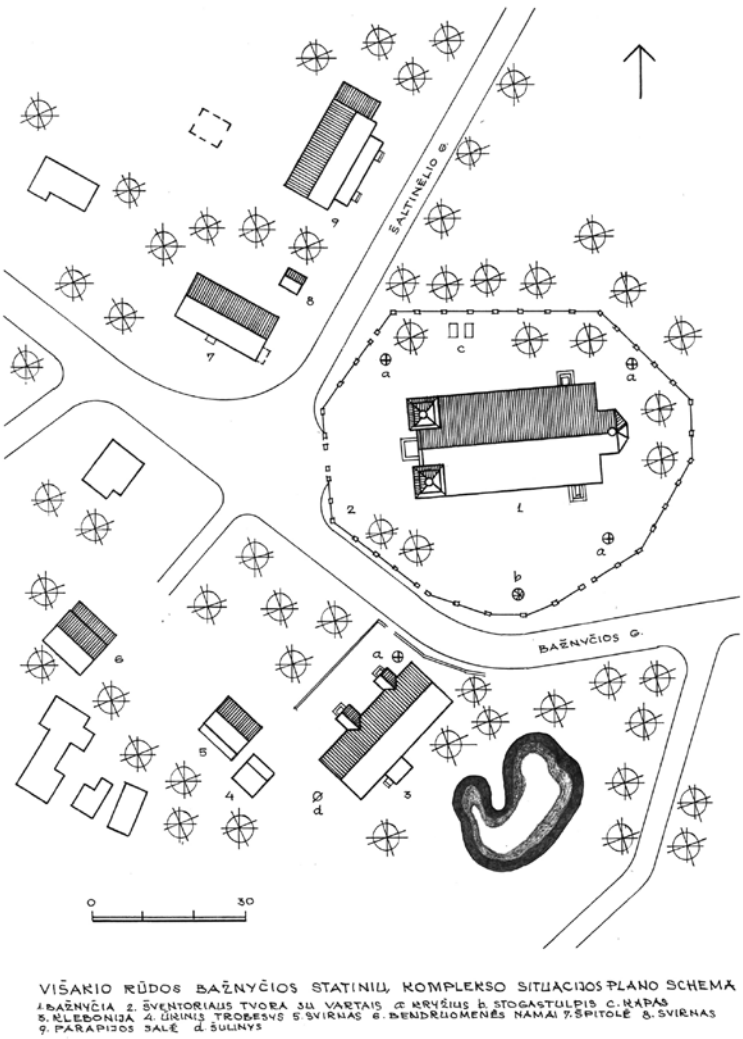

VIŠAKIO RŪDOS BAŽNYČIOS STATINIŲ KOMPLEKSO SITUACIJOS PLANO SCHEMA
1. BAŽNYČIA 2. ŠVENTORIAUS TVORA SU VARTAIS a. KRYŽIUS b. STOGASTULPIS c. RAPAS 3. KLEBONIJA 4. ŪKINIS TROBESYS 5. SVIRNAS 6. BENDRUOMENĖS NAMAI 7. ŠPITOLĖ 8. SVIRNAS 9. PARAPIJOS SALĖ d. ŠULINYS

26 pav. Višakio Rūdos bažnyčios statinių komplekso situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeila

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.
Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

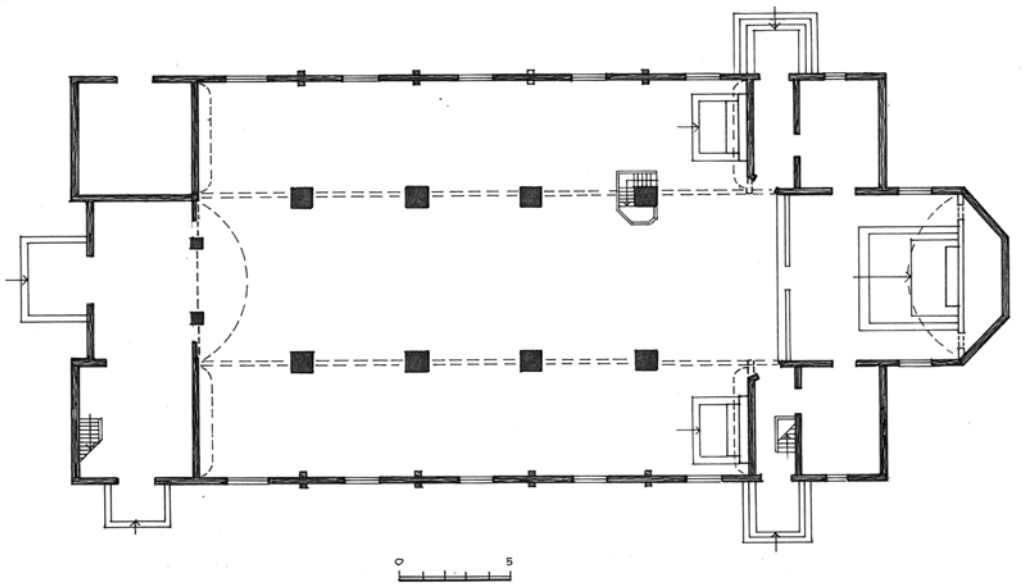

27 pav. Višakio Rūdos bažnyčios planas. Sudarė A. Rupeika

Šv. Vyskupo Stanislovo bažnyčia stovi Bažnyčios gatvės šiaurinėje pusėje, vidurinėje šventoriaus dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į vakarus. Bažnyčia dvibokštė, trinavė, pseudobazilikinė. Ji su akmens mūro cokoliu, surėsta iš sienojų ir apkalta vertikaliomis lentomis su lentjuostėmis; stogai dengti skarda. Planas sudarytas iš stačiakampės navų dalies, prienavio kampus užima kvadratinio plano kiek išsikišę priekin bokštai, o vidurinę navą tęsia presbiterija, kurios šonuose pristatytos zakristijos; planą užbaigia trisienė apsidė (27 pav.). Pagrindiniame fasade dominuoja masyvūs trijų tarpsnių bokštai, vainikuoti kupoliukais ir būgnais su šalmais, virš kurių kyla metalo kryžiai, pritvirtinti prie metalinių rutulių. Pirmasis tarpsnis aukščiausias, su aklinomis sienomis. Antrasis tarpsnis tokio pločio kaip pirmasis, tik kiek už jį žemesnis; jį skaido aukšti smulkiai sudalyti langai, užbaigti pusapskritėmis arkomis ir įrėminti į stačiakampius apvadus, kurie remiasi į siauras horizontalias traukas, sudarydami tarsi iliuzinių nišelių vaizdą. Viršutinis bokštų tarpsnis siauresnis ir žemesnis už antrąjį; visose jo fasadų sienose suformuoti stačiakampiai apvadai, į kuriuos įterpti arkiniai apvadai,

Višakio Rūdos bažnyčios pagrindinis fasadas ir šventoriaus vartai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos bažnyčios šoninis ir apsidės fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Višakio Rūdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į altorius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

imituojantys aklinas „akustines“ angas, pridengtas horizontaliomis lentelėmis. Visus bokštų tarpsnių kampus rėmina siauri stilizuoti piliastrai, viršų juosia lentjuostes jungiančios arkatūrų juostos ir skiria horizontalios profiliuotos traukos.

Vidurinė pagrindinio fasado dalis dviejų tarpsnių, kiek įgilinta; joje yra dvivėrės įsprūdinės durys ir du stačiakampiai smulkiai sudalyti langai virš jų.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos bažnyčios interjeras. Sakykla. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Višakio Rūdos bažnyčios interjeras. Vaizdas į vargonų chorą. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Antrojo vidurinės dalies tarpsnio vertikalioje ašyje yra mažas apskritas langelis. Viršų užbaigia trikampis skydas, kuriame įkomponuotas mažas kvadratinis langelis; horizontali trauka atskiria trikampį frontonėlį, apkaltą įstrižai lentelėmis, o virš dvišlaičio stogo kraigo kyla geležinis kryžius, pritvirtintas prie rutulio. Šoniniai fasadai skaidomi vertikaliomis sąvaržomis ir aukštais smulkiai sudalytais stačiakampiais langais. Viršų juosia drožinėta arkatūrinė frizo juosta ir profiliuotas karnizas. Apsidės fasadas simetriškas, su trimis aklinomis sienomis, dengtomis trišlaičiu stogu, virš kurio kyla aštuonkampis ažūrinis bokštelis, dengtas šalmu su metalo rutuliu ir kryžiumi. Prie vidurinės apsidės sienos pritvirtinta koplytėlė su Nukryžiuotuoju. Šoninėse tiesiose apsidės sienose yra po arkinį langą.

Interjere navas skiria keturios poros masyvių kvadratinio skerspjūvio mūro stulpų, laikančių navų perdangas, užbaigtų stilizuotais kapiteliais su voliutomis. Vidurinę navą dengia paaukštintas cilindrinis skliautas, šoninių navų lubos lygios, tik suapvalintais kampais; visų navų lubos apkaltos išilgai lentelėmis su lentjuostėmis, kurios skaidomos ir jungiamos skersinėmis siauromis arkučių juostomis (kartojamas fasadų lentelių jungimo motyvas). Šonines navas skaido ¾ profiliuotos kolonėlės, viršų juosia dviejų traukų karnizas. Vidurinę navą juosia platesnis karnizas, puoštas dantukais. Prie pirmojo kairiojo stulpo aukštai pritvirtinta sakykla, į kurią patenkama laipteliais iš navos. Sakykla neobarokinių formų, su puošniu baldakimu, dekoruota drožiniais.

Yra trys altoriai. Jie eklektiniai: stilizuotos viduramžių architektūros formos derintos su neobarokui būdingais dekoro elementais ir skulptūromis. Vargonų choras įrengtas virš prienavio. Jis paremtas dviem kvadratinio skerspjūvio mūro

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos šventoriaus kryžius. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Višakio Rūdos šventoriaus stogastulpis. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

stulpais ir aptvertas pjaustinėtų lentelių tvorele; ant stulpų pastatytos angelų su trimitais skulptūros, vargonų prospektas puošnių neobarokinių formų. Vidaus sienos natūralių pjautų rąstų, sujungtų į sąsparas, lakuotos; grindys lentų, sudėtų eglute, lakuotos. Bažnyčios eksterjere susipina neobarokinės formos (šalmų siluetai, suapvalintos langų sąramos) ir stilizuotos klasicizmui būdingos detalės (piliastrai, stačiakampės angos, trikampiai skydai); esama ir etninei architektūrai būdingų bruožų: monumentalūs bokštai, vertikalios sąramos, fasadų apkala su arkučių motyvais. Interjeras taip pat nevientisas: galima įžvelgti stilizuotų viduramžių, neobaroko, neoklasicizmo bruožų ir būdingų etninei architektūrai dekoro elementų.

Šventorius, supantis bažnyčios statinių kompleksą, įrengtas vidurinėje kaimo dalyje, lygioje vietoje, tarp Bažnyčios ir Šaltinėlio gatvių. Į rytus ir į pietus nuo šventoriaus vingiuoja Vìšakis, o šiaurėje teka Skařdupis. Šventorius netaisyklingo daugiakampio plano; trys šiaurinės tvoros linijos, vakarų ir rytų pusių – tiesios, o pietinės šventoriaus dalies tvora, suapvalintais kampais. Tvora sudaryta iš medinių statinių, sujungtų horizontaliais tašais, ir tarp jų įterptų mūro stulpelių. Stulpeliai sumūryti iš plytų, tinkuoti, dengti keturšlaičiais stogeliais; stulpelių plokštumos pagyvintos įdubomis. *Didieji vartai* įrengti priešais pagrindinį bažnyčios fasadą. Jie trijų atvirų angų, rėminami stulpeliais, kiek aukštesniais nei įterptieji tvoroje; vidurinę plačią angą rėminantys stulpai platesni ir aukštesni už kraštinius. Pagalbiniai vienos angos *varteliai* įrengti tvoroje priešais špitolę, o *dveji varteliai* pietinėje tvoros pusėje veda į klebonijos sodybą ir į Bažnyčios gatvę. Šventoriuje stovi trys mediniai drožinėti *kryžiai*. 2018 m. pastatytas *stogastulpis*, skirtas Lietuvos 100-osioms Nepriklausomybės metinėms. Yra *du kapai*, kuriuose palaidoti kunigai.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

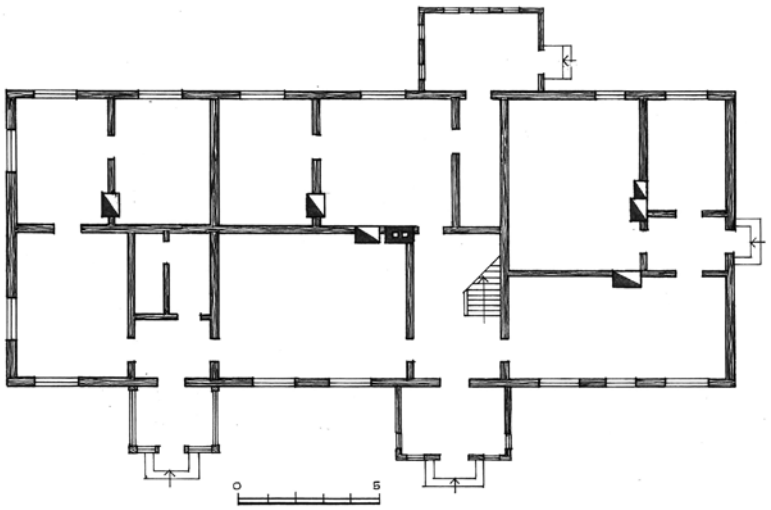

28 pav. Višakio Rūdos klebonijos planas. Sudarė A. Rupeika

Klebonijos sodyba įkurta Bažnyčios g. pietinėje pusėje. Dabar joje yra klebonija, svirnas, ūkinis trobesys ir bendruomenės namai. Sovietmečiu, 1958 03 20 Višakio Rūdos parapijos klebonas kun. V. Švelnys išsiuntė pranešimą Vilkaviškio vyskupijos kurijai. Pranešime išvardintas 1940 m. Višakio Rūdos parapijos turėtas nekilnojamasis turtas: 1) žemės – 5,45 ha ir 1,30 ha sklypas naujoms kapinėms, 2) parapijos salė – 18,70×8,53 m dydžio, 3) klebonija – 26,04×16 m, 4) svirnas – 8,45×6,38 m, 5) bulvinė – 7,25×6,27 m, 6) tvartas trėjus (arkliams, karvėms, kiaulėms), matmenys nenurodyti, 7) kluonas – 15,59×7,53 m, 8) daržinė – 9,48×7,47 m, 9) malkinė (labai sena) – 6,15×7,50 m, 10) špitolė (labai sena) – 16,25×8,13 m, 11) špitolės tvartas su bulvine ir malkine – 17×5,37 m, 12) svirnelis vargonininkui – 3 78×2 78 m, 13) du šuliniai su cementiniais rentiniais, 14) statinių (*štakietų*) tvoros 570 m ilgio, 15) naujai špitolei statybos medžiaga – rąstai[48].

Klebonija pastatyta į pietus nuo bažnyčios, galu atgręžta į Bažnyčios gatvę. Ji sudėtinio monumentalaus tūrio, vienaukštė, su pastoge. Pastato cokolis akmens mūro, sienos suręstos iš sienojų, apkaltos horizontaliai lentomis, dvišlaitis stogas dengtas skarda. Planas asimetriškas, ištęstas, su trimis prieangiais: du pristatyti prie pagrindinio fasado, o trečiasis – iš kiemo pusės, prie šoninio fasado; dar vienas įėjimas įrengtas galiniame fasade. Planas skersinėmis sienomis sudalytas į tris zonas, turinčias atskirus įėjimus. Į kairiąją trobesio dalį patenkama iš pagrindinio fasado per nedidelį prieangį. Į vidurinę, plačiausią, klebonijos dalį padaryti du įėjimai: per pagrindinio fasado didesnį prieangį ir per prieangį iš kiemo pusės. Abi šios zonos dalijamos viena išilgine siena ir skersinėmis sienelėmis į įvairaus dydžio patalpas; šalia didesniojo prieangio įrengti laiptai veda į pastogę. Dešiniajame gale atskirtos zonos suplanavimas skiriasi: įėjus pro duris, įrengtas galiniame fasade, patenkama į priemenę, o iš jos – į tris atskiras skirtingų dydžių patalpas (28 pav.). Pagrindinis šiaurės vakarų fasadas asimetriškas, su dviem skirtingo dydžio prieangiais, dengtais dvišlaičiais stogeliais ir tarp jų išdėstytais plačiais stačiakampiais trieiliais langais (vienas langas siauresnis). Abu prieangiai uždari, su dvivėrėmis durimis, įstiklinti ir užbaigti trikampiais frontonais; mažesniojo prieangio

[48] *LCVA*, f. R181, ap. 1, b. 109, l. 62.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos klebonijos pagrindinis fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2006 m.

Višakio Rūdos klebonijos kiemo fasadas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

trikampis frontonėlis apkaltas lentelėmis „eglute“, o didesniojo – vertikaliai. Šoninis, kiemo (pietryčių) fasadas su plačiu uždaru prieangiu, dengtu vienšlaičiu stogeliu, ir plačiais stačiakampiais langais; virš stogo iškilę keturi vienšlaičiai mezoninai. Galiniai fasadai užbaigti trikampiais frontonais; pietvakarių fasadas aklinas, tik su durimis. Galiniame šiaurės rytų fasade yra du stačiakampiai langai ir toks pat langas aukštame trikampiame frontone. Klebonija – tradicinės etninės architektūros trobesys, būdingas didesnių parapijų klebonijų sodyboms. Pagrindinio klebonijos fasado šone stovi medinis drožinėtas *kryžius.* Klebonijos sodybos kieme, į pietryčius nuo klebonijos, iškastas tvenkinys.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos klebonijos svirnas. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Višakio Rūdos bendruomenės namai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

Į vakarus nuo klebonijos, statmenai jai, pastatytas *svirnas.* Jis šoninis, vientiso tūrio. Sienos surėstos iš sienojų, apkaltos horizontaliai lentomis, dvišlaitis stogas dengtas šiferiu. Planas stačiakampis, dviejų patalpų, su priesvirniu. Pagrindinis šiaurės rytų fasadas be langų, tik su dvejomis durimis, apkaltomis lentomis „eglute“. Svarbiausias akcentas – nuo žemės pakeltas įgilintas priesvirnis, kurio apačia ir viršus apkalti vertikaliomis lentelėmis; jo stogą remia šeši drožinėti stulpeliai, sujungti drožinėtų lentelių tvorele, kurioje paliktos dvi atviros angos su iš akmenų sudėtomis laiptų pakopomis, vedančiomis prie svirno durų. Priesvirnio viršų ir pastogę juosia drožiniais puoštos lentos. Galinis pietryčių fasadas su mažu stačiakampiu langeliu, užbaigtas trikampiu skydu, kuriame yra vertikalus stačiakampis langas. Antrasis galinis šiaurės vakarų fasadas aklinas. Prie šoninio pietvakarių fasado įrengta pašiūrė, pridengta vienšlaičiu stogeliu. Svirnas – tradicinio plano; jo išorė atnaujinta.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

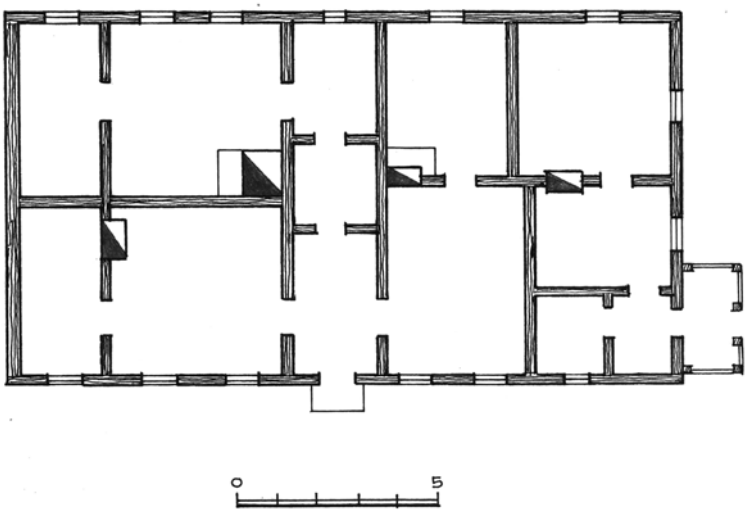

29 pav. Višakio Rūdos 1961 m. špitolės planas. Sudarė A. Rupeika

Tarp svirno ir klebonijos stovi mažas *ūkinis trobesys* ir yra *šulinys*. Į šiaurės vakarus nuo svirno stovi atnaujintas medinis pastatas – *bendruomenės namai.* Jis vientiso tūrio, stačiakampio plano, dengtas dvišlaičiu stogu. Prie pagrindinio šiaurės rytų fasado per visą jo ilgį pristatytas uždaras įstiklintas prieangis, pridengtas vienšlaičiu stogu.

Kitas svarbus parapijai priklausančių trobesių kompleksas – špitolė, svirnelis ir parapijos salė – išsidėstę į šiaurės vakarus nuo bažnyčios, tarp Bažnyčios ir Šaltinėlio gatvių. *Špitolė* stovi gatvių sankirtoje: galu į Šaltinėlio gatvę ir šonu į Bažnyčios gatvę. Ji vientiso tūrio, vienaukštė, su pastoge, dengta aukštu dvišlaičiu skardos stogu. Trobesio cokolis žemas, sienos suręstos iš sienojų ir apkaltos horizontaliai lentomis. Planas su dviem įėjimais, sudalytas skersinėmis ir išilginėmis sienomis į keturis butus. Vidurinėje plano dalyje per visą trobesio plotį yra priemenė, iš kurios patenkama į tris butus; į ketvirtąjį yra atskiras įėjimas iš namo

Višakio Rūdos špitolė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

Višakio Rūdos špitolės svirnelis. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

galo. Greičiausiai abiejuose galiniuose fasaduose buvo įrengtos durys; jos liko tik viename namo gale. Dabar planas kiek pakeistas (29 pav.). Pagrindinis pietvakarių fasadas yra su durimis vidurinėje dalyje ir aukštais stačiakampiais dvieiliais langais šonuose. Šoninis šiaurės rytų fasadas skaidomas vertikaliomis sąvaržomis ir dvieiliais stačiakampiais langais. Šoninių fasadų pastogėse matyti išsikišę stogo gegnių galai. Galiniai fasadai užbaigti aukštais trikampiais skydais, kuriuose yra po stačiakampį smulkiai sudalytą langą. Galiniame, atgręžtame į Šaltinėlio gatvę, fasade yra du stačiakampiai langai su langinėmis. Galinis šiaurės vakarų fasadas aklinas, su durimis kairiajame šone, prie durų matyti buvusio dvišlaičio prieangio stogelio žymės. Špitolė – tradicinės etninės architektūros trobesys.

Į šiaurę nuo špitolės, galu į Šaltinėlio g., stovi *svirnelis*. Jis šoninis, nedidelio vientiso tūrio, dengtas dvišlaičiu skiedrų stogu. Sienos suręstos iš pjautų sienojų, suleistų į sąsparas. Planas stačiakampis, su priesvirniu ir vienomis durimis. Pagrindiniame pietvakarių fasade yra vienos durys, apkaltos lentomis „eglute“; siauro priesvirnio šonus remia kvadratinio skerspjūvio stulpeliai, o galus pridengia drožinėtų lentelių tvorelė. Galinis, atgręžtas į gatvę, fasadas su nedideliu keturių dalių langu, pridengtu langinėmis; fasadą vainikuoja trikampis skydas, kuriame yra mažas vertikalus langelis. Šoninis šiaurės rytų fasadas aklinas. Galiniame šiaurės vakarų fasade yra mažas langas ir langelis trikampiame skyde. Svirnelis – tradicinės etninės architektūros trobesys.

Atokiau nuo svirnelio, šonu į Šaltinėlio gatvę, stovi *parapijos salė*. Ji sudėtinio tūrio, su dviem priestatais, dengta dvišlaičiu ir vienšlaičiu skardos stogais. Pastatas su žemu cokoliu, suręstas iš rąstų ir apkaltas horizontaliomis lentomis. Pagrindinio tūrio planas ištęstas stačiakampis, prie kurio priekyje pristatytas trumpesnis siauras prieangis, o prie dešiniojo galo prijungtas žemesnis priestatas tęsiasi beveik per visą salės plotį (anksčiau šis priestatas buvo trumpesnis). Prieangyje yra dvejos durys, per kurias patenkama į erdvią salę ir į sceną, už kurios skersine siena atitvertos dvi pagalbinės patalpos (30 pav.). Pagrindiniame

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

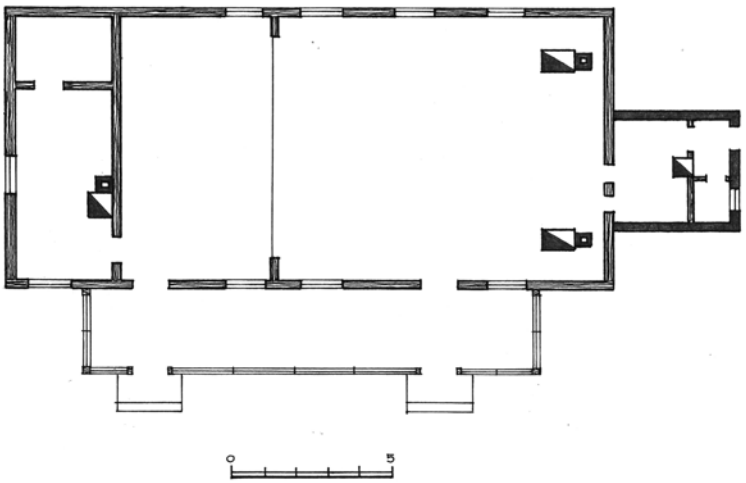

30 pav. Višakio Rūdos parapijos salės planas. Sudarė A. Rupeika

Višakio Rūdos parapijos salė. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

pietryčių fasade priekin išsikiša uždaras, dengtas vienšlaičiu stogu prieangis, jis su dvejomis durimis ir plačiais stačiakampiais langais. Galiniai fasadai užbaigti aukštais trikampiais skydais; pietvakarių fasade yra stačiakampis langas, o prie galinio šiaurės rytų fasado prijungtame priestate yra durys ir mažas langelis. Šoninis šiaurės vakarų fasadas su trimis stačiakampiais langais kairiajame šone (jie apšviečia salę). Parapijos salė yra atnaujinta. Tarp parapijos salės ir svirnelio pastatytas medinis *paminklas*, skirtas žymiam XX a. tautosakininkui Jurgiui Dovydaičiui atminti.

Yra duomenų, kad Višakio Rūdoje ir apylinkėse tarpukariu gyveno ne tik lietuviai, bet buvo žydų, vokiečių, nedaug lenkų ir rusų. Žydai sudarė atskirą bendruomenę, griežtai laikėsi savo papročių ir turėjo maldos namus – sinagogą, kurią vietiniai vadino „iškala“. *Sinagoga* stovėjo atokiau nuo gatvės, ant Judrės kranto (žiūr. 23 pav.). Žydų bendruomenė kapinių neturėjo; buvo laidojami artimiausiose Pilviškių žydų kapinėse[49].

[49] Dainelytė-Arminienė O. *Višakio Rūda ir jos apylinkės*, 2004, p. 80, 82, 83.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

ŽEČKALNIAI – nedidelis Šakių raj. kaimas, įsikūręs į rytus nuo kelio Barzdaĩ–Pìlviškiai, nutolęs apie tris km į pietryčius nuo Barzdų (31 pav.). Kapinės įkurtos šalia vieškelio, vedančio į Bùktiškių kaimą; kada jos įkurtos, duomenų nerasta. XIX a. viduryje Žečkalnių kapinėse koplyčia jau stovėjo. „1852“ metai įrėžti durų staktoje. Kapinėse palaidotas Žečkalniuosè gyvenęs knygnešys Matas Strimaitis (1856–1931). Vietos gyventojų atminimu, tarpukariu ir sovietmečiu čia vykdavusios gegužinės pamaldos[50].

Kapinės nedidelės, netaisyklingo keturkampio plano, aptvertos statinių tvora. Platūs vienos angos mediniai *vartai* yra rytinėje tvoros linijoje, prie kelio, o antrieji, siauri *varteliai* įrengti pietiniame kairiajame tvoros kampe. *Koplyčia* stovi vidurinėje, aukščiausioje kapinių dalyje, pagrindiniu fasadu atgręžta į šiaurę. Ji nedidelio vientiso tūrio, žema, su akmens mūro cokoliu, dengta aukštu keturšlaičiu šiferio stogu (aukštesniu už sienas); sienos suręstos iš tašytų sienojų, kampai apkalti vertikaliomis lentomis. Planas netaisyklingas, artimas kvadratui; sienų matmenys: 2,90, 2,87, 3,00 ir 3,01 m ilgio (32 pav.). Pagrindinio fasado vidurinėje dalyje yra

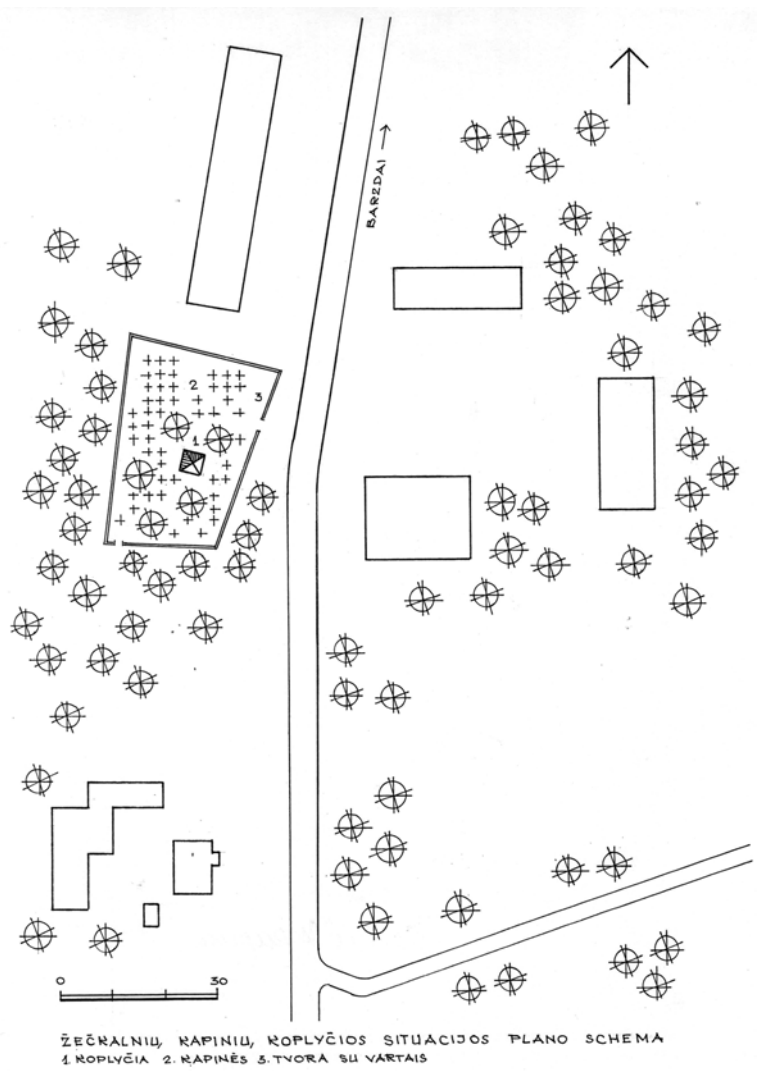

31 pav. Žečkalnių kaimo kapinių koplyčios situacijos plano schema. Sudarė A. Rupeika

[50] *Lietuvos sakralinė dailė, Vilkaviškio vyskupija, VI knyga: Šakių dekanatas, II dalis*, t. 1, p. 579.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

stačiakampės durys, apjuostos plačiais apvadais ir apkaltos plačiomis vertikaliomis lentomis (viršutinis durų apvadas siekia sienos viršų). Galinis pietų fasadas aklinas. Šoniniuose rytų ir vakarų fasaduose yra po mažą rombo formos angelę. Virš stogo iškilusi medinė smailė be kryžiaus. Vidus be perdangos ir be grindų. Koplyčia – tradicinės etninės architektūros statinys. Ji labai nugyventa.

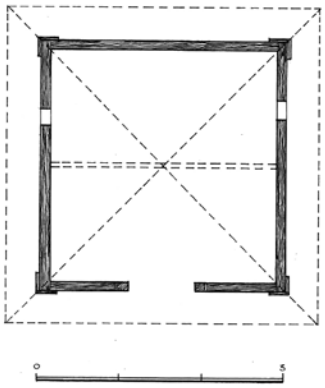

32 pav. Žečkalnių kaimo kapinių koplyčios planas. Sudarė A. Rupeika

* * *

Straipsnyje aprašyti tyrinėtieji devynių vietovių sakraliniai pastatai: septynios katalikų bažnyčios ir prie jų esantys klebonijų sodybų trobesiai, trys koplyčios, viena varpinė ir šventoriuose esantys smulkieji sakraliniai objektai. Šešios bažnyčios yra medinės; seniausia – istorizmo laikotarpio dvibokštė *Višakio Rūdos bažnyčia*, kurios architektūroje susipina viduramžių, neobaroko, neoklasicizmo stilistika ir etninės architektūros bruožai; ji pripažinta kultūros vertybe. Kitos medinės bažnyčios statytos tarpukariu. Iš jų originaliausia – *Kazlų Rūdos bažnyčia*. Ji eklektinių formų, netradicinės architektūros, su fachverko imitacija ir orderinių formų interjero įranga. *Nemirų bažnyčia* su vienu bokštu, pasižymi stilizuotomis neobaroko architektūros detalėmis ir labai aukštu atviru prieangiu. *Ąžuolų Būdos* (su vienu bokštu) ir *Braziūkų* (dvibokštė) *bažnyčių* išorės architektūra lakoniška. *Ąžuolų Būdos bažnyčios* vidaus erdvė išskirtinė – su originaliomis arkadų galerijomis. *Plutiškių bažnyčia* bebokštė (su nedideliu bokšteliu virš kraigo), pasižymi netradiciškai sukonstruota dvisiene apsidės erdve ir originaliais interjero įrangos komponentais. Vienintelė mūrinė *Barzdų bažnyčia*, taip pat statyta tarpukariu; jos eksterjere vyrauja neoromanikai būdingos formos, o interjere dominuoja eklektinė viduramžių stilių – neogotikos

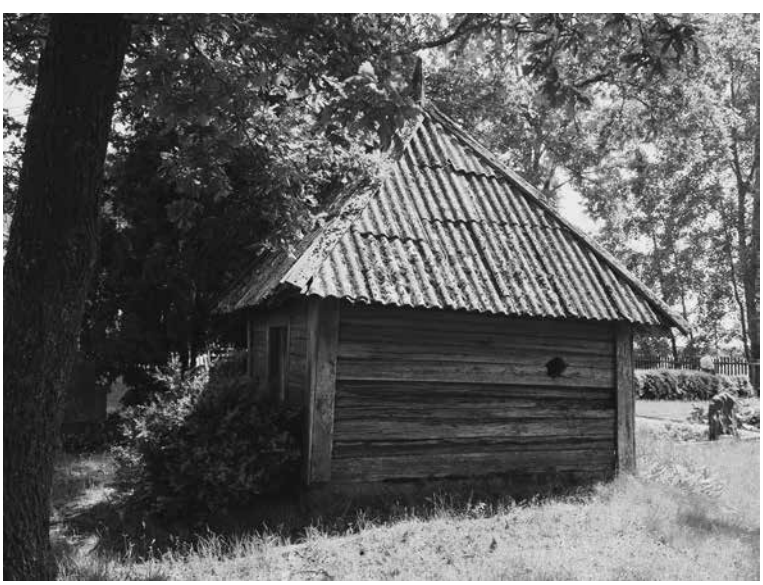

Žečkalnių kaimo kapinių koplyčios pagrindinis ir šoninis fasadai. M. Rupeikienės nuotr. 2022 m.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.

ir neoromanikos – jungtis ir stilizuoti orderinės architektūros dekoro elementai. *Plutiškių varpinė* – tradicinės etninės architektūros, jos dekoro elementai derinti prie bažnyčios. Dvi kapinių koplyčios – labai skirtingos, senos. *Gražiškių koplyčia* mūrinė, lakoniškų vėlyvojo baroko ir klasicizmo formų, su mediniu, vėlesniu prieangiu. *Žečkalnių koplyčia* medinė, statyta XIX a. II-oje pusėje, tradicinės etninės architektūros. *Šaltinėlio koplyčia* sukonstruota imituojant Žečkalnių kapinių koplyčios architektūrą; fasadų kompozicija analogiška, angų formos tokios pat, tik jos sienos aukštesnės už stogą (Žečkalnių koplyčia labai žema: jos keturšlaitis stogas aukštesnis už sienas).

Klebonijų sodybų senieji trobesiai išliko ne visur. Daugiausia jų ir geriausiai išsilaikiusių yra *Višakio Rūdoje*. Čia esanti *klebonija* monumentalaus tūrio, su dviem dvišlaičiais prieangiais. *Klebonijos svirnas* geros būklės, remontuotas, išlaikant būdingą svirnams priesvirnį. *Špitolė* tradicinio ištęsto plano; yra autentiškų angų. Prie jos stovintis *svirnelis* senas, išlaikė autentišką architektūrą. Tradicinio ištęsto plano, nesudėtingos architektūros *špitolė* stovi *Kazlų Rūdoje.* Du seni ūkiniai trobesiai stovi *Nemiruose. Svirnas* – nedidelis, gana platus, tradicinės architektūros. *Tvartas* su ertikiu, įdomus retai pasitaikančiu konstrukciniu-erdviniu sprendimu. *Ąžuolų Būdoje* liko trys ūkiniai klebonijos sodybos trobesiai: svirnas, tvartas ir kluonas. *Svirnas* – tradicinės architektūros, su priesvirniu, tačiau labai nugyventas. *Kluonas* – tradicinio tūrio ir konstrukcijų. *Tvartas* – tradicinės architektūros, išsilaikęs geriausiai.

Svarbiausi Kazlų Rūdos apylinkių architektūros akcentai – bažnyčios, kurių tūriai dominuoja vietovių urbanistinėse erdvėse. Jų formose ryškūs profesionaliosios ir etninės architektūros atspindžiai, o artimose perspektyvose pastebimi saviti bruožai ir išskirtinės detalės.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Kazlų Rūda“ (vyr. redaktorius Venantas Mačiekus, sudarytojai Anelė Vosyliūtė, Venantas Mačiekus).

Straipsnio kalbos redaktorius Venantas Mačiekus, korektorė Rasa Kašėtienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnis recenzuotas ne mažiau kaip dviejų mokslininkų ekspertų.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai tam skirtuose leidinio skyriuose:
1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet kokiu būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis tekstas, kurio nuorašas patvirtintas nustatyta tvarka, internete nuolat skelbiamas nuo 2023 05 04.